

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Diplomová práce

2017

Barbora Benešová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Barbora Benešová

**Kulturní a společenský život německé
menšiny na Karlovarsku od roku 1989**

Diplomová práce

Praha 2017

Autorka práce: **Barbora Benešová**

Vedoucí práce: **PhDr. Miroslav Kunštát, Ph.D.**

Rok obhajoby: 2017

Bibliografický záznam

BENEŠOVÁ, Barbora. *Kulturní a společenský život německé menšiny na Karlovarsku od roku 1989*. Praha, 2017. 122 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra německých a rakouských studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Miroslav Kunštát, Ph.D.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá kulturním a společenským životem německé menšiny v českých zemích s důrazem na vývoj od roku 1989 v pohraničním regionu Karlovarsko. Zpracování práce se zakládá na analýze menšinového tisku, zejména titulů *Aufbau und Frieden*, *Prager Volkszeitung*, *Landeszeitung*, *LandesEcho* a *Eghaland Bladl*, výzkumném šetření spočívajícím v interview s příslušníky německé menšiny a v písemných dotaznících adresovaných zástupcům místních samospráv pro výzkum vybraných měst. V úvodu práce jsou definovány základní pojmy a menšinová politika na národní a mezinárodní úrovni. Následně se práce soustředí na historicko-právní vývoj a socio-demografickou situaci německé menšiny v českých zemích po roce 1945. Další část práce pojednává o vývoji kulturního a společenského života německé menšiny v českých zemích od roku 1945 a blíže se věnuje čtyřem hlavním bodům – spolkové činnosti, kulturním a společenským aktivitám, jazykové situaci a médiím. Tyto body jsou v rámci výzkumného šetření sledovány v hlavní části práce. Cílem je analyzovat vývoj kulturního a společenského života německé menšiny na Karlovarsku a zachytit jeho současný stav.

Abstract

The diploma thesis deals with cultural and social life of the German minority in the Czech lands with the focus on its development in the Karlovy Vary border region since 1989. The study is based on an analysis of the German minority press, especially the periodicals *Aufbau und Frieden*, *Prager Volkszeitung*, *Landeszeitung*, *LandesEcho* and *Eghaland Bladl*, and a research survey based on interviews with members of the

German minority and questionnaires addressed to the representatives of local authorities of the towns in which the research took place. First of all, the basic concepts and minority policy at the national and international levels are defined. Next, the thesis concentrates on the historical and legislative development and social-demographic situation of the German minority in the Czech lands after 1945. The next part of the thesis discusses the development of the cultural and social life of the German minority in the Czech lands and closely characterizes four main areas – organization activity, cultural and social activity, language situation and media. These four areas are explored within the research survey in the main part of the thesis. The aim is to analyze the development of the cultural and social life of the German minority in the Karlovy Vary Region, and to depict the current status.

Klíčová slova

Německá menšina od roku 1989, Karlovarsko, kultura, kulturní život, společenský život, spolková činnost, etnicita, identita, jazyk, média

Keywords

German minority since 1989, Karlovy Vary Region, culture, cultural life, social life, organization activity, ethnicity, identity, language, media

Rozsah práce: 191 450 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 18. 05. 2017

Barbora Benešová

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Miroslavu Kunštátovi, Ph.D. za cenné připomínky a náměty k zamyšlení, kterými mě provázel při zpracování práce.

Děkuji Mgr. Lukáši Novotnému, M.A., Dr.phil. za vnuknutí myšlenky zabývat se tématem německé menšiny na Karlovarsku v rámci diplomové práce.

Velké dík patří všem informátorům a respondentům, bez jejichž výpovědí a otevřenosti by diplomová práce nemohla vzniknout.

Děkuji svým rodičům za podporu během celého studia.

Za řadu inspirativních rozhovorů a rad, jak překonat úskalí spojená s psaním textu děkuji spisovateli, žurnalistovi a autorovi rozhlasových her Martinu Beckerovi.

TEZE DIPLOMOVÉ PRÁCE

Jméno:

Barbora Benešová

E-mail:

barb.benesova@gmail.com

Semestr:

Letní semestr

Akademický rok:

2015/2016

Název práce:

Kulturní a společenský život německé menšiny na Karlovarsku od roku 1989

Předpokládaný termín ukončení (semestr, školní rok):

Letní semestr 2016/2017

Vedoucí diplomového semináře:

PhDr. Miroslav Kunštát, Ph.D.

Vedoucí práce:

PhDr. Miroslav Kunštát, Ph.D.

V čem se oproti původnímu zadání změnil cíl práce?

Diplomová práce se nadále zabývá problematikou kulturního a společenského života německé menšiny na Karlovarsku v období od roku 1989. Cílem práce je zaměřit se v rámci výzkumného šetření na kulturní a společenské aktivity německé menšiny žijící na Karlovarsku. Aby byl výstup z výzkumné části práce co objektivní, bude práce doplněna o rozhovory se zástupci místních samospráv měst, ve kterých proběhne terénní výzkum.

Jaké změny nastaly v časovém, teritoriálním a věcném vymezení tématu?

Práce se bude zabývat především obdobím od roku 1989. Nedílnou součástí bude historický exkurz zkoumaného tématu od roku 1945 do roku 1989. Teritoriálně zůstává práce nadále vymezena na pohraniční region Karlovarsko, výzkumné šetření se bude týkat lokalit Karlovy Vary, Abertamy a Cheb. Věcně se práce soustředí na kulturní a společenský život německé menšiny. V teoretické části bude rozšířena o vývoj právního postavení a socio-demografickou situaci této menšiny. Důraz bude kladen rovněž na spolky sdružující německou menšinu v České republice a jejich aktivity.

Jak se proměnila struktura práce (vyjádřete stručným obsahem)?

V práci je zachována původní předpokládaná struktura. Teoretická část práce bude mimo jiné vycházet ze sekundární literatury, Ústavních zákonů a oficiálních údajů ze Sčítání lidu, domů a bytů se snahou podat komplexní obraz nejen historického vývoje německé menšiny do roku 1989, ale především zaměřit se na německé etnikum od roku 1989. Součástí teoretické části práce bude historický exkurz. Výzkumná část práce bude vycházet z narativních interview a písemných rozhovorů. Jeho součástí se stane rešerše německojazyčného menšinového tisku - konkrétně titulů Aufbau und Frieden, Prager Volkszeitung, Landeszeitung, LandesEcho a Eghaland Bladl.

Jakým vývojem prošla metodologická koncepce práce?

Z metodologického hlediska dochází ke změně ve výzkumné části, která bude vycházet z provedení narativních interview s osobami německého a česko-německého původu žijících na Karlovarsku a písemnými rozhovory se zástupci

místních samospráv měst, ve kterých proběhne terénní výzkum.		
Které nové prameny a sekundární literatura byly zpracovány a jak tato skutečnost ovlivnila celek práce?		
Práce nadále vychází ze sekundární literatury, důležitým zdrojem jsou i Ústavní zákony či elektronické dokumenty zpracovávající národnostní složení obyvatelstva v České republice aj. Významný zdroj tvoří také německojazyčný menšinový tisk.		
Charakterizujte základní proměny práce v době od zadání projektu do odevzdání tezí a pokuste se vyhodnotit, jaký pokrok na práci jste během semestru zaznamenali (v bodech):		
-Práce bude doplněna o historický exkurz problematiky německé menšiny		
-Větší pozornost bude věnována právnímu postavení a spolkům sdružujícím německou menšinu v České republice a na Karlovarsku		
-Práce bude doplněna o pohled na německou menšinu z pozice většinové společnosti, tedy zástupců místních samospráv		
Podpis studenta a datum:		
01.06.2016		
Schváleno:	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí diplomového semináře		

Obsah

ÚVOD.....	11
1 TEORETICKO-METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA.....	20
1.1 Definice základních pojmů	20
1.2 Práva menšin na mezinárodní a národní úrovni	26
2 HISTORICKO-PRÁVNÍ VÝVOJ A SOCIO-DEMOGRAFICKÉ ASPEKTY NĚMECKÉ MENŠINY V ČESKÝCH ZEMÍCH	32
2.1 Nástin vývoje do roku 1945	32
2.2 Vývoj v letech 1945-1948.....	33
2.3 Vývoj v letech 1948-1968.....	36
2.4 Vývoj v letech 1968-1989.....	39
2.5 Vývoj od roku 1989.....	41
2.6 Socio-demografický vývoj.....	42
3 NĚMECKÁ MENŠINA V ČESKÝCH ZEMÍCH	48
3.1 Kulturní a společenských život v letech 1945-1989.....	48
3.2 Kulturní a společenských život od roku 1989	56
3.2.1 Spolková činnost	57
3.2.2 Kulturní a společenské aktivity	62
3.2.3 Jazyková situace.....	63
3.2.4 Média	67
4 NĚMECKÁ MENŠINA NA KARLOVARSKU	70
4.1 Kulturní a společenských život v letech 1945-1989.....	70
4.2 Kulturní a společenských život od roku 1989	73
4.2.1 Výzkumné šetření.....	73
4.2.2 Identita.....	75
4.2.3 Spolková činnost	77
4.2.4 Kulturní a společenské aktivity	82
4.2.5 Jazyková situace.....	91
4.2.6 Média	97
4.2.7 Rozhovory se zástupci místních samospráv.....	100
4.2.8 Shrnutí výzkumného šetření.....	103
ZÁVĚR	106
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	111
ZDROJE	112
SEZNAM PŘÍLOH.....	121

v regionu podle cenzu 2011 řadí mimo jiné města Karlovy Vary, Sokolov, Abertamy či Nejdek.³

Cílem práce je obohatit dosavadní stav studia o německé minoritě žijící na území dnešní České republiky na příkladu pohraničního regionu Karlovarsko. Práce se obsahově zaměřuje především na aktivity v kulturní a společenské oblasti sledované skupiny obyvatel v časovém období od roku 1989 po současnost. Právě rok 1989 znamenal pro české Němce milník pro jejich společenský život – především pro pěstování kultury, užívání mateřského jazyka a možnost svobodného přihlášení se k německé národnosti.

Vývoj od roku 1989 je pro pochopení současné problematiky uveden historickým exkurzem. Práce proto zachycuje historický vývoj německy mluvící skupiny obyvatelstva v českých zemích zejména po roce 1945, neboť poválečný vývoj pro německou menšinu představoval zásadní moment v její další existenci na území českých zemí.

Fakt, že vymezení území Karlovarska, na jehož oblast se práce zaměřuje, se s ohledem na různé typy pramenů liší, a jeho území není přesně kodifikováno, bude pro účely předkládané práce užíván pojem Karlovarsko jako synonymum Karlovarského kraje v jeho současné podobě. Karlovarský kraj aktuálně zahrnuje 3 okresy – Karlovy Vary, Sokolov a Cheb⁴.

Vymezení a struktura tématu

Předkládaná práce mapuje kulturní a společenský vývoj německého etnika na území dnešní České republiky s důrazem na vývoj od roku 1989, přičemž sledované téma je zaměřeno na pohraniční region Karlovarsko.

V úvodu práce jsou představena teoreticko-metodologická východiska. Pozornost je věnována základním pojmům relevantních pro zpracování zkoumaného tématu. Tato část objasňuje pojmy kultura, jazyk, národnostní a etnická menšina, identita, národnostní a etnická identita, kolektivní identita a kolektivní paměť. Druhá podkapitola je zaměřena na menšinovou politiku v mezinárodním a národním pojetí

---

³ Český statistický úřad. *Tab. 13 Obyvatelstvo podle národnosti a podle velikostních skupin obcí a krajů*. Dostupné online na: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvoce=&katalog=30715&pvo=ZVCR013&z=T> (staženo 15. 01. 2017)

⁴ Český statistický úřad. *Charakteristika Karlovarského kraje*. Dostupné online na: https://www.czso.cz/csu/xk/charakteristika_karlovarskeho_kraje (staženo 26. 03. 2017)

a objasňuje, jakými právy menšiny v České republice disponují. Čtenář je dále seznámen s trendy v národnostně menšinové politice včetně přístupu českého státu k německé národnostní menšině.

Druhá kapitola poskytuje přehled historicko-právního vývoje ochrany menšin v českých zemích se zaměřením na německou menšinu po skončení druhé světové války. Kapitola rovněž nabízí pohled na poválečný socio-demografický vývoj německého etnika do roku 2011, kdy v České republice proběhlo poslední Sčítání lidu, domů a bytů. Čtenář je na základě údajů seznámen s nepříznivým početním vývojem německého etnika v České republice – především s markantním početním úbytkem sledované skupiny osob.

V následující části práce je blíže popsán vývoj společenského a kulturního života německé menšiny na celostátní úrovni s důrazem na období od roku 1989. Zkoumány jsou oblasti jako spolková činnost příslušníků německé menšiny, jejich kulturní a společenské aktivity, jazyková situace a vztah k médiím. Kapitola poukazuje především na to, že kulturní a společenský život německého etnika byl v důsledku nepříznivé menšinové politiky značně omezován.

Kulturní a společenský život českých Němců žijících na Karlovarsku analyzuje poslední kapitola, která sestává z terénního výzkumu spočívajícím v narativních interview, rozhovorech a rešerši v německojazyčném menšinovém tisku. V rámci terénního výzkumu jsou sledovány vedle otázky identity totožné oblasti jako v kapitole předešlé – tedy spolková činnost, kulturní a společenské aktivity, jazyková otázka a role médií. Součástí šetření jsou rozhovory se zástupci místních samospráv odborů kultury měst na území Karlovarska – Abertam, Chebu a Karlových Varů. V závěru práce je čtenář seznámen s analýzou a interpretací výzkumného šetření založenou na poznatcích získaných na základě provedených interview, písemných rozhovorů a rešerši v menšinovém tisku.

Prameny a literatura

V zájmu předkládané diplomové práce stojí analýza kulturního a společenského života občanů České republiky, kteří se identifikují jako Němci. Po jejich nuceném vysídlení někteří z rozdílných důvodů zůstávají na území dnešní České republiky. Hlavní část výzkumného projektu spočívá v kvalitativně orientovaném šetření založeném na interview s příslušníky německé menšiny, přičemž obsah rozhovorů je zaměřen

na jejich kulturní a společenský život. Teritoriální zaměření práce je alokováno do pohraničního regionu Karlovarsko, jehož území teritoriálně odpovídá oblasti dnešního Karlovarského kraje.

Poválečný odsun německého obyvatelstva se stává klíčovou událostí pro sledovaný region. K problematice česko-německých vztahů, poválečnému odsunu, vysídlení Němců a k jejich právnímu a společenskému postavení, existuje značné množství výzkumného materiálu. I v oblasti literatury je dostupná řada titulů, které se danou problematikou zabývají, přičemž v novém tisíciletí publikací, které tuto tematiku zkoumají, ubývá.

Jako významný příspěvek k historické části zkoumaného tématu lze označit výzkumnou činnost historika Tomáše Staňka, jehož publikace jsou zaměřeny především na právní a společenské postavení německého obyvatelstva v českých zemích ve 20. století a česko-německé vztahy. Postavením německé menšiny v českých zemích po roce 1945 se Staněk zabývá od 80. let a jeho bádání představuje v dané oblasti základní literaturu. Stěžejním dílem ke zkoumané problematice se stává nejen jeho monografie *Odsun Němců z Československa 1945–1947*⁵, ale zejména publikace *Německá menšina v českých zemích 1948–1989*⁶, která přináší informace o postavení německé menšiny v komunistickém Československu. Staněk společně se švýcarským historikem Adrianem von Arburgem dále ve své studii *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů*⁷ zpracovává roli ústředních státních orgánů během tzv. „divokého odsunu“. Z řad českých historiků se blíže problematice odsunu mimo jiné věnuje v knize *Odsun nebo vyhnání? Sudeští Němci v Československu v letech 1945–1946*⁸ i Jaroslav Kučera. K nejnovějším titulům zkoumající téma poválečné situace německého etnika se řadí studie *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*⁹ vydaná v roce 2010 kolektivem autorů von Arburg, Dvořák a Kovařík.

---

⁵ Staněk Tomáš, *Odsun Němců z Československa 1945–1947* (Praha: Academia, 1991) 536 s.

⁶ Staněk Tomáš, *Německá menšina v českých zemích 1948–1989* (Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993) 282 s.

⁷ Arburg Adrian von a Staněk Tomáš, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů*. Díl II., sv. 1, (Středokluky: Susa, 2011) 954 s.

⁸ Kučera Jaroslav, *Odsun nebo vyhnání? Sudeští Němci v Československu v letech 1945–1946* (Praha: H&H, 1992) 39 s.

⁹ Arburg Adrian von, Dvořák Tomáš a David Kovařík a kolektiv, *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945* (Brno: Matice moravská, 2010) 534 s.

Tematicke německé otázky v Československu se vedle českých badatelů věnují i zahraniční historici. K nim se vedle výše zmíněného von Arburga řadí mj. renomovaný německý historik Detlef Brandes se svou publikací *Cesta k vyhnání 1938–1945. Plány a rozhodnutí o "transferu" Němců z Československa a Polska*¹⁰.

Založením Československo-německé komise historiků v roce 1990 dochází k rozvoji výzkumné činnosti spočívající ve spolupráci československých a německých historiků. Po rozpadu Československa je komise rozdělena na česko-německou a slovensko-německou část. Komise mají za úkol zkoumat společné dějiny Čechů, Němců a Slováků, přičemž se blíže zaměřují na události 20. století a svou badatelskou činností významně přispívají ke sledované tematice.¹¹

Při zkoumání otázky německé menšiny v českých zemích je nutné brát v potaz problematiku související s definicí pojmů „vyhnání“ či „vyhánění“ (*Vertreibung*), která nebyla až doposud zcela vyjasněna. V mnoha případech se chápání tohoto pojmosloví odvíjí od subjektivního pohledu postižených osob tímto aktem. V souvislosti s prováděním neorganizovaného transferu Němců, které probíhalo ještě před koncem druhé světové války, se můžeme setkat také s výrazem odsun (*Abschub*).¹² Česko-německá komise historiků pracuje např. s výrazem „vyhnání“ (*Vertreibung*), který je chápán jako tzv. „divoký odsun“ a také s pojmem „nucené vysídlení“, pod kterým se rozumí „organizovaný odsun“. V předkládané diplomové práci je užíván výraz „nucené vysídlení“ vyjadřující proces transferu zhruba 3 milionů Němců z Československa. V některých případech je užíván výraz „odsun“ či „transfer“.¹³

Pro přiblížení právního postavení německé menšiny v českých zemích slouží také právní normy, zákony a vyhlášky. Obsah právních norem byl přejet z internetových stránek Poslanecké sněmovny České republiky nebo Ministerstva vnitra České republiky. Vhodným zdrojem pro tuto oblast se staly rovněž publikace Reného Petráše – mj. publikace *Menšiny v meziválečném Československu: právní postavení*

---

¹⁰ Brandes Detlef, *Cesta k vyhnání 1938–1945. Plány a rozhodnutí o "transferu" Němců z Československa a Polska* (Praha: Prostor, 2002) 499 s.

¹¹ Česko-německá a Slovensko-německá komise historiků. Dostupné online na: <http://www.dt-ds-historikerkommission.de/> (staženo 24. 01. 2017).

¹² Blíže k různým výrazům pro nucené vysídlení srov. Arburg von Adrian, *Zwischen Vertreibung und Integration: die tschechische Deutschenpolitik 1947–1953* (Praha: 2004) 52-55; Arburg von a Staněk, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů, II. 3, Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování*. (Středokluky: Zdeněk Susa, 2010) 298-301.

¹³ Škrábek Josef, *Sudetští Němci o sobě* (Středokluky: Zdeněk Susa, 2013) 9; Staněk Tomáš, *Odsun, nebo Vyhnání?* In: Koschmal Walter, Nekula Marek a Joachim Rogall, *Češi a Němci, Dějiny – kultura – politika* (Paseka: 2001) 234-239.

*národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodně právní ochrana*¹⁴ či *Specifika právního postavení Němců na počátku komunistické éry*¹⁵ aj. K právnímu postavení Němců v Československu před a po roce 1945, které upravují prezidentské dekrety, byla publikována například kniha *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*¹⁶. Důležité dokumenty představují vedle zákonů a právních norem také roční *Zprávy o situaci národnostních menšin v České republice* publikované Úřadem vlády České republiky.

K vytvoření přehledu o vývoji kulturního a společenského života v rámci první organizace německé menšiny zvané Kulturní sdružení občanů ČSSR německé národnosti, se staly vedle výše zmíněné monografie Tomáše Staňka *Německá menšina v českých zemích 1945–1989* přínosným zdrojem také archivní prameny. Hlavními archivními fondy, které byly v práci použity, jsou *Národní fronta ČSR – ústřední výbor, Praha (1969–1989)*. Z těchto fondů byly čerpány informace týkající se počtu základních organizací, jejich členů, příklady organizovaných aktivit a možnosti společenského a kulturního vyžití německé menšiny během 70. let minulého století. Použité zdroje jsou dostupné v Národním archivu v Praze.

Vedle historiografie zaměřené na německou menšinu je při zpracování práce nutné zohlednit také etnograficky orientovaný výzkum. Badatelská činnost Jaroslava Otčenáška *Němci v Čechách po roce 1945: Na příkladu západního Poještědí*¹⁷ sleduje postavení „neodsunutých Němců“ v oblasti západního Podještědí. Ke stěžejním titulům pojednávajících o problematice konstrukce etnické/národní identity a kolektivní paměti českých Němců na Chomutovsku se řadí disertační práce a kniha etnoložky Sandry Kreisslové s názvem *Konstrukce kolektivní identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců. Na příkladu vzpomínek Němců na Chomutovsku*¹⁸.

Tématu kulturního života německé menšiny se věnuje publikace Sandry Kreisslové a Lukáše Novotného s názvem *Kulturní život německé menšiny v České*

---

¹⁴ Petráš René, *Menšiny v meziválečném Československu: právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodně právní ochrana* (Praha: Karolinum, 2009) 437 s.

¹⁵ Petráš René, „Specifika právního postavení Němců na počátku komunistické éry“ In: Arburg Adrian von, Dvořák Tomáš a David Kovařík a kolektiv; *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945* (Brno: Matice moravská, 2010) 318-355.

¹⁶ Česko. Kancelář prezidenta republiky, *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945* (Brno: Doplněk, 2002) 1066 s.

¹⁷ Otčenášek Jaroslav, *Němci v Čechách po roce 1945: Na příkladu západního Podještědí* (Etnologický ústav Akademie věd ČR: Scriptorium, 2006) 208 s.

republice¹⁹. Kniha představuje nejaktuálnější přehled o kulturním vývoji německého etnika od konce druhé světové války až do současnosti. Autoři ve své knize čtenářům představují kulturní aktivity německé menšiny v kontextu historického vývoje a aktuálních problémů, kterým tato skupina obyvatel čelí. Monografie Kreisslové a Novotného je pro překládanou práci jedna ze stěžejních publikací. K výzkumu zabývající se samotnou jazykovou situací německé skupiny obyvatel se dále řadí např. badatelská činnost Pavly Tišerové a Jiřího Nekvapila²⁰.

V České republice vznikly rovněž sociologické výzkumy, které sledují, jak česká společnost nahlíží na akt nuceného vysídlení. Autorem těchto kvantitativně orientovaných studií je sociolog a politolog Václav Houžvička.²¹ Dále nelze opomenout sociologický výzkum Fakulty sociálních věd UK s názvem *Čeští Němci nebo němečtí Češi?*, který proběhl v 90. letech minulého století.²² K novějším výzkumům se také řadí studie Lukáše Novotného, které nahlíží na různé aspekty života českých Němců.²³

Tématu vysídlených Němců (tzv. vyhnanců, *die Vertriebenen*), jejichž osud předkládaná práce nezkoumá, nelze zcela striktně oddělit od zkoumané problematiky. Otázce vyhnanců se věnují především autoři z německojazyčných zemí. K nim se řadí např. dvojice Hahnová-Hahn se svými publikacemi *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání*²⁴ a Hahnové titul *Sudetoněmecký problém: obtížné loučení s minulostí*²⁵. K tématu přispívá také česko-německá spisovatelka a publicistka Alena Wagnerová, která pomocí životopisných rozhovorů mapuje osudy vyhnaných Němců a Němců, kteří do odsunu zahrnutí nebyli.²⁶ Již zmínění autoři von Arburg nebo Dvořák pak zkoumají problematiku nucených transferů v rámci Československa (tzv. vnitřní odsuny).

---

¹⁸ Kreisslová Sandra, *Konstrukce kolektivní identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců. Na příkladu vzpomínek Němců na Chomutovsku* (Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013) 194 s.

¹⁹ Kreisslová Sandra a Novotný Lukáš, *Kulturní život německé menšiny v České republice* (Praha: Eva Rozkotová, 2015) 170 s.

²⁰ Blíže k tomu Tišerová Pavla, „Tschechien“ In: Eichinger Ludwig (ed.), Plewnia Albrecht (ed.) a Riehl Claudia (ed.), *Handbuch der deutschen Sprachminderheiten in Mittel- und Osteuropa* (Tübingen, Narr Francke Attmepto: 2008) 171-242.; Neustupný Jiří a Jiří Nekvapil, „Language Management in the Czech Republic“ In: *Current Issues in the Planning*, 3 (2003) 181-366.

²¹ Jedná se např. o výzkum *Reflexe sudetoněmecké otázky a postoje obyvatelstva českého pohraničí s Německem* či *Sudetoněmecká otázka v názorech a postojích obyvatel českého pohraničí*.

²² Výsledky výzkumu jsou představeny např. v časopise *Biograf*.

²³ Srov. Novotný Lukáš, „Aktuální problémy německé menšiny ve 21. století“ In: *Acta Universitatis Carolinae Iuridica* 1 (Praha: Karolinum, 2013) 83-92. a Novotný Lukáš, „Německo a německá menšina“ In: *Acta Universitatis Carolinae Iuridica* 4 (Praha: Karolinum, 2015) 135-145.

²⁴ Hahn Eva a Hahn Hans Henning, *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání* (Votobia: 2002) 234 s.

²⁵ Hahn Eva, *Sudetoněmecký problém: obtížné loučení s minulostí* (Albis International: 1999) 378 s.

²⁶ Wagnerová Alena, *Odsunuté vzpomínky* (Prostor: 1993) 132 s.

Odborných publikací zkoumající německou menšinu v oblasti Karlovarska není mnoho. Výzkumná činnost Karla Řeháčka s názvem *Němci na Karlovarsku v letech 1945–1948*²⁷ je stěžejní monografií zpracovávající poválečnou situaci Němců ve sledovaném regionu. Pro zpracování předkládané práce se stala přínosná německojazyčná periodika *Aufbau und Frieden*, *Prager Volkszeitung*, *Landeszeitung*, *LandesEcho* a *Eghaland Bladl*. Historické sborníky Karlovarska a Západočeské historické sborníky nevěnují osudu německé menšiny na Karlovarsku po roce 1945 prakticky žádnou pozornost. Aktuální situaci českých Němců na Karlovarsku a jejich kulturní život částečně zahrnuje monografie Kreisslové a Novotného *Kulturní život německé menšiny v České republice*²⁸, v rámci které se Novotný ve svém výzkumu blíže zaměřuje na oblast Karlovarského kraje.

Informace pro přípravu na provedení a zpracování kvalitativního šetření byly čerpány z knihy Miroslava Dismana *Jak se vyrábí sociologická znalost*²⁹, jež je učebnicí, která detailně představuje metody sociologického výzkumu. Druhým využitým titulem pojednávajícím o kvalitativních výzkumech, se stal sborník Jany Noskové a Michala Pavláška *Když výzkum, tak kvalitativní. Serpentinami bádání v terénu*³⁰.

Pro zpracování výzkumné části práce byly rovněž použity prameny typu písmenných dotazníků, na které odpovídali zástupci místních samospráv a narativních interview vedených s příslušníky německé menšiny a osobami německého a česko-německého původu. Vyplněné dotazníky a originály nahrávek interview včetně jejich prepisů jsou uloženy v archivu autorky práce.

Výše uvedený rozbor literatury poukazuje na to, že se značné množství výzkumné činnosti věnuje tematice nuceného vysídlení a poválečnému vývoji. Situace a obzvláště pak současný stav německé menšiny v České republice se včetně sledovaného regionu až doposud nestali významným tématem pro detailní bádání. Jedním ze záměrů předkládané práce je doplnění poznatků o současném stavu s ohledem na historický kontext v oblasti kulturního a společenského života německého

---

²⁷ Řeháček Karel, *Němci na Karlovarsku v letech 1945–1948* (Plzeň: 2001) 457 s.

²⁸ Kreisslová Sandra, Novotný Lukáš, *Kulturní život německé menšiny v České republice* (Praha: Eva Rozkotová, 2015) 170 s.

²⁹ Dissmann Miroslav, *Jak se vyrábí sociologická znalost* (Praha: Karolinum, 2002) 374 s.

³⁰ Nosková Jana, Pavlášek Michal (ed.), *Když výzkum, tak kvalitativní. Serpentinami bádání v terénu* (Brno: Masarykova Univerzita Brno, 2013) 152 s.

etnika na Karlovarsku, ve kterém se dle cenzu roku 2011 vyskytuje nejvíce obyvatel, kteří se identifikují jako Němci nebo mají německý či česko-německý původ.

1 TEORETICKO-METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA

1.1 Definice základních pojmů

Kultura představuje složitý společenský jev a proces, a stojí v centru zájmu mnoha vědních disciplín. Pro předkládanou práci předstevuje jeden z klíčových pojmů. Kultura má celou řadou definic a významů, přičemž všechny se odvíjí od slova latinského původu *colere* označující vzdělávání nebo pečování.³¹ Ve většině západních jazyků vyjadřuje slovo kultura pojem civilizace a chápáno je jako vzdělanost či zdokonalené myšlení a jeho výsledky v podobě umění či literatury. Naproti tomu vědní disciplína sociální či kulturní antropologie nahlíží na kulturu v užším slova smyslu, a rozumí pod ní souhrnný název pro rozmanité způsoby myšlení, cítění a jednání.

Jeden z nejvýznamnějších teoretiků kultury, Geert Hofstede, rozlišuje ve své klíčové knize *Kultury a organizace. Software lidské mysli. Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*³² dvojí chápání kultury. Na jedné straně výše zmíněný užší rámec chápání kultury, na straně druhé rámec v širším smyslu – tedy kulturu jako software mysli neboli vzorce myšlení, pocíťování a jednání mentálními programy. Druhý typ kultury nazývá tzv. *kulturou dvě*. Hofstede tento typ kultury označuje jako jev kolektivu, neboť je podle něj kultura vždy alespoň z části sdílena s lidmi, kteří žijí nebo žili ve stejném společenském prostředí, v němž si ji osvojili. Hofstede tvrdí, že se jedná o „...kolektivní programování mysli, které odlišuje příslušníky jedné skupiny nebo kategorie od lidí druhých...“³³.

Rozlišovány jsou dále vrstvy kultury, do kterých každý člověk spadá. Hofstede hovoří o několika skupinách těchto vrstev. K těm patří národní vrstva, v níž člověk žije; vrstva daná regionální a/nebo jazykovou a/nebo náboženskou adaptací; vrstva daná rodem (pohlavím); generační vrstva oddělující jednotlivé generace; vrstva sociální třídy spojená s příležitostmi pro vzdělání, se zaměstnáním či povoláním dané osoby; u zaměstnaných způsobem socializace v rámci organizace.³⁴

Každá skupina lidí se vyznačuje svou vlastní kulturou. Kulturou jsou v tomto smyslu míněny specifické rysy společenského života dané lidské skupiny, kolektivní

---

³¹ Čeněk Jíří a kol., *Interkulturní psychologie: vybrané kapitoly* (Praha: Grada Publishing, 2016) 30.

³² Hofstede Geert, *Kultury a organizace. Software lidské mysli. Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití* (Praha: Univerzita Karlova, 1999)

³³ Ibid., 6.

³⁴ Ibid., 10-11.

způsoby života a myšlení, formy a styly organizace času a prostoru, které zahrnují jazyk, náboženství, rodinné struktury, způsob stavby obydlí či styl oblékání aj.³⁵

Jednou z hojně užívaných definic kultury je definice amerického etnologa Clifforda Geertze, který používá tzv. sémiotický³⁶ pojem kultury zahrnující několik významů. Geertz je zastáncem otevřeného, flexibilního pojetí kultury, které se vztahuje na koncept německého sociologa a ekonoma Maxe Webera. Weberova interpretace kultury je chápána jako dimenze vědomí lidského vedení života, která na základě několika funkcí představuje nepostradatelný integrační element společnosti.³⁷ Podle Geertze je kultura neustále v pohybu a podléhá novým definicím, není objektivní a objevuje se v každodenní činnosti člověka. V souvislosti s kulturou hovoří Geertz o jakémsi kódu, jehož symbolický obsah musí být rozklíčen. Kultura může být z jeho pohledu vnímána také jako určitá forma textu.³⁸

Pro účely zpracování práce bude na kulturu nahlíženo z pohledu Hofstedeho, především z jeho konceptu *kultury dvě*, jež se autorce práce jeví ve spojení se sledovanou skupinou osob jako nejvýstižnější.

K dalším ze základních termínů, které je třeba vymežit, je pojem menšina. I v tomto případě existuje více definic, které termín objasňují. S rozdílným chápáním pojmu se setkáme v zákonech, sociálních vědách, slovnících i odborné literatuře. Vždy se však jedná o charakteristickou skupinu osob vymezující se zejména jazykem, národností, kulturou, náboženstvím, sexuální orientací apod. Sociologie rozumí pod menšinou skupinu osob, která je z určitého hlediska početně menší, než skupina osob většinové společnosti.³⁹ Menšina může být chápána také jako menšina národnostní, či etnická.

OSN definuje národnostní menšinu jako skupinu obyvatel, která uvnitř státu tvoří menšinu v nedominantní pozici. Tuto skupinu osob charakterizují specifické etnické, jazykové či náboženské znaky, které ji odlišují od majority. Tato specifika jsou menšinou kolektivně sdílena. Příslušníci takovéto menšiny disponují státním

---

³⁵ Čeněk Jiří a kol., *Interkulturní psychologie: vybrané kapitoly* (Praha: Grada Publishing, 2016) 30.

³⁶ Sémiotika je nauka o znakových systémech.

³⁷ Blíže k tomu Jaeger Friedrich, „Der Kulturbegriff im Werk Max Weber und seine Bedeutung für eine moderne Kulturgeschichte“ In: *Geschichte und Gesellschaft. Zeitschrift für Historische Sozialwissenschaft. Demokratisierung und Parteiensysteme in Osteuropa* 18/3 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1992) 371-393.

³⁸ Blíže k tomu Geertz Clifford, *Interpretace kultur* (Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2000) 565 s.

³⁹ Jandourek Jan, *Slovník sociologických pojmů 610 hesel* (Praha: 2012) 155.

občanstvím daného státu, jejich snahou je však dosažení rovnoprávného postavení s majoritní společností.

V posledních letech lze nejčastěji narazit na definici národnostní menšiny Francesca Capotortiho⁴⁰, podle které je menšina chápána jako „...skupina početně slabší než zbytek obyvatelstva státu, nacházející se v nedominantním postavení, jejíž příslušníci – coby příslušníci daného státního útvaru – mají etnické, náboženské nebo jazykové rysy, kterými se odlišují od zbytku obyvatelstva, a vykazující, byť pouze implicitně, smysl pro soudržnost zaměřený na uchování své kultury, tradic, náboženství nebo jazyka.“⁴¹

Pohledem českého právního systému je dle zákona č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin národnostní menšina definována jako „...společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo. Příslušníkem národnostní menšiny je občan České republiky, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti (§ 2).“⁴²

V rámci etnologie čelí pojem menšina několika problémům. K nim se řadí mj. negativní konotace evokující tento termín či rozdílné fenomény, které jsou v různých jazycích nazývány stejným pojmem a naopak. Šatava v tomto případě uvádí např. anglické slovo *nationality*, které nejpřesněji odpovídá českému výrazu státní příslušnost, nikoliv však výrazu etnická příslušnost. Pojem národnostní menšina (*nationale Minderheit; national minority*) bývá autory odborné literatury nahrazován jinými termíny. Nejčastěji se můžeme setkat s výrazem etnikum nebo etnická skupina (*ethnische Gruppe/ Volksgruppe; ethnic group*).⁴³

---

⁴⁰ Zvláštní spolupracovník Subkomise pro prevenci diskriminace a ochranu menšin při komisi za lidská práva OSN z roku 1977.

⁴¹ Capotorti, 1980 In: Šatava Leoš, *Jazyk a identita etnických menšin. Možnosti zachování a revitalizace* (Praha: 2001) 33.

⁴² Zákon č. 273/2001 Sb. Dostupné online na: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/vladni-dokumenty/zakon_novela_mensiny.pdf (staženo 04. 02. 2017)

⁴³ Šatava, *Jazyk a identita etnických menšin*. 33.

Etnikum či etnickou skupinu lze definovat jako skupinu lidí, jež má společný historický původ, rasový typ, jazyk, materiální a duchovní kulturu, tradice, mentalitu a společné území, které obývá.⁴⁴ S pojmem etnikum se váže pojem etnická menšina, která se rovněž řadí k fenoménům s mnoha definicemi, a v předkládané práci patří k často zmiňovaným termínům.

Etnická menšina slouží rovněž jako nadřazený pojem pro různé kategorie a typy etnických menšin, které lze rozdělit do 4 skupin. Rozlišována jsou malá etnika nedisponující vlastním státem; části „státních národů“ žijící mimo svou zemi v jiných státech; etnická společenství, která nedisponují některými typickými znaky „klasicky vyvinutých národů“; specifické případy na pomezí etnické a etnografické skupiny nebo sociální a náboženské skupiny.⁴⁵

Etnické skupiny se vyznačují několika atributy a každý etnický uvědomělý příslušník menšinové skupiny obyvatelstva je tímto ovlivněn a částečně i omezen. U etnických menšin lze mnohem častěji než u většinové populace narazit na potřebu se (sebe)identifikovat. Existence menšinového etnika v majoritní společnosti s sebou přináší řadu problémů pro fungování v každodenním životě. Zmínit lze např. nedostatečnou znalost státního jazyka a problém při komunikaci, jež souvisí s otázkou osobní identity, výběrem partnera, výchovou dětí, vzdělání apod. Šatava upozorňuje na fakt, že „...obecně lze konstatovat, že uvedené skutečnosti jsou v podvědomí příslušníků většiny nedostatečně známy, anebo jsou přehlíženy a podceňovány. Velké jsou rezervy i na poli vzájemné informovanosti minoritních etnik o sobě samých.“⁴⁶

Na menšinu lze nahlížet také z hlediska jazykového. V této souvislosti se můžeme setkat s pojmy jazyková menšina (*Sprachgruppe, linguistic minority*), méně užívané/ roztržštěné jazyky (*wenig verbreitete Sprachen, lesser used languages*) a regionální jazyky (*Regionalsprachen, regional languages*).⁴⁷ Esser například tvrdí, že „jako hlavní znak etnicity bývá obvykle označován jazyk považovaný i za ‚kulturní kapitál‘ etnika.“⁴⁸

---

⁴⁴ Kajanová, Urban, Davidová a kol. 2009 In: Čeněk Jiří a kol., *Interkulturní psychologie: vybrané kapitoly* (Praha: Grada Publishing, 2016) 240.

⁴⁵ Šatava, *Jazyk a identita etnických menšin*. 32.

⁴⁶ *Ibid.*, 39.

⁴⁷ *Ibid.*, 33 a n.

⁴⁸ *Ibid.*, 36.

Jazyk je základní prostředek pro lidskou komunikaci a podle Šatavy je ve středoevropských zemích vnímán jako hlavní etnodiferenční znak.⁴⁹ Ve světě existuje zhruba 500-6000 jazyků. Jazyky všeobecně podléhají asimilačním tlakům, tudíž jejich počet neustále klesá a velké většině z nich hrozí zánik. Šatava rozlišuje několik jazykových asimilačních podob. Autor dále tvrdí, že jazyk může vymizet a být nahrazen jazykem kulturně silnější populace, být silně ovlivněn jazykem většinové populace, vyhoštěn do kulturně podřadných a nevýznamných rolí a funkcí nebo asimilačním procesem ztratí charakteristické rysy vycházející z tradiční kultury uživatelů jazyka.⁵⁰

Lingvističtí antropologové Sapir a Whorf vidí jazyk „...jako *cosi zcela jedinečného, nepostradatelného a nenahraditelného v souvislosti s kolektivním vnímáním světa...*“.⁵¹

Identita je dalším z termínů relevantním pro téma práce. V rámci současného společenskovo vědního diskurzu se jedná o často užívaný, zároveň však nejednotně definovaný termín. Nejednotnost definic vyplývá především ze široké škály vědních disciplín, které *identitu* zkoumají. Jako první přišel s detailní analýzou identity německý psycholog Erik H. Erikson a pojem uvedl do oblasti sociálních věd.

V *Sociologickém slovníku* je identita definována jako „...*hluboký pocit vlastní totožnosti založený na prožívání vlastní komunity (jakým člověkem jsem a čím se liším od druhých). Zahrnuje i hodnoty, kterým jedinec věří a na nichž zakládá smysl svého života („světonázor“, osobní ideologie)*“.⁵²

Na základě konstruktivistického pojetí je identita součástí sociální reality, kterou lze vnímat ze subjektivního nebo objektivního hlediska. Identita každého jedince je konstruována prostřednictvím dynamického dialektického vztahu s ostatními členy společnosti, který nespočívá pouze v jeho externí kategorizaci sebe sama, ale i způsobech, jak s nimi zachází. Identita proto nemůže být nikdy zcela jednotná, neboť sestává ze sociálních vztahů, které v průběhu času podléhají nejrůznějším změnám, a tudíž její konstrukci nikdy nelze označit za definitivní.⁵³

---

⁴⁹ Blíže k tomu Šatava, *Jazyk a identita etnických menšin*. 37.

⁵⁰ Ibid. 38.

⁵¹ Ibid. 55.

⁵² Jandourek, *Slovník sociologických pojmů 610 hesel*. 104.

⁵³ Blíže k tomu Barša Pavel, *Konstruktivismus a politika identit* (AntropoWebzin 1-2: 2006); Szaló Csaba, „Sociologie formování sociálních identity“ In: *Mozaika v rekonstrukci*: Szaló Csaba a Igor Nosál, eds.

V praktické části práce se čtenář setká rovněž s pojmem kolektivní identity. Jandourek vidí pod kolektivní identitou „...*společnou shodu členů o podstatných rysech skupiny, o tom, kdo k ní patří a kdo nikoli, a co by skupina měla a co by neměla dělat.*“⁵⁴ Szaló zmiňuje primární potřebu jazyka při typizaci osob jako „prvků kolektivit“ – tedy při konstrukci kolektivních identit, které vnímá stejně jako symbolické kulturní formy a upozorňuje na to, že „*Bez označujících praktik jazyka by neexistovala žádná intersubjektivně sdílená pole vědění a praktik, (...) nebyla by žádná kultura. Jazyk ustavuje lidskou zkušenost s objekty a událostmi jako srozumitelnou a smysluplnou. Tato smysluplnost zkušenosti však neodkazuje pouze k jejímu subjektivnímu pochopení individuální lidskou bytostí. Jazyk umožňuje vznik kultury tím, že ustavuje intersubjektivně sdílenou smysluplnost.*“⁵⁵

Kolektivní paměť se stala předmětem výzkumu až v první polovině 20. století, přičemž v posledních letech je o tento jev výrazný zájem především v sociálních vědách. Kolektivní nebo také historická paměť je definována jako fenomén, který je charakteristický svým sociálním prostředím – rodinou, sociální skupinou, náboženskou skupinou či národem. Mezi přední teoretiky studia konceptu kolektivní paměti (*memoir collective*) se řadí francouzský filosof a sociolog Maurice Halbwachs, který se inspiroval sociologickými a filosofickými teoriemi. Tvrdí, že zatímco historie existuje pouze jedna, kolektivních pamětí je vícero.⁵⁶ Odkazuje tím na to, že historii můžou různé sociální skupiny vnímat rozdílně. Halbwachs poukazuje také na sociální podmíněnost paměti a vzpomínku označuje za konstrukt z obrazů nepřítomných věcí. Halbwachs rozlišuje paměť individuální a kolektivní. Ačkoliv je jedinec nositel paměti, kolektiv je ten, který ji utváří.

Jan Assmann, německý egyptolog a religionista, který navázal na Halbwachsovy poznatky⁵⁷ zastává názor, že se paměť utváří v průběhu socializace a v rámci kolektivu pak nabývá svého tvaru. Assmann dělí kolektivní paměť do dvou paměťových rámců – komunikativní a kolektivní paměti. „*Paměť žije a uchovává se v komunikaci; pokud se*

Formování sociálních identit v současné Střední Evropě (Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2003)

⁵⁴ Jandourek, *Slovník sociologických pojmů 610 hesel*. 104.

⁵⁵ Szaló Csaba, „Sociologie formování sociálních identity“ In: *Mozaika v rekonstrukci*: Szaló Csaba a Igor Nosál, eds. *Formování sociálních identit v současné Střední Evropě* (Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2003) 23.

⁵⁶ Assmann Jan, *Kultura a paměť* (Praha: Prostor, 2001) 43.

⁵⁷ Novotný Lukáš. Socioweb. *Historická paměť podle Maurice Halbwachse*. Dostupné online na: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=266&lst=103> (staženo 02. 12. 2015)

komunikace přeruší, respektive pokud zmizí anebo se změní v referenční rámce komunikované skutečnosti, vede to k zapomnění."⁵⁸ Paměť nám pomáhá nejen konstruovat minulost, ale zároveň má vliv na to, jak vnímáme přítomnost a budoucnost.⁵⁹

1.2 Práva menšin na mezinárodní a národní úrovni

Historie mezinárodní ochrany národnostních menšin se ve větší míře začala psát ve 20. století, především po první světové válce. Do té doby docházelo od 17. století k úpravě menšinových práv pouze výjimečně a především v oblasti práv náboženských menšin. Po konci druhé světové války se ochrana menšin na mezinárodní úrovni stala zejména součástí dokumentů vymezující lidská práva. Poválečná úprava postupně upouštěla od kolektivní koncepce ochrany menšin z předválečné doby, která chránila příslušníka menšiny spíše jako jednotlivce v antidiskriminačním smyslu.

Pro postavení německé národnostní menšiny na území současné České republiky a jejího společenského a kulturního života je ochrana menšin a národnostně menšinová politika státu klíčovým tématem. Dnešní českou společnost je možné označit jako homogenní, vyznačující se nízkým počtem menšin. Navzdory tomu je současná menšinová politika českého státu poměrně na vysoké úrovni, neboť národnostní menšiny v České republice mohou využívat různých forem podpory bez ohledu na jejich početní sílu.

V mezinárodním měřítku poprvé obsáhla ochranu národnostních menšin Versaillská smlouva z roku 1919, jež vzešla z Mírové konference v Paříži, a kterou do svého právního řádu včlenila i první Československá republika.⁶⁰ Po rozpadu Rakouska-Uherska se na nově vzniklém území ČSR vyskytoval výrazný počet menšin, který se stavěl proti včlenění do ČSR. Řešení menšinové otázky a její zakotvení do právního řádu se tak pro Československo stalo jedním z klíčových faktorů národní politiky.⁶¹ Ochranu menšin konkrétně upravovala v ČSR Saintgermanská smlouva –

---

⁵⁸ Assmann Jan, *Kultura a paměť*. (Praha: Prostor, 2001) 37.

⁵⁹ *Ibid.*, 42.

⁶⁰ Šatava, *Jazyk a identita etnických menšin*. 35.

⁶¹ Petráš René, *Menšiny v meziválečném Československu. Právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana* (Praha: Karolinum, 2009) 29.

*Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Československem*⁶², ze které pro nově vzniklou republiku vyplývalo, že menšiny nesměly být násilně asimilovány do většinové společnosti, stejně tak jako je nebylo možné vyhostit ze země.⁶³

Dokument Charta OSN z roku 1945 upravil jako první problematiku lidských práv na mezinárodní úrovni, ačkoliv jen v obecném pojetí, a nahradil tak původní ochranu menšinových práv.⁶⁴ Mezi zakládající členy OSN patřilo i Československo, pro které se Charta stala platná ratifikací v říjnu roku 1945. V důsledku rozpadu ČSFR musely nově vzniklé státy opět žádat o členství v OSN. Staronovými členy se obě země staly v lednu 1993.⁶⁵

Všeobecnou deklaraci lidských práv přijalo Valné shromáždění OSN v roce 1948. Deklarace představuje dokument mezinárodního charakteru, který jako první pojímá ucelený souhrn lidských práv, jež jsou garantována všem osobám bez rozdílu. Deklarace nepředstavuje mezinárodní smlouvu, a tudíž se nejedná o právní dokument, který by musel být státy ratifikován. Deklarace je doporučujícím dokumentem, kterým se řídí nejen členské státy OSN včetně České republiky, ale i jiné nezávislé státy.⁶⁶ Dokument upřednostňuje práva individuální před právy skupinovými a kolektivními, a neobsahuje práva na ochranu menšin.⁶⁷ V roce 1992 byla členskými státy OSN přijata *Deklarace práv osob příslušejících k národnostním nebo etnickým, náboženským a jazykovým menšinám*. Pojem menšina byl do *Všeobecné deklarace lidských práv* zařazen až v roce 1966.⁶⁸

Dalším posunem v garanci práv menšin se stal *Závěrečný akt*, který vzešel z konference v Helsinkách v roce 1975, a jehož podpisem se všechny signatářské státy

---

⁶² Petráš René, „Zánik meziválečného systému práv menšin v poválečné ČSR“ In: Houžvička Václav, *Odsun Němců z Československa 65 let poté* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012) 101 a n.; Zákon č. 508/1921 z. a n.

⁶³ Lamberg Hans, „Hranice a menšiny ve východní část střední Evropy – geneze a vzájemné vztahy“ In: Lozviuk Petr (ed.), *Etnicita a nacionalismus v diskurzu 20. století. Příspěvek intelektuálů z českých zemí ke studiu kolektivních identit* (Centrum pro studium demokracie a kultury: 2012) 87-88.

⁶⁴ Blíže k tomu *Charta Organizace spojených národů*. Dostupné online na: http://www.osn.cz/wp-content/uploads/Charta_OSN.pdf (staženo 02. 02. 2017)

⁶⁵ Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky. *Předpis č. 30/1947 Sb.* Dostupné online na: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=30&r=1947> (staženo 02. 02. 2017)

⁶⁶ Blíže k tomu OSN. *Všeobecná deklarace lidských práv*. Dostupné online na: http://www.osn.cz/wp-content/uploads/UDHR_2016_CZ_web.pdf (staženo 02. 02. 2017)

⁶⁷ Petráš René, „Zánik meziválečného systému práv menšin v poválečné ČSR“ In: Houžvička Václav, *Odsun Němců z Československa 65 let poté* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012) 103.

⁶⁸ Gabal Ivan, „Vývoj mezinárodního standardu ochrany a rozvoje práv národnostních menšin od konce druhé světové války po současnost“ In: Gabal Ivan a kol., *Etnické menšiny ve střední Evropě* (Praha: 1999) 34.

zavázaly ke garanci základních lidských práv včetně práv menšinových. Uznáno bylo také právo na sebeurčení evropských národů.⁶⁹

Od konce druhé poloviny 20. století je zvýšená pozornost věnována garanci a dodržování lidských práv a právům etnických menšin. Vrcholem těchto snah se stala v roce 1990 Kodaňská konference o lidské dimenzi a Konference v Helsinkách v roce 1992, na které mj. vznikla pozice Vysokého komisaře pro národnostní menšiny⁷⁰, jehož úkolem je monitoring potencionálních nebezpečí a řešení etnických konfliktů.⁷¹

Na evropské úrovni zastává v oblasti lidských práv a ochrany menšiny důležitou funkci Rada Evropy. Tzv. Benátská komise, poradní orgán v oblasti práva, prosadila v roce 1991 návrh na *Rámcovou úmluvu ochrany menšin* jako součást smluvního systému Rady Evropy. Úmluva je založena na konceptu, v kterém každý jedinec rozhoduje o tom, zda je příslušník nějaké menšiny či ne. Konvence byla radou Evropy schválena v roce 1995.⁷²

Konkrétně ochranu německé menšiny v českých zemích upravily bilaterální smlouvy uzavřené se Spolkovou republikou Německo (SRN). První smlouvou tohoto typu se stala *Smlouva mezi Českou a Slovenskou Federativní republikou a Spolkovou republikou Německo o dobrém sousedství a přátelské spolupráci* (dále jen *Smlouva o přátelství*), která byla uzavřena v roce 1992, a která se v čl. 20 věnuje postavení německé menšiny.⁷³ Na základě podpisu *Česko-německé deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji* z roku 1997, plynou pro Českou republiku na základě

---

⁶⁹ Gabal Ivan, „Vývoj mezinárodního standardu ochrany a rozvoje práv národnostních menšin od konce druhé světové války po současnost“ In: Gabal Ivan a kol., *Etnické menšiny ve střední Evropě* (Praha: 1999) 36.

⁷⁰ Conference for Security and Co-operation in Europe. Summit 1992. *The Human Dimension*. Dostupné online na: <http://www.osce.org/mc/39530?download=true> (staženo 13. 2. 2017)

⁷¹ Gabal Ivan, „Vývoj mezinárodního standardu ochrany a rozvoje práv národnostních menšin od konce druhé světové války po současnost“ In: Gabal Ivan a kol., *Etnické menšiny ve střední Evropě* (Praha: 1999) 39.

⁷² Informationsplattform Humanrights. *Europäisches Rahmenübereinkommen zum Schutz nationaler Minderheiten*. Dostupné online na: <http://www.humanrights.ch/de/internationale-menschenrechte/europarat-abkommen/minderheitenschutz/rahmenuebereinkommen-schutz-nationaler-minderheiten> (staženo 13. 1. 2017)

⁷³ Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. *Smlouva mezi Českou a Slovenskou Federativní republikou a Spolkovou republikou Německo o dobrém sousedství a přátelské spolupráci*. Dostupné online na: http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t1084_00.htm; Blíže k tomu Houžvička Václav, *Sudetští Němci a česká společnost po roce 1989 – návrat střední Evropy?* In Houžvička Václav, *Odsun Němců z Československa 65 let poté* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012) 82-84.

čl. 5 závazky spojené s podporou příslušníků německé menšiny v České republice (a osob českého původu žijících v SRN).⁷⁴

V roce 1994 byla vydána publikace shrnující stav soudobé legislativy týkající se postavení příslušníků národnostních menšin českých zemí s názvem *Průvodce právy příslušníků národnostních menšin v České republice*⁷⁵. Publikace zahrnuje legislativní podmínky, ve kterých docházelo k rozvoji národnostně menšinové politiky České republiky od roku 1993.⁷⁶ Základní ochranu práv národnostních menšin upravují ústavní zákony č. 1/1993 Sb.⁷⁷ a *Listina základních práv a svobod* (zákon č. 2/1993)⁷⁸.

Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin z roku 1995 představuje dnes jednu z nejobsáhlejších dohod určené k ochraně příslušníků národnostních menšin, která je v České republice platná od roku 1998 (zákon č. 96/1998 Sb). Dokument stanovuje ochranu práv příslušníků národnostních menšin v rámci evropských standardů, které jednotlivé státy implementují do svých národních legislativ a příslušných vládních politik.⁷⁹

Menšiny žijící na území České republiky mohou dále od roku 2001 užívat řadu dalších práv. Již zmíněný zákon č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin garantuje mj. právo na sdružování příslušníků národnostních menšin v národnostních sdruženích i v politických stranách a v politických hnutích (§5), právo na aktivní účast v kulturním, společenském a hospodářském životě a ve veřejných záležitostech (§6), právo na užívání jazyka národnostní menšiny v úředním styku a před soudy (§9). Zákon také zřizuje výbory pro národnostní menšiny a Radu vlády pro národnostní menšiny, aj.⁸⁰ Samotné sdružování národnostních menšin je v souladu

---

⁷⁴ Ministerstvo zahraničních věcí. *Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji*. Dostupné online na: http://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/historie_a_osobnosti_ceske_diplomacie/druha_svetova_valka_a_jeji_dusledky/dokumenty/cesko_nemecka_deklarace_o_vzajemnych.html (staženo 02. 02. 2017)

⁷⁵ Frištenská Hana, Sulitka Andrej, *Průvodce právy příslušníků národnostních menšin v České republice* (Praha: Demokratická aliance Slovákov v ČR, 1995) 94 s.

⁷⁶ Národnostně menšinová politika České republiky. *Základní dokumenty, Úvodem*. (Praha: Úřad vlády ČR, 2003) 1.

⁷⁷ Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky. *Ústava České republiky, ústavní zákon č. 1/1993 Sb.* Dostupné online na: <http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html> (staženo 02. 02. 2017)

⁷⁸ Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky. *Listina základních práv a svobod, ústavní zákon č. 1/1993 Sb.* Dostupné online na: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html> (staženo 02. 02. 2017)

⁷⁹ Vláda České republiky, *Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin*. Dostupné online na: <https://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rnm/ramcova-umluva-o-ochrane-narodnostnich-mensin-1405/> (staženo 03. 02. 2017)

⁸⁰ Blíže k tomu *Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin, ve znění pozdějších předpisů*. Dostupné online na: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/vladni-dokumenty/zakon_novela_mensiny.pdf (staženo 03. 02. 2017)

s ústavním pořádkem a vztahuje se k mezinárodním závazkům České republiky, jež vyplývají z *Mezinárodního paktu o občanských a politických právech* (čl. 27), z *Úmluvy o lidských právech a svobodách* (čl. 14) a zejména z *Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin*.⁸¹

Financování výše uvedených menšinových svazů je často navázáno na bilaterální smlouvu mezi Českou republikou a „domovským“ státem dané menšiny. V případě německé menšiny je Česká republika ve *Smlouvě o dobrém sousedství a přátelské spolupráci* zavázaná k finanční podpoře svazové činnosti Němců žijících v České republice. I přesto, že je německá menšina ze socio-demografického hlediska postižena negativním vývojem, dlouhodobě zde existují organizace, jež jsou podporovány zejména za účelem šíření jazyka, kultury a tradic. Vedle finanční podpory ze strany odpovědných českých ministerstev (především školství a kultury) a možnosti čerpání dotací z krajů, měst a obcí, jsou německé menšinové svazy převážně podporovány SRN. Jedná o podporu poskytovanou ze strany Spolkového ministerstva vnitra (*Bundesministerium des Inneren*) ve spolupráci se Spolkovým ministerstvem zahraničí (*Auswärtiges Amt*), které prostřednictvím německých nadací a institucí, ke kterým patří např. Institut pro mezinárodní vztahy (*Institut für Auslandsbeziehungen*, ifa), Velvyslanectví spolkové republiky Německo v Praze (*Deutsche Botschaft Prag*)⁸², Goethe-Institut v Praze (*Goethe-Institut Prag*) a Česko-německý fond budoucnosti (*Deutsch-Tschechische Zukunftsfonds*)⁸³, který podporuje německou menšinu mj. ve státech střední a východní Evropy včetně České republiky.⁸⁴

Významným krokem v menšinové politice na evropské úrovni se stala *Evropská charta regionálních či menšinových jazyků*, kterou Česká republika ratifikovala v roce 2006. Od roku 2007 se v České republice Charta vztahuje rovněž na německý jazyk. Charta mimo jiné říká, že členské státy rady Evropy, které smlouvu podepsaly, berou na zřetel, že „...právo užívat regionální nebo menšinový jazyk v soukromém a veřejném životě je nezcizitelným právem, jež odpovídá zásadám zakotveným v Mezinárodním

---

⁸¹ Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2012 (Úřad vlády ČR, Sekretariát vlády pro národnostní menšiny: 2012).

⁸² Německé velvyslanectví v Praze disponuje úředníkem, který má na starosti podporu německé menšiny v České republice.

⁸³ Česko-německý fond budoucnosti v České republice finančně podporuje od roku 1999 kromě kulturní produkce a událostí německé menšiny i rehabilitační pobyty v lázeňských zařízeních pro seniory německé menšiny.

⁸⁴ Kreisslová a Novotný, *Kulturní život*. 21.

paktu o občanských a politických právech Organizace spojených národů a v duchu Úmluvy Rady Evropy o ochraně lidských práv a základních svobod...⁸⁵.

K německé menšině je ve srovnání s ostatními minoritami v České republice ze strany jednotlivých ministerstev přistupováno rovnoprávně. Poválečné nucené vysídlení Němců a asimilační politika komunistických vlád se však odráží na současném stavu zkoumaného etnika. Další z charakteristik německé menšiny je také roztržitost její reprezentace do dvou organizací – Spolku Němců a přátel německé kultury (dále jen Spolek Němců) a Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (dále jen Shromáždění Němců), přičemž obě tyto organizace jsou zastoupeny v Radě vlády pro národnostní menšiny, která je poradním orgánem Úřadu vlády.⁸⁶

---

⁸⁵ Blíže k tomu Úřad vlády české republiky, *Evropská charta regionálních či menšinových jazyků*. Dostupné online na: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/mezinarodni-dokumenty/charta_cz_1.pdf (staženo 03. 02. 2017)

⁸⁶ Kreisslová a Novotný, *Kulturní život* 21. Dále srov. Novotný Lukáš, „Německo a německá menšina“ In: *Acta Universitatis Carolinae Iuridica* 4 (Praha: Karolinum, 2015) 135-145.

2 HISTORICKO-PRÁVNÍ VÝVOJ A SOCIO- DEMOGRAFICKÉ ASPEKTY NĚMECKÉ MENŠINY V ČESKÝCH ZEMÍCH

2.1 Nástin vývoje do roku 1945

Do nuceného vysídlení, které probíhalo od konce druhé světové války, představovali Němci významnou skupinu obyvatelstva českých zemí. Češi a Němci vedle sebe žili nejen v příhraničních oblastech, ale například i v hlavním městě Praze, v Brně, Jihlavě a jiných jazykových ostrovech. Přibližně od druhé poloviny 19. století, v době nacionálně orientovaných projektů jako národní obrození, se objevuje tzv. konfliktní společenství.⁸⁷ Česko-německé soužití se v tomto období dostává do sporů, oba národy mají snahu nárokovat si historické území a prosadit na něm své postavení.

S rozpadem Rakouska-Uherska českoslovenští Němci ztrácí vliv, a ačkoliv početně tvoří národnostní většinu, v nově vzniklé první Československé republice se ocitají v postavení menšiny. Jak uvádí Staněk, „V případě Němců z českých zemí, kteří netvořili sídelně integrované sociálně, kulturně a politicky homogenní společenství, převládly při vzniku ČSR snahy oddělit se od státu a přičlenit jeho okrajová území k tzv. Německému Rakousku, resp. v jeho rámci přímo k Německu.“⁸⁸ Počátečním separatistickým snahám německého obyvatelstva bylo sice zamezeno⁸⁹, vyvrcholením nespokojenosti se posléze staly zejména jazykový zákon z roku 1920 či vládní jazykové nařízení z roku 1926, podle kterého museli všichni státní úředníci absolvovat zkoušky ze státního jazyka. Na základě tohoto nařízení došlo k výraznému snížení Němců ve státních a veřejných službách, neboť se jejich zaměstnávání stalo problematickým.⁹⁰

Hospodářské problémy zapříčiněné světovou hospodářskou krizí, která ve velké míře zasáhla pohraniční regiony, a pomohla nástupu Adolfa Hitlera k moci, měly ve 30. letech značný vliv na politickou orientaci a radikalizaci československých Němců.

---

⁸⁷ Blíže k tomu Křen Jan, *Konfliktní společenství. Češi a Němci 1780-1918* (Praha: 1990)

⁸⁸ Staněk Tomáš, „Německá menšina v českých zemích v letech 1918-1989“ In: Gabal Ivan a kolektiv, *Etnické menšiny ve střední Evropě* (Praha: 1999) 97.

⁸⁹ Blíže k tomu srov. Kučera Jaroslav, *Minderheit im Nationalstaat. Die Sprachenfrage in den tschechisch-deutschen Beziehungen 1918-1938* (München: R. Oldenburg Verlag, 1999) 328 s.; Braun Karl, Der 4. März 1919. Zur Herausbildung sudetendeutscher Identität. *Bohemia* 37, č. 2, 1996, 353-380.

⁹⁰ Blíže k jazykovému zákonu z roku 1926 např. Petráš René, *Menšiny v meziválečném Československu. Právní postavení menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana* (Praha: 2009) 308-323.

V souvislosti s postoupením pohraničních oblastí – tzv. Sudet na základě Mnichovské dohody z roku 1938 dochází k okupaci zbylého území českých zemí a zániku první Československé republiky.⁹¹ Po přičlenění Sudet k hitlerovskému Německu opustilo Československo od srpna 1938 do roku 1939 přes 200 000 osob, ke kterým patřili především Češi, Židé a němečtí odpůrci nacismu společně se svými rodinnými příslušníky.⁹² Období druhé světové války si v důsledku nacistické perzekuce vyžádalo velký počet obětí na životech. Všechny tyto okolnosti negativně postihly budoucí soužití Čechů a Němců v českých zemích.

2.2 Vývoj v letech 1945-1948

Již v průběhu druhé světové války byly projednávány návrhy na řešení německé otázky v poválečném období. Plán založený na koncepci o kolektivní vině spočívající v odsunu velké části Němců z Československa si kladl za cíl zamezit dalšímu soužití československého a německého národa na jednom území. Návrh na vysídlení byl prosazován československým exilovým zastoupením v Londýně v čele s Edvardem Benešem, podporoval jej rovněž domácí odboj a v závěru i komunisté. Navzdory počátečním výhradám byl plán přijat i německými antifašisty. Tzv. Košický vládní program zformuloval principy poválečného postupu vůči Němcům, který počítal s transferem cizinců a přistěhovalců (říšských Němců) a viníků, kteří neměli být potrestáni na území Československa.⁹³

Řešení německé otázky formou odsunu bylo oficiálně potvrzeno na Postupimské konferenci. Navzdory tomu, že povolení k odsunu a jeho zásady byly stanoveny až v *Závěrečné zprávě Postupimské konference*, nucené vysídlení Němců probíhalo ještě před jeho definitivním schválením. XIII. článek *Závěrečné zprávy* vyzýval státy východní Evropy k přerušení hromadného vysídlování německého obyvatelstva, které již probíhalo před samotným schválením.⁹⁴ Zástupci vítězných mocností schválili „spořádaný a lidský“ transfer německých národnostních skupin z Polska,

---

⁹¹ Kreisslová a Novotný, *Kulturní život*. 22.

⁹² Srov. Staněk Tomáš, *Odsun Němců z Československa 1945-1947* (Praha: Academia, 1991) 51.

⁹³ Srov. Staněk Tomáš, „Německá menšina v českých zemích v letech 1918-1989“ In: Gabal Ivan a kolektiv, *Etnické menšiny ve střední Evropě* (Praha: 1999) 101.

⁹⁴ *Ibid.*, 102.

Československa a Maďarska.⁹⁵ Československá vláda se k výsledkům konference vyjádřila s plánem vysídlit z československého území zhruba 2,5 milionu Němců.⁹⁶ V listopadu 1945 schválila Spojenecká kontrolní rada pro Německo kvóty pro odsun z jednotlivých zemí a rozhodla o přesunu 1 750 000 milionu Němců z Československa do americké a 750 000 do sovětské okupační zóny v Německu.⁹⁷

Transfer Němců se uskutečnil v několika fázích. Nejprve probíhalo vysídlování do sovětského okupačního pásma.⁹⁸ K první fázi vysídlování, tzv. divokému odsunu či vyhánění, došlo v letních měsících roku 1945 za obzvlášť nehumánních podmínek. Německé obyvatelstvo čelilo perzekuci a násilným aktům, jež si vyžádaly velký počet obětí na životech. Vyhánění německého obyvatelstva probíhalo na pozadí násilných aktů jako pěší pochod z Příbrami a Jihlavy, vysídlení zhruba 20 000 brněnských Němců, události v Ústí nad Labem spojené s výbuchem muničního skladu na předměstí Krásného Března aj.⁹⁹

V průběhu roku 1946 probíhal odsun na základě stanovených podmínek do amerického okupačního pásma v Německu. Transporty Němců, vyjma antifašistů, byly do sovětské zóny v této době pozastaveny, organizovaný přesun obyvatelstva probíhal pouze do americké zóny. Hromadný přesun Němců do sovětské zóny byl obnoven v roce 1946, přičemž smluvených podmínek nebylo často ze strany Sovětů dodržováno. Na základě domluvy mezi Američany a československou vládou byl v zimě 1946 odsun do americké zóny přerušen, k obnovení došlo na jaře 1947. V sovětském pásmu bylo přijato ještě koncem roku 1946 několik transportů s vysídlenými Němci. Celková čísla odsunutých osob do konce roku 1946 se liší s ohledem na to, zda se jedná o československé nebo západní statistiky. Staněk uvádí, že *„Za vcelku pravděpodobné lze považovat zprávy, podle nichž byl z ČSR do konce roku 1946 odsunut zhruba 1 860 000 Němců (asi 1 224 000 do americké a 636 000*

---

⁹⁵ Srov. Hahnová Eva, „Odsuny německého obyvatelstva v Evropě 1939-1949“ In: Houžvička Václav (ed.), *Odsun Němců z Československa 65 let poté* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012) 23 a n.

⁹⁶ Ibid., 92 a n.

⁹⁷ Srov. Staněk Tomáš, „Německá menšina v českých zemích v letech 1918-1989“ In: Gabal Ivan a kolektiv, *Etnické menšiny ve střední Evropě* (Praha: 1999) 103.

⁹⁸ Ibid., 102.

⁹⁹ Blíže k tomu Staněk Tomáš, *Odsun Němců z Československa 1945-1947* (Praha: Academia, 1991) 77-79.; Dále blíže k tomu Arburg Adrain von a Staněk Tomáš (eds.), *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Dokumenty z českých archivů. Duben-srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování*. Díl II., sv. 1 (Středokluky: Zdeněk Susa, 2011) 955 s.

do sovětské zóny v Německu)“¹⁰⁰. K celkovému počtu vysídlených byly následně připočteny ještě osoby, které z Československa odešly před zahájením organizovaného odsunu. Podle Staňka se jednalo ještě o 373 000 osob (223 000 v americkém a 150 000 v sovětském pásmě). Celková čísla zahrnovala 1 447 000 Němců přijatých v americké zóně, 786 000 v sovětské. Československo dále uvádělo, že se vystěhovalo více než 96 000 německých antifašistů.¹⁰¹ Ve třetí etapě probíhaly až do roku 1948 tzv. dodatečné odsuny za cílem slučování rozdělených rodin v důsledku vysídlení.

Okolnosti spojené s koncem války zasáhly německou menšinu v Československu i po právní stránce. Součástí výše zmíněného Košického vládního programu, který nepočítal s masovým vysídlením Němců, bylo ustanovení VIII. kapitoly o zrušení státního občanství všem bývalým československým občanům německé národnosti. Restrikce proti německému obyvatelstvu měly negativní dopad na jejich život v občanskoprávní, profesní, politické, sociální a kulturní oblasti. Osobám, které byly ústavním dekretem č. 33/1945 Sb. zbaveny československého občanství, nebyla poskytována rovněž žádná občanská práva. Práva politická byla zrušena všem Němcům. Lidé, kteří pozbyli československého občanství, dále čelili restrikcím týkajících se ochrany majetku, volnosti pohybu a pobytu apod.¹⁰²

Po ukončení nuceného vysídlení Němců z Československa se počet těch, kteří byli z odsunu vyjmuti, a v zemi zůstali, odhadoval na zhruba 204 000, přičemž přesné údaje se opět dle typu zdroje mohou lišit. Z celkového počtu pobývalo v českých zemích kolem 180 000, na Slovensku 2 000 osob.¹⁰³ K nim patřili uznání antifašisté, nepostradatelní specialisté a pracovníci z různých pracovních odvětví a lidé z národnostně smíšených manželství a jejich rodinní příslušníci.¹⁰⁴

Československý stát si po ukončení odsunu kladl za cíl v nejkratším možném čase obsadit české pohraničí spolehlivými osobami, jejichž pracovní nasazení by zajistilo bezproblémový chod hospodářství, především zemědělství. I když byl počet obyvatel žijících v pohraničí celkem vysoký, byly do konce roku 1948 nahrazeny jen

---

¹⁰⁰ Srov. Staněk Tomáš, „Německá menšina v českých zemích v letech 1918-1989“ In: Gabal Ivan a kolektiv, *Etnické menšiny ve střední Evropě* (Praha: 1999) 103.

¹⁰¹ Staněk Tomáš, „Německá menšina v českých zemích v letech 1918-1989“ In: Gabal Ivan a kolektiv, *Etnické menšiny ve střední Evropě* (Praha: 1999) 104.

¹⁰² *Ibid.*, 102-103.

¹⁰³ Staněk Tomáš, *Německá menšina v českých zemích 1948-1989* (Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993) 24.

¹⁰⁴ Srov. Staněk Tomáš, *Odsun Němců z Československa 1945-1947* (Praha: Academia, 1991) 169.

dvě třetiny odsunutých Němců. Nezáměr o přesun do pohraničí tkvěl např. v neatraktivitě některých území, kolektivizaci zemědělství či vzniku rozsáhlých vojenských prostorů. Některá větší města se naopak těšila opačnému vývoji a počet jejich obyvatel se oproti stavu před vysídlením navýšil (např. Karlovy Vary aj.).¹⁰⁵

I v rámci republiky docházelo k přesídlovacím akcím s cílem zamezit koncentraci většího počtu nevysídleného německého obyvatelstva na jednom místě. Přesídlovací manévry se konaly nejméně do roku 1949 a kladly si za cíl alokovat Němce do vnitrozemí na zemědělské práce. V ojedinělých případech byli Němci situováni do již vysídleného území mezi Nejdkem a Vejprty kvůli zajištění pracovníků pro Jáchymovské uranové doly.¹⁰⁶ Přemísťování německého obyvatelstva bylo omezeno směrnicemi ministerstva vnitra z ledna 1948 a postupně ukončeno.¹⁰⁷

Tzv. dodatečné odsuny probíhající koncem 40. let, při kterých odcházeli zejména antifašisté a lidé v rámci slučování rodin s názvem akce Link, přispěly k dalšímu početnímu oslabení německého obyvatelstva na území Československa. Tato skutečnost měla negativní dopad na další socio-demografický vývoj německého etnika v českých zemích.¹⁰⁸

2.3 Vývoj v letech 1948-1968

V poválečné době si Komunistická strana Československa svými kroky ve snaze stabilizovat region Střední Evropy, prosadit myšlenku odsunu Němců a vytvořit tak národnostně homogenní Československo, postupně upevňovala své postavení ve státě. Situace vyústila komunistickým pučem v únoru 1948. I na počátku roku 1948 panovala v československé společnosti averze vůči „němectví“ a postavení Němců se ze společenského a právního hlediska s ohledem na doposud provedená opatření nevyvíjela k lepšímu. Právní úprava menšinových práv víceméně až do roku 1968 neexistovala, přičemž postavení příslušníků jednotlivých menšin v Československu se především od 50. let výrazně lišilo, německá menšina byla v řadě ohledů znevýhodňována a postižena asimilační politikou komunistického státního zřízení.¹⁰⁹

---

¹⁰⁵ Srov. Kreisslová a, *Kulturní život*. 28.

¹⁰⁶ Staněk, *Německá menšina*. 69.

¹⁰⁷ *Ibid.*, 76.

¹⁰⁸ Kreisslová a, *Kulturní život*. 30 a n.

¹⁰⁹ Petráš René, „Specifika právního postavení Němců na počátku komunistické éry“ In: Arburg von Adrian, Dvořák Tomáš a David Kovařík a kol., *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945* (Brno: Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy, Prameny, země kultura, 2010) 323 a n.

Československé státní zájmy směřovaly k dalším odsunům zbytku německého obyvatelstva a zároveň k integraci do většinové společnosti těch, kteří v republice zůstali. Vláda nadále organizovala rozptyl německého obyvatelstva z pohraničních regionů do vnitrozemí a využívala jej tam, kde nebyl dostatek českých pracovních sil či v odvětvích význačných pro fyzicky namáhavou práci. Na Němce se rovněž vztahovala 20% srážka z náhrady za práci ve prospěch státu platná až do května 1948. Posun v řešení státoobčanského postavení německých obyvatel v Československu nastal s vládním nařízením č. 76/1948 Sb., které rozšiřovalo skupinu osob, jež mohla žádat o znovunabytí československého státního občanství. Němci, kterým československé státní občanství bylo ponecháno nebo vráceno, nadále přesto nedisponovali právem volit či být volen do zastupitelských orgánů a nejvyšších zastupitelských sborů. Vyhláška ministerstva č. 1/1947 Úř. listu I stanovila, že Němci, kteří se v době zvýšeného ohrožení republiky přihlásili z úředního hlediska k české nebo slovenské národnosti, mohli být zapsáni na seznam stálých voličských seznamů. Němci, kteří neměli osvědčení o československém státním občanství, neměli možnost uplatňovat požadavky na poskytnutí politických práv.¹¹⁰

Ústavní listina z května 1948 byla vítěznou komunistickou stranou orientována na vytvoření národního státu. Její součástí bylo rovněž stanovisko, že bude dbáno na rovnost všech občanů před zákonem, a to bez rozdílu národnosti. Projevy rasové nesnášenlivosti a nacionálního šovinismu byly označeny jako neslučitelné s ústavou. Zaručení kolektivních menšinových práv potvrzených v ústavě se však Němcům především ve styku s úřady nedostávalo. Občanská práva bez ohledu na národnost, rasu, náboženské přesvědčení apod. zákony sice garantovaly, „*v praxi šlo ale spíše jen o pseudoprávní formalismus odrážející neomezenou moc třídního principu*“.¹¹¹

Německá menšina se nadále potýkala také s problémem v otázce státní příslušnosti. Docházelo k případům, že někteří Němci se stali osobami bez státní příslušnosti, jelikož československé státní občanství ztratili a poté jim zpětně nebylo přiděleno, nebo nezískali státní příslušnost jiného státu. Teprve zákon č. 254/1946 Sb. zmírňoval podmínky pro navrácení československého státního občanství. Až do této doby byla podmínkou pro přidělení státního občanství míra znalosti českého nebo slovenského jazyka, což pro mnoho Němců představovalo překážku. Užívání

---

¹¹⁰ Staněk, *Německá menšina*. 73 a n.

¹¹¹ *Ibid.*, 74 a n.

německého jazyka na veřejnosti a v úředním styku nebylo možné, řada československých Němců se proto začala učit česky nebo slovensky. V tomto ohledu lze zaznamenat, že československá vláda podnikala kroky k tomu, aby byl proces udělování československého občanství urychlen a získal jej co největší počet Němců. Aplikace výše zmíněného zákona se však v protiněmecky naladěné společnosti stala terčem kritiky. Státní občanství bylo v mnoha případech udělováno především Němcům dělnického původu, zejména těm, kteří podporovali komunistické Československo.¹¹²

Pomyslnému zrovnoprávnění německého etnika bránily dobové předpisy upravující podmínky pro znovunabytí československého občanství. Dle vládního nařízení č. 76/1948 mohli Němci od června do listopadu 1949 podávat žádosti o vrácení státního občanství (za nadále složitých podmínek jako např. požadavek „*přiměřené znalosti češtiny nebo slovenštiny*“). Fakt, že tato možnost mezi Němci nesklidila velký ohlas, vedla k úpravě vládního nařízení. Nově zpracované nařízení č. 252/1948 Sb. rušilo všechny doposud platné předpisy o navrácení státního občanství a usnadňovalo proces jeho přidělování. Osvědčení mohlo být přiděleno osobám s trvalým bydlištěm v Československu, a těm, kteří neporušili povinnosti státního občana ČSR, zejména ve vztahu k „*lidově demokratickému zřízení*“. Podmínkou bylo, že se daná osoba „*stane řádným občanem, který se podílí na budovatelském úsilí čs. pracujícího lidu*“.¹¹³ Výraznější zmírnění podmínek pro navrácení československého občanství Němcům upravovalo vládní nařízení č. 254/1949.¹¹⁴

Od začátku 50. let pak docházelo k postupnému ustupování od restrikcí mířených proti německé skupině obyvatelstva a jejich postavení ve společnosti se mírně zlepšovalo. V roce 1953 byl přijat zákon č. 34/1953 Sb., který udělil československé státní občanství všem Němcům se stálým bydlištěm na území Československa.¹¹⁵ Ačkoliv zákon vyvolal mezi Němci negativní ohlas a někteří odmítali převzetí občanského průkazu z rozličných důvodů (např. vojenská služba pro muže), na oficiální úrovni byl prezentován jako akt zrovnoprávnění německého etnika. Státní občanství bylo přijímáno především antifašisty a levicově smýšlejícími Němci.¹¹⁶ Zábleskem ve spolupráci s německou menšinou a československým státem se stala krize sovětského bloku v roce 1956. V témže roce schválilo politické byro ÚV KSČ *Zásady*

---

¹¹² Petráš René, *Menšiny v komunistickém Československu* (Praha: 2007) 148.

¹¹³ Staněk, *Německá menšina*. 82 a n.

¹¹⁴ Petráš, *Menšiny v komunistickém Československu*. 148.

¹¹⁵ Staněk, *Německá menšina*. 109.

práce mezi německým obyvatelstvem v ČSR. Na základě tohoto dokumentu došlo k provedení několika opatření, díky kterým se podařilo částečně zredukovat nespokojenost německých obyvatel. Stát nadále prosazoval svou asimilační politiku, k několika změnám došlo v průběhu 60. let.¹¹⁷ Posunem se nestala však ani Socialistická ústava z roku 1960, která formálně garantovala rovnoprávnost všech občanů bez ohledu na národnost a rasu. O německá menšinu v čl. 25, který stanovil, že „...*Občanům maďarské, ukrajinské a polské národnosti zabezpečuje stát všechny možnosti a prostředky ke vzdělání v mateřském jazyce a ke kulturnímu rozvoji...*“¹¹⁸ nebyla zmínka. Až do roku 1968 Němci nebyli považováni za menšinu, jako tomu bylo v případě Maďarů, Poláků a Ukrajinců.¹¹⁹

2.4 Vývoj v letech 1968-1989

Dosavadní vývoj a přístup k německé menšině zapříčinil odchod Němců ze země, což se odrazilo na dalším početním úbytku německého etnika v ČSR. Jelikož Němcům až do roku 1968 nebyla přiznávána národnostní práva, neexistovalo do této doby německé školství, nebyla zřízena žádná organizace sdružující německé obyvatele. Tyto skutečnosti se následně odrazily mj. na vzdělanostní struktuře a vztahu německého etnika k tradicím a kultuře.

Akční program KSČ schválený v roce 1967 deklaroval německou menšinu jako zvláštní pospolitost, jež byla spjata s programovými body Pražského jara, konkrétně s pasáží, ve které je uvedeno, že „...*Je třeba, aby národnosti, přiměřeně ke svému celkovému počtu, byly reprezentovány v našem politickém, hospodářském, kulturním a veřejném životě; ve volených i výkonných orgánech je třeba zabezpečit aktivní účast národností na veřejném životě v duchu rovnoprávnosti a v duchu zásady, že národnosti mají právo samostatně a samosprávně rozhodovat o věcech, které se jich týkají...*“¹²⁰ V programovém prohlášení z roku 1968 stálo, že „...*vláda vypracuje návrhy právních*

---

¹¹⁶ Kaplan Karel, *Kronika komunistického Československa* (Brno: 2005) 273.

¹¹⁷ Petráš René, „Specifika právního postavení Němců na počátku komunistické éry“ In: Arburg von Adrian, Dvořák Tomáš a David Kovařík a kol., *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945* (Brno: Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy, Prameny, země kultura, 2010) 332.

¹¹⁸ Ústava Československé socialistické republiky 100/1960 Sb. Dostupné online na: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html (staženo 04. 02. 2017)

¹¹⁹ Petráš René, „Specifika právního postavení Němců na počátku komunistické éry“ In: Arburg von Adrian, Dvořák Tomáš a David Kovařík a kol., *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945* (Brno: Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy, Prameny, země kultura, 2010) 324.

¹²⁰ Staněk, *Německá menšina*. 159.

a jiných záruk politické, hospodářské a kulturní rovnoprávnosti Maďarů, Poláků, Ukrajinců i Němců, aby zabezpečila, přiměřeně k počtu osídlení, takové postavení a práva jednotlivých národností, která jim zaručí plný národní život i rozvoj národní osobitosti. ...¹²¹

Schválení klíčového zákona č. 144/1968 Sb. o postavení národností v ČSSR¹²² se pro německou menšinu stalo milníkem a vedlo k zintenzivnění jejich aktivit ve společenském a kulturním životě. Zákon deklaroval německé národnostní menšině plné zrovnoprávnění jako svébytnému etnokulturnímu celku a státotvornému subjektu, a garantoval mimo jiné právo na vzdělání v jejich jazyku, všestranný kulturní rozvoj, právo na tisk, a informace v mateřštině nebo vznik vlastní kulturní organizace.¹²³ Přijetím ústavního zákona vznikla také Rada pro národnosti, jejímiž členy se stali tři občané německé národnosti.¹²⁴ Německá menšina byla tímto zákonem zrovnoprávněna s maďarským, polským a ukrajinským/rusínským etnikem.¹²⁵

Atmosféra ovlivněná politikou reformního komunismu, která panovala v roce 1968 po lednovém zasedání ÚV KSČ a během Pražského jara, vedla k aktivizaci národnostních menšin, které začaly artikulovat své požadavky. Vzhledem k tomu, že až do roku 1969 neměla německá menšina vlastní organizaci, bylo na její potřeby a problémy poukazováno prostřednictvím týdeníku *Volkszeitung (Lidové noviny)*, pozdějšími novinami *Prager Volkszeitung (Pražské lidové noviny)*.¹²⁶

Nově vzniklé Kulturní sdružení občanů ČSSR německé národnosti (KSONN, dále jen Kulturní sdružení či *Kulturverband*) se stalo první kulturní organizací, prostřednictvím které však byli její členové ideologicky formováni. Vznik Kulturního sdružení na druhé straně umožnil zřizování sítě tzv. základních organizací, kde se mohla německá menšina setkávat a do určité míry zapojit do kulturního života.¹²⁷ Základní organizace však vznikaly především v severní a severozápadní části Čech podél hranic

---

¹²¹ Staněk, *Německá menšina*. 159

¹²² Více k tomu Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. *Zákon č. 144/1968 Sb.* Dostupné online na: http://www.psp.cz/eknih/1964ns/tisky/t0211_00.htm (staženo 28. 03. 2017)

¹²³ Kulturní sdružení občanů ČSR německé národnosti vzniklo na jaře roku 1969.

¹²⁴ Staněk, *Německá menšina*. 176.

¹²⁵ Petráš René, „Specifika právního postavení Němců na počátku komunistické éry“ In: Arburg von Adrian, Dvořák Tomáš a David Kovařík a kol., *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945* (Brno: Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy, Prameny, země kultura, 2010) 324.

¹²⁶ Staněk, *Německá menšina*. 158.

¹²⁷ Novotný Lukáš, „Domov dnes – o kulturním životě německé menšiny v západních“ Čechách In: Hornoplánské rozpravy 2003. *Ohrožená hodnota včera i dnes* (Český Krumlov: 2004) 76-121.

s bývalou Německou demokratickou republikou a Polskou lidovou republikou, a nebyly tak dostupné všem příslušníkům německé menšiny.

Až do konce 80. let nedocházelo k výraznému posilování menšinových práv. Naopak byl asimilační proces německé národnostní skupiny do většinové společnosti neustále prohlubován. Ani *Pražská smlouva* podepsaná v roce 1973 mezi SRN a ČSSR výrazně německé menšině nenapomohla. Kromě deklarace neplatnosti Mnichovské dohody, zahrnovala pouze ulehčení podmínek pro emigraci z Československa. Zda došlo k reálnému zlepšení situace, nelze zcela jasně doložit. Vyšší aktivizaci příslušníků německé menšiny bylo možné zaznamenat až s převratem v roce 1989 a uvolněním poměrů ve společnosti.¹²⁸

2.5 Vývoj od roku 1989

Polistopadový vývoj se vyznačoval značnou aktivizací československé společnosti. Tento trend bylo možné zaznamenat i mezi skupinou německých obyvatel, pro kterou rok 1989 představoval nejen možnost přihlásit se otevřeně ke své identitě, ale také začít se více politicky angažovat, veřejně užívat mateřštinu, pěstovat kulturu a aktivizovat se ve svazech a spolcích sdružujících německou menšinu.¹²⁹

Důležitou roli v období po roce 1989 sehrálo politické hnutí Občanské fórum (OF), při kterém vznikla německá sekce, v jejímž čele stál Walter Piverka, bývalý poslanec České národní rady, který se významně zasloužil na jejím vzniku. Vedle Piverky se do veřejného života aktivně zapojilo i několik dalších osob německé národnosti, jako například Paul Heinisch, Arnold Keilberth, Josef Landergott, Mathilde Najdeková, Christa Štrossová nebo Erich Kříž, historik okresního muzea v Sokolově, který byl v období 1990–1992 členem Federálního shromáždění.¹³⁰

První porevoluční výsledky sčítání lidu z roku 1991 potvrdily navzdory očekávání zástupců německé menšiny v Československu snižující se osob hlásících se k německé národnostní skupině. Tento nepříznivý trend provází existenci německého etnika až do současnosti.¹³¹

---

¹²⁸ Srov. podkapitola 2.6 *Socio-demografické aspekty německé menšiny*

¹²⁹ Viz. např. Houžvička Václav, „Postoje obyvatel Chebska k Němcům“ In: *Mezinárodní politika* 4, č. 2, 1993, 72-75.; Zich František, *Národnostní a etnické vztahy vztah v českém pohraničí – obraz Čecha, Němce, Rakušana a Roma ve vědomí obyvatel* (Praha: 1996).

¹³⁰ Kreisslová a Novotný, *Kulturní život*. 51 a n.

¹³¹ Blíže k tomu kapitola 2.6 *Socio-demografické aspekty německé menšiny*

Společenské a politické změny z konce 80. a začátku 90. let zasáhly rovněž německou národnostní menšinu. Převrat vyvolal u jejích příslušníků zvýšenou aktivitu, zároveň ale také názorovou rozdrobenost. Německé etnikum se potýkalo s problémem souvisejícím s malou početní skupinou nejmladší generace Němců a již nebylo schopné reprodukce. Spolkový život československých Němců byl i po roce 1989 nadále omezen na aktivity Kulturního sdružení. Od roku 1990 mohla být německá menšina organizována v nově vzniklém Svazu Němců v Československu, který zřizoval Setkávací centra (*Begegnungszentren*, BGZ), ve kterých se mohla sdružovat. Centra pro setkávání menšiny vznikala i mimo severozápadní pohraniční oblast.

Právní a společenské postavení Němců se od 90. let zlepšovalo v souvislosti s výše zmíněnými bilaterálními smlouvami uzavřenými se SRN a také přijetím evropských norem upravujících menšinovou politiku, kterými se Česká republika po vstupu do Evropské unie zavazuje řídit.

2.6 Socio-demografický vývoj

Od konce druhé světové války a ukončení procesu odsunu německého obyvatelstva z Československa dochází k neustálému početnímu úbytku zkoumaného etnika. Důvodem negativního socio-demografického vývoje německé skupiny obyvatel v českých zemích je nepříznivá věková skladba, pohlavní a vzdělanostní struktura, asimilace do většinové společnosti, dopady řízené vnitřní migrace či odchod německé národnostní skupiny do zahraničí.¹³²

V březnu 1950 proběhlo první sčítání lidu na celém území ČSR po druhé světové válce. Určení přesného počtu Němců, kteří v roce 1950 žili na území Československa, je z důvodu několika rozdílných statistických výpočtů pocházejících z československých pramenů nemožné. Výsledky poválečného sčítání ukazují, že 165 117 lidí (1,8 % veškerého přítomného obyvatelstva) se přihlásilo k německé národnostní skupině, z toho žilo 159 938 osob v českých zemích a 5 179 na Slovensku. Sčítání proběhlo na základě subjektivního vyjádření dotázaných, souhrn objektivních znaků jako původ, jazyk, apod. nebyl zohledněn. Výsledky sčítání mj. ovlivnily i skutečnosti, že část Němců zrovnoprávněných s československým obyvatelstvem

a ostatními slovanskými obyvateli, nebo lidí ze smíšených manželství, uváděli českou či slovenskou národnost sami, popř. nebyli jako Němci úřady evidováni. Z hlediska územního rozmístění žilo na jaře v roce 1950 více než 10 000 Němců v českých zemích pouze ve třech okresech – Karlových Varech (13 915), Sokolově (17 926) a Teplicích (10 208). Dle dat pro administrativně právní členění z roku 1949 žilo začátkem 50. let jednoznačně nejvíce Němců v Karlovarském kraji¹³³ (40 854 osob).¹³⁴

Podle výsledků sčítání z roku 1961 se k německé národnosti přihlásilo na území Československa 140 402 osob (1 % bydlícího obyvatelstva), z toho pobývalo na území Čech, Moravy a Slezska 134 143 osob a na Slovensku 6 250 osob. Počet osob identifikujících se jako Němci se tak snížil v porovnání s cenzem z roku 1950 o zhruba 25 000. Podle západoněmeckých údajů byl počet osob německé národnosti na území Československa v polovině 60. let odhadován na 165 000, 180 000 a 200 000 s odůvodněním, že část Němců se k německé národnosti z rozličných důvodů nehlásila.¹³⁵

Z československých pramenů lze odvodit, že na základě dosavadního demografického vývoje a nového administrativně správního členění došlo v nově vzniklých správních jednotkách ke snížení koncentrace německé skupiny obyvatel. Lidé, kteří se v cenzu identifikovali jako Němci, žili ve 109 okresech a 75 % z nich mělo trvalé bydliště v Severočeském a Západočeském kraji. Více než 10 000 těchto osob žilo pouze v okresu Karlovy Vary (10 619) a Sokolov (20 034). V porovnání se sčítáním z roku 1950 se nepříznivě vyvinula věková struktura a pohlavní skladba, zároveň se zvýšil počet národnostně smíšených sňatků a poklesla homogenita nově narozených dětí.¹³⁶

Výsledky cenzu z roku 1970 ukázaly, že příslušníci německé národnostní menšiny čelí dalšímu negativnímu demografickému vývoji. Německou národnost deklarovalo ve sčítání již pouze 85 663 osob. Z celkového počtu žilo v českých zemích

---

¹³² K tomu blíže Staněk Tomáš, *Německá menšina v českých zemích 1948-1989* (Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993); Bittnerová Dana a kol. *Kdo jsem a kam patřím? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky* (Praha: Sofis, Pastelka, 2005) 459 s.

¹³³ Karlovarský kraj v letech 1949-1960 zahrnoval na základě správní reformy z roku 1948 12 okresů - Aš, Cheb, Jáchymov, Kadaň, Karlovy Vary, Kraslice, Loket, Mariánské Lázně, Nejedek, Sokolov, Teplá a Žlutice. Správním centrem kraje bylo město Karlovy Vary.

¹³⁴ Srov. Staněk, *Německá menšina*. 87 a n.

¹³⁵ Srov. Bohmann Alfred, *Die deutsche Bevölkerung in der ČSSR* In: *Menschen vor dem Volkstod: 200.000 Deutsche in der ČSSR* (München: 1961) 28.

80 903 Němců a na Slovensku 4 760. Počet osob německé národnostní skupiny tak klesl o 54 740 (39 %). K nepříznivému demografickému vývoji přispěly vystěhovalecké vlny, asimilační tendence či částečné zamlčení německé národnosti. Tak jako při posledním sčítání v roce 1961 odhadovaly především západoněmecké prameny skutečný počet osob německé etnicity žijících v Československu mnohem vyšší. Odhady se pohybovaly v rozmezí 140 000-160 000 či 170 000-180 000 osob německé národnosti žijících na území Československa.¹³⁷

Nejvíce osob se k německé národnosti přihlásilo v cenzu v roce 1970 v kraji Severočeském (35 968 osob) a Západočeském¹³⁸ (21 664 osob). Úbytek německého obyvatelstva se odrazil i v míře jeho koncentrace. V roce 1970 žilo v Čechách, na Moravě a ve Slezsku více než 1000 Němců v 19 okresech – nejvíce v okrese Sokolov (8 318), Teplice (6 387) a Karlovy Vary (6 039). Podíl Němců na celkovém obyvatelstvu vyšší než 5 % měla pouze města Sokolov (9 %) a Jablonec nad Nisou (5 %). Nepříznivý vývoj se odrazil na věkové struktuře – v roce 1970 žilo v ČSSR 48,5 % Němců starších 50 let a jen 9,6 % Němců ve věku do 14 let.

Na základě výsledků cenzu z roku 1980 se k německé národnostní menšině přihlásilo 58 211 osob (0,6 %). Sčítání rovněž ukázalo změnu pohlavní a věkové struktury příslušníků německé menšiny, která potvrdila její nadále nepříznivý existenční vývoj. Počet Němců do 14 let se v roce 1980 pohyboval pouze na 5,4 %, počet osob ve věku nad 50 let vzrostl na 54,5 %. Podíl žen německé národnosti představoval v českých zemích 62,2 % a na Slovensku 85,2 %.¹³⁹ Vývoj v 80. letech potvrdil, že německé etnikum žijící v Československu se již není schopno reprodukovat, a to především v důsledku asimilačních tlaků, početního úbytku, emigrace, navyšujících se národnostně smíšených sňatků aj. Jak uvádí několik pramenů, u osob německé národnosti bylo možné zaznamenat ztrátu národnostních rysů a pokles úlohy etnické sebereflexe. Průzkumy provedené v Severočeském kraji v 70. a 80. letech ukázaly, že

---

¹³⁶ Blíže k tomu Staněk, *Německá menšina*. 146 a n.

¹³⁷ Srov. *Ibid.*, 171.

¹³⁸ Na základě správní reformy z roku 1960 byl zrušen Karlovarský kraj, který byl včleněn do nově vzniklého Západočeského kraje, který zahrnuje 10 územních okresů - Domažlice, Cheb, Karlovy Vary, Klatovy, Plzeň-jih, Plzeň-město, Plzeň-sever, Rokycany, Sokolov a Tachov. Území kraje je tvořeno územími samosprávných krajů Plzeňského a Karlovarského kraje. Správním centrem kraje je město Plzeň. Původně byl Západočeský kraj správní jednotkou, která měla vlastní volené orgány. Ustavním zákonem č. 347/1997 Sb. a zákonem o krajích (č. 129/2000 Sb.) správní a samosprávné kompetence přešly na nové kraje a původní kraje zůstaly jen jednotkami územního členění.

¹³⁹ Staněk, *Německá menšina* 172 a n.

intenzita národnostního citění a etnického sebeuvědomění německého etnika klesala. Rodiče zároveň ustupovali od výchovy dětí v německém jazyce/nářečí a Němci se celkově cítili být asimilováni do majoritní společnosti.¹⁴⁰

Na počátku 90. let tvořila německá menšina malé a značně rozptýlené etnikum. Výsledky Sčítání lidu, domů a bytů z roku 1991 nepotvrdily domněnky, že Němci využijí příležitosti se svobodně přihlásit k německé národnosti. Oproti průzkumu z roku 1981 ubylo celkem 7 711 Němců (12 %). Německou národnost deklarovalo v ČSFR 53 418 osob (0,5 % obyvatelstva) – z toho žilo 47 789 v České republice a na Slovensku se jejich počet zvýšil téměř dvojnásobně na 5 629 osob. V České republice žilo podle cenzu z roku 1991 nejvíce Němců v Severočeském (17 890) a Západočeském (13 626) kraji. Ve městech byla jejich největší koncentrace v Karlových Varech (3 719), Teplicích (2 835) a v Děčíně (2 650).¹⁴¹

Při Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 se projevil další úbytek počtu osob identifikujících se jako Němci. S počtem 39 106 osob (0,4 % z celkového počtu obyvatelstva), které se v cenzu roku 2001 přihlásily k německé národnosti, počet Němců v republice výrazně poklesl. Výsledky sčítání ukázaly rovněž početní převahu žen, kterých se k německé národnosti přihlásilo 20 175, mužů bylo pouze 18 391. Nadále docházelo k rozptylu německého obyvatelstva po České republice. V rámci regionálního rozmístění, dominovaly v zastoupení německé menšiny tradičně na předních příčkách kraj Ústecký (9 478) a Karlovarský¹⁴² (8 925 osob).¹⁴³ V Praze byl zaznamenán nejvyšší absolutní počet osob hlásících se k německé národnosti, z nichž však představovali velký počet cizinci s dlouhodobým pobytem v České republice (30 %). K městům s nejvyšším počtem německé národnosti se řadily Sokolov (4 349), Karlovy Vary (2931), Chomutov (2 389) aj. „Podle relativních údajů – podílu osob

---

¹⁴⁰ Staněk, *Německá menšina*. 175.

¹⁴¹ *Ibid.*, 198.

¹⁴² Kraj byl zřízen spolu s dalšími samosprávnými kraji na základě čl. 99 a n. Ústavy České republiky ústavním zákonem č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávných celků, který stanoví názvy krajů a jejich vymezení výčtem okresů (území okresů definuje vyhláška ministerstva vnitra č. 564/2002 Sb.) a pro vyšší územní samosprávné celky stanoví označení „kraje“. Kraje definitivně vznikly 1. ledna 2000, samosprávné kompetence získaly na základě zákona č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), dne 12. listopadu 2000. Toto krajské členění je obdobné krajům z let 1948–1960, zřízených zákonem č. 280/1948 Sb.

¹⁴³ Český statistický úřad. *Obyvatelstvo. Tab. č. 111 Obyvatelstvo podle pohlaví a podle druhu pobytu, státního občanství, způsobu bydlení, národnosti a náboženského vyznání*. Dostupné online na: <https://www.czso.cz/documents/11308/23212108/e-4107-03.pdf/4d6ed94d-d694-41c0-beeb-a350b073fe48?version=1.0> (staženo 28. 02. 2017) 198 a 214.

s německou národností na celkovém počtu obyvatel obce – měla nejvyšší hodnoty obec Měděnec (okres Chomutov), kde německou národnost uvedla plná čtvrtina obyvatel.¹⁴⁴

Na základě údajů ze Sčítání lidu, domů a bytů z roku 2011 je možné sledovat, že na území České republiky došlo k výraznému poklesu počtu osob hlásících se k německé národnostní menšině. Zatímco v roce 2001 se k německé národnostní skupině přihlásilo 39 106 osob, v roce 2011 se jejich počet snížil více než o polovinu na 18 658 osob (0,2 % z celkového počtu obyvatelstva). Nejvyšší počet osob německé národnosti byl evidován v Karlovarském kraji (4 431 osob) a v Ústeckém kraji (4 203 osob). V Abertamech, Sokolově, Karlových Varech či Nejdku žilo nejvíce osob hlásících se k německé národnostní skupině. Sčítání také opět ukázalo početní převahu žen německé národnosti (9 492 osob ženského pohlaví).¹⁴⁵ Němčinu jako svůj mateřský jazyk označilo 8 374 osob a 4 715 osob německé národnosti uvedlo jako svou mateřštinu jazyk český.¹⁴⁶ Nejvíce příslušníků německé menšiny bylo evidováno ve věkové skupině 65 a výše.¹⁴⁷

Vedle těchto čísel stojí rovněž za zmínku počet osob německé národnosti s německou státní příslušností, které se po roce 1989 společně s dalšími cizinci koncentrují převážně v hlavním městě Praze. Velkou část těchto osob lze označit za tzv. expaty¹⁴⁸. Například podle posledního Sčítání lidí, domů a bytů žilo v roce 2011 v hlavním městě Praha 1 264 osob německé národnosti a zejména pak 3 103 osob se státním občanstvím SRN.¹⁴⁹ Poslední cenzus rovněž potvrdil trend narůstajícího počtu

---

¹⁴⁴ Český statistický úřad. *Německá národnost na území ČR*. Dostupné online na: https://www.czso.cz/csu/czso/nemecka_narodnost (staženo 28. 02. 2017)

¹⁴⁵ Český statistický úřad. *Tab. 111 Obyvatelstvo podle pohlaví a podle druhu pobytu, státního občanství, způsobu bydlení, národnosti a náboženské víry*. Dostupné online na:

<https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=OTCR111&pvokc=&katalog=30715&z=T> (staženo 28. 02. 2017)

¹⁴⁶ Český statistický úřad. *Tab. 153 Obyvatelstvo podle národnosti, mateřského jazyka a podle pohlaví*. Dostupné online na: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=SPCR153&pvokc=&katalog=30715&z=T> (staženo 28. 02. 2017)

¹⁴⁷ Český statistický úřad. *Tab. 152 Obyvatelstvo podle národnosti, pohlaví a podle věku*. Dostupné online na: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=SPCR152&pvokc=&katalog=30715&z=T> (staženo 28. 02. 2017)

¹⁴⁸ Anglické slovo *expatriate*, zkráceně *expat*, je ve slovnících obvykle definováno dvojím způsobem - buď jako sloveso „vykázat/poslat do exilu“ nebo „opustit sídlo v rodné zemi a žít jinde či žít se loajalitou své rodné zemi“.

¹⁴⁹ Český statistický úřad. *Tab. 13 Obyvatelstvo podle národnosti a podle správních obvodů Prahy*. Dostupné online na: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvokc=&katalog=30715&pvo=ZVPH013&z=T> (staženo 01. 03. 2017); Český statistický úřad. *Tab. 3 Obyvatelstvo podle státního občanství a podle velikostních skupin obcí a krajů*. Dostupné online na: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvokc=&katalog=30717&pvo=ZVCR003&z=T> (staženo 01. 03. 2017)

osob německé státní příslušnosti přicházejících do České republiky, které zde žijí, pracují nebo jsou zde sezdaní, případně kupují pozemky zejména v pohraničních oblastech.

Snižování počtu osob německé národnosti na území českých zemí lze od konce druhé světové války označit za trvalý trend, který se projevuje v nepříznivé věkové skladbě a výrazném podílu lidí vysokého věku, a tedy i procesem vymírání německého etnika. Stejně tak je možné zaznamenat proces integrace a asimilace mladších věkových skupin do většinové společnosti a klesající identifikaci s německou národnostní menšinou. Na negativně se vyvíjejících výsledcích v posledním sčítání z roku 2011 se zjevně také odrazil fakt, že vyplnění kolonky „národnost“ je od roku 2011 nepovinná, tudíž je nutné brát údaje z provedeného cenzu s rezervou.

3 NĚMECKÁ MENŠINA V ČESKÝCH ZEMÍCH

3.1 Kulturní a společenských život v letech 1945-1989

Ve sběrných střediscích, kde byla na počátku roku 1947 situována velká část Němců, byly zřízené mateřské školky a děti povinné školní docházkou měly být vyučovány v „základních naukách“ v německém jazyce. Zde soustředěným Němcům měla být umožněna také účast na bohoslužbách.¹⁵⁰ Výuka německých dětí nebyla na československých školách ve větší míře plánována. Část dětí pobývala společně s rodiči ve sběrných střediscích, která nadále, avšak v ojedinělých případech, zřizovala na určitou dobu mateřské školy a zajišťovala vzdělávací kurzy nahrazující školní výuku. Účast na veřejném dění byla v průběhu roku 1947 omezována. Postoj československé společnosti byl k návrhu o zajištění výuky v německém jazyce v obcích, kde nadále žil větší počet Němců, negativní. Akceptováno nebylo ani užívání němčiny na veřejnosti či v úředním styku.¹⁵¹

Kulturní a společenský život Němců byl nadále omezován i koncem 40. let. Kromě vzniku prvních zájmových kulturních kroužků se německá menšina nadále potýkala s restrikcemi v užívání němčiny na veřejnosti a v úředním styku, ve výuce v mateřštině, možnostech sdružování apod. Případy diskriminace německého obyvatelstva na pracovištích či veřejnosti nebyvaly výjimkou, a často měly za důsledek izolaci od většinové společnosti a semknutí se uvnitř německého etnika, které ještě v dané době na určitých územích představovalo početnou skupinu obyvatel.¹⁵² Integrace Němců do většinové společnosti byla umožněna na základě podílení se na kulturním a společenském životě, který však podléhal kontrole ze strany státu. Problematika německé menšiny nadále představovala otázku politického charakteru, a docházelo tak k asimilačním procesům Němců v duchu komunistické ideologie.

Od 50. let byly v německém jazyce publikovány brožury, materiály určené pro vzdělávací akce, významné dokumenty správního a kulturního charakteru aj. V roce 1951 začal vycházet první poválečný německojazyčný týdeník s názvem *Aufbau und Frieden (Výstavba a mír)* s podtitulem *Wochenblatt der deutschen Werktätigkeiten in der Tschechoslowakei (Týdeník německých pracujících v Československu)* v rozsahu

---

¹⁵⁰ Staněk, *Německá menšina*. 42.

¹⁵¹ *Ibid.*, 51 a n.

8 stran. Od roku 1952 vycházel tento titul dvakrát týdně v rozsahu 10 stran.¹⁵³ Týdeník sloužil komunistické straně jako nástroj pro prohlubování její ideologie uvnitř německého etnika – jednalo se především o překlad článků z *Rudého práva*. Existence týdeníku byla mezi německým obyvatelstvem hodnocena spíše kladně, občasná kritika směřovala na politicky orientovaný obsah a nedostatečné informace ke kulturnímu životu a celkové problematice německé menšiny. Ačkoliv *Aufbau und Frieden* artikuloval politiku a ideologii KSČ, představoval na začátku 50. let pro německé obyvatelstvo kontakt s mateřským jazykem v tištěné podobě. Od roku 1953 byl publikován také německý časopis *Freundschaft* (pro žáky starší deseti let) a *Das rote Halstuch* (pro žáky mladší deseti let). Oba časopisy sloužily především jako didaktická pomůcka pro výuku němčiny na školách a v kroužcích.¹⁵⁴

V druhé polovině 60. let vycházel *Aufbau und Frieden* nadále třikrát týdně v rozsahu 10 stran. V roce 1966 byl změněn podtitul časopisu na *Das Blatt der tschechoslowakischen Deutschen (List československých Němců)* a následně začal být ještě téhož roku vydáván opět jako týdeník v rozsahu 20 stran s názvem *Volkszeitung (Lidové noviny)* s podtitulem *Wochenblatt der deutschen Werktätigen in der ČSSR (Týdeník německých pracujících v ČSSR)*. Týdeník byl zaměřen na problematiku ze života německého etnika, věnoval se zahraničnímu dění (i v SRN) a informoval o kulturním dění v ČSSR. Redakce týdeníku *Volkszeitung*, která se v roce 1968 přejmenovala na *Prager Volkszeitung* (nadále byl ponechán podtitul *Wochenblatt der deutschen Werktätigen in der ČSSR*), zaujala roli tlumočnicka potřeb, problémů a zájmů německého etnika v ČSSR. Někteří redaktori a funkcionáři německé národnosti prostřednictvím týdeníku veřejně artikulovali požadavek na plné zrovnoprávnění německé národnostní skupiny na politické, sociální a kulturní úrovni. Jeden z jejich hlavních cílů byla snaha o založení vlastní společensko-kulturní organizace.¹⁵⁵

V roce 1978 byly noviny *Prager Volkszeitung* přeřazeny ze 4. do 3. třídy československého tisku, tištěno bylo v této době 17 000-18 000 exemplářů, zhruba čtvrtina výtisků byla exportována za hranice.¹⁵⁶ Vedle časopisu *Freundschaft* vycházel také v letech 1981-1990 v nakladatelství Orbis německojazyčný týdeník *Neue Prager Presse: Nachrichten aus Politik, Wirtschaft, Gesellschaft, Kultur, Sport (Nové Pražské*

---

¹⁵² Staněk, *Německá menšina*. 81 a n.

¹⁵³ Viz *Aufbau und Frieden* 27. 09. 1951; *Aufbau und Frieden* 10. 07. 1952

¹⁵⁴ Staněk, *Německá menšina*. 131-133.

¹⁵⁵ *Volkszeitung* 16. 04. 1966; *Volkszeitung* 15. 02. 1967 a další čísla.

noviny: Zprávy z politiky, ekonomiky, společnosti, kultury a sportu). Cílem týdeníku bylo především podávat pozitivní zprávy zahraničním odběratelům a turistům o socialistickém Československu. Týdeník vycházel od roku 1982 se změněným podnázvem *Wochenblatt für Politik, Wirtschaft, Gesellschaft, Kultur, Sport (Politický, ekonomický, společenský, kulturní a sportovní týdeník)*. V roce 1986 se titul přejmenoval na *Wochenzeitung für Politik, Wirtschaft, Gesellschaft, Kultur, Sport (Politické, ekonomické, společenské, kulturní a sportovní týdenní noviny)*.¹⁵⁷

V oblasti médií se rovněž posunem v oblasti kontaktu s mateřským jazykem stala v roce 1957 pravidelná rozhlasová vysílání o délce 15 minut, která byla o rok později prodloužena o polovinu. Mimo to bylo možné poslouchat nedělní večerní program v německém jazyce určený pro zahraniční posluchače.¹⁵⁸ Německy mluvící obyvatelstvo žijící v příhraničních oblastech k SRN, NDR a Rakousku mělo možnost poslechu tamějšího radiového vysílání a později sledování televizního vysílání. Československý rozhlas začal od října 1979 vysílat od pondělí do soboty pravidelné 15-20 minutové relace v německém jazyce. Každou neděli mohli německy hovořící posluchači naladit hodinové vysílání zařazené do programu vysílací stanice *Hvězda*. Relace byla součástí zahraniční rubriky *Interprogramm Radio Prag*.¹⁵⁹

Významným momentem pro kulturní život československých Němců bylo založení organizace *Kulturverband der Bürger deutscher Nationalität der ČSSR/* Kulturní sdružení občanů ČSSR německé národnosti (dále jen KSONN, Kulturní sdružení či Kulturverband)¹⁶⁰, jehož stanovy schválilo federální ministerstvo vnitra v květnu 1969. Stanovy Kulturního sdružení zahrnovaly cíle směřující k uspokojování potřeb a zájmů Němců (v duchu spolupráce všech národů, národnostní republiky a zásad „socialistického internacionalismu“) a obsahovaly organizační rámec a podmínky členství. Nově vzniklá organizace měla působit celorepublikově a členem se mohl stát každý občan ČSSR německé národnosti ve věku starší 18 let. Činnost KSONN si kladla za cíl „napomáhat osvojování pokrokového kulturního dědictví

---

¹⁵⁶ Srov. Staněk, *Německá menšina*. 183.

¹⁵⁷ Katalog Německé knihovny v Olomouci. *Neue Prager Presse: Nachrichten aus Politik, Wirtschaft, Gesellschaft, Kultur, Sport*. Dostupné online na: <http://aleph.vkol.cz/pub/svk01/00051/81/000518107.htm> (staženo 04. 04. 2017)

¹⁵⁸ *Aufbau und Frieden* 4. 7. 1959; *Aufbau und Frieden* 14. 10. 1961

¹⁵⁹ Kreisslová a Novotný, *Kulturní život*. 143.

¹⁶⁰ Západoněmecké prameny uváděly, že KSONN je nástrojem stranické politiky a pomocník KSČ při asimilaci německého obyvatelstva.

německého národa i současné socialistické kultury“. Navzdory počátečním problémům s organizační výstavbou *Kulturverbandu* byla aktivita jeho členů vysoká. Získat do členské základny většinu německého obyvatelstva se však nepodařilo. Nezájem organizovat se ve sdruženích se projevil zejména u mladší generace, důvodem byla i vnitropolitická situace, v jejímž duchu se nesla politicko-propagandistická činnost Kulturního sdružení.¹⁶¹

V roce 1970 bylo součástí *Kulturverbandu* 72 základních organizací s členskou základnou 8 407 osob, v roce 1971 dokonce 9 320 osob. Severočeský kraj vykazoval nejvíce členů a základních organizací. V Západočeském kraji působilo 5 místních skupin v okrese Sokolov se 740 členy a v okrese Karlovy Vary 6 skupin se 644 členy. V polovině roku 1972 evidoval KSONN 6 526 organizovaných žen a 3 287 mužů, největší část členů tvořili důchodci a dělníci. Nejvyšší počet vykazovala věková skupina osob narozených mezi léty 1900-1909, průměrný věk členů byl 63 let. Organizace působila nadále na základech myšlenky reálného socialismu a směřovala k politicko-výchovným a ideologicky usměrněným kulturním aktivitám nejen mezi svými členy, ale i mezi ostatními příslušníky německé menšiny.¹⁶² V červenci 1975 sdružovala organizace 10 632 členů působících v 63 základních organizacích – počet členů se tak oproti roku 1970 zvýšil zhruba o 2000. Nově schválené stanovy z roku 1977 definovaly skupinu jako organizaci sdružující československé občany německé národnosti, která svou činnost „rozvíjí pod vedením KSČ, vedoucí politické síly naší společnosti, a podílí se na plnění úkolů Národní fronty“. ¹⁶³ Činnost Kulturního sdružení nadále zůstala výchovná a kulturně osvětová, důraz byl kladen na aktivní účast při budování socialismu, sblížení vztahů se Sovětským svazem a dalšími socialistickými státy. Aktivity organizace byly dle nových stanov omezeny pouze na dva body – vydávání periodického a neperiodického tisku, spolupráci s Československým rozhlasem a podporu literární tvorby domácích německy píšících autorů.

Součástí aktivit KSONN byly také výlety a zájezdy v tuzemsku a do NDR spojené s kulturními akcemi nebo návštěvou historických památek. Tematické kroužky byly nadále zřizovány jen ojediněle. Zájem o kulturní aktivity v německém jazyce se projevoval spíše u starších osob. Mladší generace byla již natolik jazykově asimilovaná,

---

¹⁶¹ Staněk, *Německá menšina*. 167-169.

¹⁶² Archiv bývalého Ústředního výboru Národní fronty ČSR Praha, fond Kulturní sdružení občanů ČSSR německé národnosti (KSONN), 1984, kart. 16/3, poř. č. 10; 1970, kart. 16/1, poř. č. 1

¹⁶³ K tomu blíže Staněk, *Německá menšina*. 182 a n.

že využívala kulturních aktivit většinové společnosti a její kulturní život probíhal mimo její etnický kontext.¹⁶⁴ K dalším aktivitám členů *Kulturverbandu* patřila také péče o staré lidi ve spolupráci s Červeným křížem. V místech s větším počtem občanů německé národnosti byla organizována divadelní umělecká uskupení z NDR. Nadále probíhala spolupráce s KIS¹⁶⁵ NDR v Praze, která *Kulturverbandu* půjčovala filmy, gramofonové desky, diapozitivy aj. Dále fungoval také dovoz německojazyčných knih a časopisů. Organizace se snažila o větší podporu činnosti zájmové umělecké činnosti aktivních skupin např. z Nejdku, Chomutova, Brna, aj.¹⁶⁶

Ke konci roku 1978 tvořila členská základna 9 886 členů organizovaných v 63 základních organizacích. Nejvíce místních organizací vykazoval Severočeský kraj, v kterém se nacházelo 42 místních skupin sdružujících 6 596 členů. V Západočeském kraji bylo aktivních 14 organizací s 2 397 členy a ve Východočeském 4 skupiny sdružující 674 členů. Ostatní kraje (Jihomoravský, Praha a Východoslovenský) měly pouze jednu místní organizaci.¹⁶⁷ Na programu *Kulturverbandu* byly nadále kulturní a společenské akce, odborné přednášky, semináře, besedy, zájezdy a turistické výlety.

V roce 1980 se uskutečnila 3. konference KSONN, během které bylo poukazováno na potřebu oslovit mladé lidi. Organizace si zvolila nové vedení a schváleny byly nové stanovy. Počet členů představoval k datu konání konference 9 807, tyto osoby byly sdruženy v 62 místních spolcích, přičemž jich v Severočeském kraji působilo 42 a v Západočeském kraji 14 (okres Karlovy Vary 6, Sokolov 5 a Cheb 3). Věkový průměr členů se však nadále zvyšoval (v roce 1980 byl průměrný věk členů 64 let).¹⁶⁸

V druhé polovině 80. let, kdy socialistické Československo čelilo politické krizi, která dopadala i na organizace národnostních menšin, byl KSONN v ideologicky-politickém duchu nadále aktivní. Ačkoliv se nadále potýkal s problémy spojenými s úbytkem členské základny, věkovým průměrem členů a jejich nízkou vzdělaností strukturou, organizoval zhruba 8 000 členů v 60 základních organizacích. Tento fakt se negativně odrazil ve vlastní zájmové a kulturní činnosti členů *Kulturverbandu*. Jeho snahou bylo pořádání aktivit v německém jazyce, což sklidilo ohlas pouze mezi starší věkovou skupinou.

---

¹⁶⁴ ANF ČSR, f. KSONN, 1972, kart. 16/1, poř. č. 11; 1973, poř. č. 9; 1974 poř. č. 1

¹⁶⁵ Kulturní a informační středisko NDR v Praze.

¹⁶⁶ ANF ČSR, f. KSONN, 1972, kart. 16/1, poř. č. 11; 1973, poř. č. 9; 1974 poř. č. 1

¹⁶⁷ ANF ČSR, f. KSONN, 1979, kart. 16/2, poř. č. 5, zpráva z 31. 01. 1979

Užívání jazyka na veřejnosti bylo po skončení druhé světové války nežádoucí. Němci proto užívali mateřštinu především v rodině, mezi přáteli a známými, v kontaktu se sousedy a v zaměstnání. Používání němčiny v úředním styku se lišilo dle místních podmínek. Pro schopnost fungování v běžném životě si Němci byli nuceni osvojit základní znalosti českého (a slovenského) jazyka. Nejstarší generace Němců měla často jazyk většinové společnosti na poměrně vysoké úrovni (především v mluveném projevu), u dětí ze smíšených, ale i německých manželství se vytrácela schopnost komunikace v německém jazyce ve spisovné formě, často se mluvilo v lokálním nářečí. Děti užívaly německý jazyk převážně v rodinném kruhu, kde hovořily zejména v místním dialektu, a vzdělávány byly v českém (nebo slovenském) jazyce. Školy s výukou v německém jazyce obnoveny nebyly, zamítnuta byla i snaha zřídit německojazyčné třídy. Děti bylo možné od počátku 50. let přihlásit pouze do odpoledních dobrovolných kroužků, kde byl vyučován německý jazyk. V roce 1954 docházelo ve vybraných místech k zřizování zvláštních oddělení tříd (od 3. ročníku s počtem nejméně 10 přihlášených dětí) pro výuku německého jazyka. Zavedené kroužky však čelily poklesu zájmu rodičů, malému počtu kvalifikovaných učitelů a nevhodným učebním pomůckám.¹⁶⁹

Ke zlepšení došlo mezi lety 1955-1958, kdy byly vydány knihy *Deutsch I-III* koncipované jako učebnice němčiny jako mateřského jazyka. V pozdějších letech se však ukázaly pro Němce potýkající se s problémy ve výuce spisovné němčiny jako náročné.¹⁷⁰ Jazykové problémy a administrativní tlak vedly ke snížení počtu německých dětí v celkovém počtu žáků, což se následně odrazilo v nízké vzdělanostní úrovni německého etnika, a vedlo k nedostatečnému množství inteligence s vyhraněnějším národním uvědoměním a cítěním.¹⁷¹ V druhé polovině 50. let byla jazyková otázka nadále ožehavým tématem, ačkoliv v důsledku postupné asimilace německého etnika do většinové společnosti ztrácela na významu. Řada německých dětí již nemohla být považována za bilingvní, zájem o výuku němčiny klesal a od roku 1958 začaly speciální kroužky pro výuku němčiny sloužit k výuce němčiny jako cizího jazyka. Myšlenka zřízení německých škol byla z důvodu nízkých jazykových schopností německých dětí,

---

¹⁶⁸ Staněk, *Německá menšina*. 190.

¹⁶⁹ *Ibid.*, 131.

¹⁷⁰ Blíže k tomu Jechová Věra, *Vývoj současný stav výuky dětí německé národnosti v ČSR* (Plzeň: Krajský pedagogický ústav v Plzni, 1972) 40 s.

¹⁷¹ Staněk, *Německá menšina*. 133 a n.

nezájmu rodičů a celkovému rozptylu německého obyvatelstva zamítnuta.¹⁷² Během 60. let bylo možné zaznamenat značné zlepšení německy mluvícího obyvatelstva v českém jazyce, mladá generace se však již identifikovala spíše s většinovou společností a přestávala užívat mateřský jazyk/nářečí.

V období po roce 1968, kdy byla německá skupina obyvatel oficiálně uznána menšinou, se stala jazyková otázka opět aktuálním tématem. Ze strany německé menšiny byl nadále vznášen požadavek na zajištění výuky dětí německé národnosti v němčině, Němci rovněž poukazovali na význam užívání jazyka pro kulturní život etnické menšiny. Německé národnostní školství zřízeno nebylo, docházelo však ke zkvalitňování výuky (délka výuky, kvalifikace učitelů, materiální pomůcky apod.) němčiny na základních školách a v jazykových kroužcích. Celkový zájem o výuku německého jazyka klesal.¹⁷³

V 70. letech se v rámci možností téma výuky německého jazyka na základních školách znovu otevřelo. Směrnice českého ministerstva školství č. j. 25876/71-200 umožňovaly v roce 1971 vzdělávání žáků německé národnostní skupiny stejným způsobem jako školáků slovenské a polské národnosti – za předpokladu, že zajištěn především dostatečný počet žáků. Toto kritérium se však naplnit nepodařilo, a třída nebo škola pro německou národnostní menšinu tak nemohla vzniknout. Výuka tedy probíhala nadále jen v rámci kroužků, kterých se účastnili německé děti a z velké části děti z národnostně smíšených sňatků. V druhé polovině 70. let byla opět publikována učebnice *Deutsch I-II*. Pokles znalosti německého jazyka včetně nářečí byl u německých dětí stále znatelnější. Velká část dětí z německých či česko-německých manželství přestala být fakticky bilingvní a německému jazyku se učila již především jako jazyku cizímu.¹⁷⁴

V první polovině 80. let bylo možné zaznamenat pokles německých žáků na základních školách, snížen byl i počet žáků v nepovinných kroužcích s výukou německého jazyka. Výrazně se také snižovala znalost německého jazyka u mladších věkových kategorií německé národnostní skupiny. Německý jazyk pro většinu dětí z homogenních či heterogenních manželství přestal být jazykem mateřským, bilingvní osoby byly spíše výjimkou. Spisovnou formu německého jazyka se děti učily spíše v rámci rozšířené výuky cizích jazyků na základních školách nebo v jazykových

---

¹⁷² Staněk, *Německá menšina*. 143.

¹⁷³ *Ibid.*, 165.

kurzech.¹⁷⁵ Na konci 80. let byl počet německých žáků na československých školách zanedbatelný, především co se týče studia na gymnáziích a vysokých školách. Tento vývoj zabránil vytvoření silné inteligenční vrstvy německé menšiny.¹⁷⁶

Snahu o integraci německého obyvatelstva do většinové společnosti na politické úrovni bylo možné zaznamenat v první polovině 50. let. Pozitivní vývoj nastal i v oblasti kulturního života německého etnika na základě jeho vlastní aktivity, ale i díky přístupu národních výborů, osvětových zařízení, edukačních spolků a kulturních organizací, které však byly úzce napojeny na ideologii KSČ. Řada Němců nadále zůstávala semknuta v rodinném, přátelském či sousedském kruhu. K sblížení většinové společnosti a německé menšiny docházelo na základě stále častějších národnostně smíšených sňatků či navazování kontaktů v zaměstnání. Mnozí Němci se začali znovu veřejně účastnit náboženského života, a v některých obcích rovněž obnovovali zvyky a tradiční lidové slavnosti. Za zmínku stojí také zájmová umělecká činnost, která se rozvíjela již od konce 40. let. Hudební, pěvecké, recitační, dramatické a taneční soubory vstupovaly často společně s českými soubory na nejrůznějších společenských akcích. Činnost působících souborů se v různých místech lišila stejně tak jako jejich délka působnosti. Aktivita souborů byla úspěšná především tam, kde byli příslušníci německé menšiny součástí osvětových zařízení¹⁷⁷. Tomáš Staněk uvádí, že v některých zprávách stojí, že v polovině 50. let existoval zhruba 60 skupin a souborů. V letech 1954-1955 vyvíjelo svou aktivitu 24 nejvýznamnějších německých kulturních skupin působících při závodních klubech a jiných zařízení a 7 těchto uskupení bylo aktivních v Karlovarském kraji.¹⁷⁸

Důležitou součástí kulturního života Němců byly také návštěvy amatérských a profesionálních souborů z NDR. Významnou roli sehrála i profesionální zájezdová scéna německého souboru Vesnického divadla *Prager deutsche Wanderbühne*, který byl zřízen roku 1954 a svou činnost započal v Sokolově uvedením hry F. Schillera *Úklady a láska*. Divadelní soubor odehrál během své pětileté působnosti 741 představení

---

¹⁷⁴ Staněk, *Německá menšina*. 185.

¹⁷⁵ *Ibid.*, 192.

¹⁷⁶ Blíže k tomu *Ibid.*, 193 a n.

¹⁷⁷ v Karlovarském kraji měli Němci zastoupení v osvětových komisích v Karlových Varech, Chebu, Aši, Sokolově a Kraslicích.

¹⁷⁸ Staněk, *Německá menšina*. 126-128.

a výrazně tak přispěl ke zvýšení kvality kulturního života Němců.¹⁷⁹ Svou činnost ukončil oficiálně v roce 1961.¹⁸⁰

Pro občany německé národnosti byly také organizovány zájezdy a vlastivědné kroužky, v knihovnách byla zřizovány speciální sekce s německojazyčnou literaturou dovezenou především z NDR. Možnost kontaktu s německojazyčnými tituly sklídl mezi Němci nemalý ohlas¹⁸¹, v pozdějších letech byly v ČSR dostupné i noviny a časopisy z NDR. I přes značný zájem Němců o německojazyčnou literaturu, byla v 60. letech oddělení s touto literaturou uzavírána. Německy mluvící obyvatelstvo mělo v oblastech s jeho vyšší koncentrací možnost navštěvovat projekce celovečerních filmů v němčině, které byly dovezeny převážně z NDR a SSSR, případně z Rakouska a SRN.¹⁸²

Ohlasu se v druhé polovině 50. let těšily i umělecké kroužky organizované na pozadí socialistické ideologie. V řadě míst však tvořily pro Němce prostor pro kulturní vyžití v mateřském jazyce. V Karlovarském kraji působilo na konci 50. let kolem 30 uměleckých souborů – mimo jiné z Nejdku, Sokolova, Skalné a Vejprt. V průběhu 60. let dochází z důvodu nedostatku financí, personálu, chybějící podpory národních výborů k jejich postupnému zániku. V polovině 70. let působil jen zlomek aktivních uměleckých skupin např. z Nejdku, Teplic či Chomutova. Výše zmíněné problémy stály v čele vzniku nových souborů až do roku 1989.

3.2 Kulturní a společenských život od roku 1989

Následující podkapitola je zaměřena na kulturní a společenský život německé menšiny v období od roku 1989 až po současnost. Z výše uvedeného je zřejmé, že sledované etnikum bylo od konce druhé světové války vystaveno silným persekucním tlakům, které se negativně odrazily na zachování jeho etno-kulturních specifik. V období po roce 1989 je v zájmu zástupců německé menšiny péče o mateřský jazyk a zachování tradiční lidové kultury a zvyků.

---

¹⁷⁹ Staněk, *Německá menšina.*, 140.

¹⁸⁰ *Ibid.*, 155.

¹⁸¹ V Karlovarském kraji došlo v 1. pololetí roku 1954 k výpůjčce 9 500 německojazyčných knih

¹⁸² Staněk, *Německá menšina.*, 128-131.

3.2.1 Spolková činnost

V polistopadovém období bylo navzdory demograficky nepříznivému vývoji německé menšiny v Československu nadále aktivní Kulturní sdružení, které se snažilo uspokojovat požadavky československých Němců, přičemž síť svých místních poboček nebylo schopno založit po celém území a nemohlo tak prosazovat zájmy Němců na celorepublikové úrovni. Tam, kde existovaly základní organizace *Kulturverbandu*, panovala údajně značná neochota k jejich inovaci a rovněž ke změně ve způsobu jeho vedení a formě organizace. Spory mezi německou sekcí při Občanském fóru v čele s vůdčí osobností Walterem Piverkou a Kulturním sdružením vedly v roce 1990 k založení nového, komunistickou minulostí nezatíženého Svazu Němců v Československu/*Verband der Deutschen in der Tschechoslowakei* (dále jen Svaz Němců) spadající pod Občanské fórum.¹⁸³

Předsedou nově vzniklého Svazu Němců, který byl ustanoven v srpnu 1990 a zaregistrován pod Ministerstvo vnitra, byl zvolen Walter Piverka, prvním místopředsedou se stal Erich Kříž. Následně docházelo k zakládání regionálních organizací, pod kterými dále vznikaly místní skupiny napojené na Svaz Němců. Vedle toho se Svaz Němců stal korespondenčním členem Federativní unie národnostních skupin (*Federal Union of European Nationalities*, FUEV), a v pozdějších letech získal oficiální plnohodnotné členství, díky čemuž navázal spolupráci se zahraničními organizacemi.¹⁸⁴ Přes obavy z nařknutí Svazu Němců z napojení na Mnichov, došlo také k navázání spolupráce se Sudetoněmeckým krajanským sdružením (*Sudentendeutsche Landsmannschaft*, SL), které zpočátku podporovalo nově vzniklá Setkávací centra. Forma této spolupráce se ukázala být nevhodná, a podporu center převzalo Německé velvyslanectví v Praze.¹⁸⁵ Významným krokem se pro německou menšinu stala výše zmíněná *Smlouva o přátelství* z roku 1992, na základě které se SRN zavázala k podpoře německé menšiny, a která rovněž ukotvila její práva a vznik Setkávacích center.¹⁸⁶

Historie Svazu Němců končí s rozpadem Československa. Svaz pod sebou během své působnosti vytvořil síť aktivizovaných osob v regionech, které udržovaly činnost menšiny v dané oblasti. Značný rozptyl a úbytek osob německé národnosti a další oddálení se Svazu Němců a Kulturního sdružení, byly význačné pro celkový

---

¹⁸³ Srov. Kreisslová a Novotný, *Kulturní život*. 52-54.

¹⁸⁴ *Landeszeitung* 11. 4. 2006.

¹⁸⁵ Srov. Kreisslová a Novotný, *Kulturní život*. 54 a n.

¹⁸⁶ K datu 26. 3. 2017 existuje 15 setkávacích center, která jsou financována ze SRN

nepříznivý stav sledované skupiny. Souběžně byla prosazována idea na založení nového samostatného uskupení zastupující německou menšinu – Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, které bylo zřízeno v roce 1992. Jeho vznik však přispěl pouze k dalšímu rozmělnění německé menšiny v České republice, které je patrné až dodnes.¹⁸⁷

K počátečním aktivitám Svazu Němců patřila například podpora výuky německého jazyka či pořádání dětských táborů a seminářů pro seniory ve spolupráci se sudetoněmeckými organizacemi. V roce 1990 otevřel Svaz Němců informační centrum v Českých Budějovicích, které mělo za úkol informovat veřejnost o stavu německé menšiny a vysídlených Němcích. Od roku 1990 vydával Svaz Němců na krátký časový úsek noviny s názvem *Deutsche Zeitung*.¹⁸⁸ Další z činností organizace byly průvodcovské služby a překladatelská činnost – výtěžek z těchto aktivit byl určen na pokrytí nákladů spojených s aktivitami Svazu Němců a produkcí vlastního periodika. K zajištění vlastních příjmů měla sloužit i stavební firma *Svaz Němců – Technické služby (Verband der Deutschen – Technische Dienstleistungen)* založená v roce 1990.¹⁸⁹

Od 90. let 20. století byly zakládány regionální svazy, které se napojovaly na Svaz Němců (dnes spadající pod Shromáždění Němců), který pro ně tvořil zastřešující organizaci. Vznikaly tak regionální svazy v Chomutově, Liberci, Jablonci, Jihlavě, v Českých Budějovicích či v Chebu. Činnost těchto svazů se až dodnes soustředí na uspokojování kulturních a společenských potřeb členů prostřednictvím péče o mateřský jazyk a kulturní dědictví. Aktivity těchto uskupení jsou zaměřeny zejména na organizaci pravidelných setkávání svých členů a oslav svátků jako jsou Vánoce, Velikonoce, masopust, Den matek, Den otců aj.¹⁹⁰

Dnešní Shromáždění Němců, které bylo založeno v roce 1992, tvoří zastřešující organizaci pro regionální svazy německé menšiny v České republice a sídlí v Domě národnostních menšin v Praze. Jeho součástí je 15 tzv. setkávacích center¹⁹¹ a 18

---

¹⁸⁷ Novotný Lukáš, „Aktuální problémy německé menšiny“ In: *Acta Universitatis Carolinae Iuridica* 1 (Praha: Karolinum, 2013) 83-93.

¹⁸⁸ Srov. Kreisslová a Novotný, *Kulturní život*. 86 a n.

¹⁸⁹ *Landeszeitung* 19. 10. 2010.

¹⁹⁰ Kreisslová a Novotný, *Kulturní život*. 84.

¹⁹¹ Setkávací centra se nachází v Chebu, Plzni, Chomutově, Liberci, Jablonci, Trutnově, Šumperku, Krnově, Moravské Třebové, Opavě, Kravařích, Havířově, Hlučíně, Brně a Horní Plané

samostatně registrovaných regionálních svazů¹⁹². Prvním prezidentem se stal Erwin Scholz, kterého ve funkci vystřídal Walter Piverka. Následně vykonávala prezidentský post do roku 2010 Irene Kunc.¹⁹³ Současným prezidentem Shromáždění Němců je Martin Dzingel, který v letech 2001-2010 zastával funkci jednatele Shromáždění Němců. Aktuálně také vykonává funkci místopředsedy vládní rady pro národnostní menšiny.¹⁹⁴ Shromáždění sdružuje v současné době zhruba 7 000 členů.¹⁹⁵

K cílům Shromáždění Němců patří „zachování německého jazyka, kulturního dědictví Němců, další vzdělávání menšiny, předávání informací, školení a semináře, uplatnění menšinových práv v praxi, práce s mládeží a se seniory a spolupráce s jinými organizacemi“. Shromáždění Němců se podařilo zaujmout pozici hlavního reprezentanta zájmů německé menšiny v České republice, které německou národnostní skupinu zastupuje nejen při různých státních institucích, ale i v zahraničí.¹⁹⁶ Periodikem, které vychází pod organizací je magazín *LandesEcho*, který v období 1999-2013 vycházel jako čtrnáctideník pod názvem *Landeszeitung (Zemské noviny)*.¹⁹⁷

Pod Shromáždění Němců patří Mládežnická kontaktní organizace (*Jugend-Kontakt-Organisation*, dále jen JUKON), která byla založena v roce 1999 mladými lidmi napojenými na německá setkávací střediska a svazy. K aktivitám JUKONu se mimo jiné řadí organizace seminářů, pobytů a práce na projektech pro mladé lidi. Vedle těchto aktivit pořádají jeho členové divadelní představení a koncerty, čímž se snaží nejen pečovat o kulturní život, zároveň ale také oslovit mládež se zájmem o německý jazyk, kulturu, tradice a v neposlední řadě česko-německé vztahy.¹⁹⁸

Přidruženou organizací ke Shromáždění Němců je také společnost *Bohemia Troppau*, která byla založena v roce 1992 na základě podpisu *Smlouvy o Česko-německém přátelství*. Společnost podporuje vznik a růst malých podnikatelů. Jejím cílem je posilování samostatnosti a finanční síly střední třídy.¹⁹⁹

---

¹⁹² Regionální svazy se nachází v Chebu, Plzni, Nečtinech, Chomutově, Praze, Liberci, Trutnově, Šumperku, Krnově, Moravské Třebové, Opavě, Kravařích, Štěpánkovicích, Bolaticích, Havířově, Hlučíně, Brně a v Českém Krumlově

¹⁹³ *LandesEcho* květen 2015

¹⁹⁴ *Landeszeitung* 22. 05. 2017

¹⁹⁵ Informace poskytnutá e-mailem od vedení Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku dne 02. 05. 2017

¹⁹⁶ Viz. Kunc Irene, „Německá menšina a její svazy v České republice v dnešní době“ In: *Hornoplánské rozpravy 2002* (Český Krumlov: 2002) 57-60.

¹⁹⁷ Srov. Kreisslová a Novotný, *Kulturní život*. 146.

¹⁹⁸ *Landeszeitung* 02. 01. 2001; Kreisslová a Novotný, *Kulturní život* 39-42.

¹⁹⁹ Bohemia Troppau o.p.s. *Výhodné úvěry*. Dostupné online na: <http://www.troppau.cz/> (staženo 02. 04. 2017)

Další organizací spadající pod Shromáždění Němců je Vzdělávací a sociální dílo BUSOW, které vzniklo v roce 1992, a které dlouhodobě organizuje a finančně podporuje „malé“ a „velké“ lázeňské pobyty členů německé menšiny.²⁰⁰

Působnost Kulturního sdružení se po roce 1989 vyznačovala velmi pomalou strukturální proměnou. V roce 1990 byl pozměněn název sdružení na Svaz Němců – Kulturní sdružení v ČSFR (dále jen SN-KS). Jeho hlavním cílem bylo na základě nových stanov „znovunabytí a rozvíjení národní identity občanů České republiky německé národnosti“.²⁰¹ Těchto cílů mělo být dosaženo „aktivním zapojením představitelů Kulturního sdružení do vypracování zákonů a nařízení zabývajících se právy národnostních a etnických menšin a uplatnění těchto práv v oblasti výchovy a vzdělávání i v oblasti kultury, vědy a umění. Důraz byl kladen především na zajištění výuky německého jazyka na všech typech škol, uspokojování kulturních a společenských potřeb příslušníků německé populace, využívání veřejných knihoven, podpora umělců z řad německé menšiny, vydávání periodického a neperiodického tisku, budování spolupráce se všemi německými svazy, zajištění péče a místní německá nářečí“²⁰².

V roce 2014 se SN-KS přejmenovalo na Spolek Němců a přátel německé kultury (*Verein der Deutschen und Freunde der deutschen Kultur*). Změna názvu byla reakcí na právní úpravu občanských sdružení v novém občanském zákoníku a také deklarací otevření se většinové společnosti. Spolek Němců reprezentuje vedle Svazu Němců zájmy německé menšiny v České republice. Aktuálně sdružuje zhruba 1 325 členů v 23 základních organizacích nacházejících se především v Severních Čechách a v Praze²⁰³. Sídlo Spolku Němců je od roku 2007 v Domě národnostních menšin v Praze a jeho hlavní myšlenkou je „uchování lidových tradic a jazyka německé menšiny“.²⁰⁴ Od roku 2007 je předsedkyní Kulturního sdružení Irena Nováková. V rámci svých aktivit organizuje Spolku Němců především setkávání členů, občasně

---

²⁰⁰ *LandesEcho* leden 2015; SNLV. *BUSOW*. Dostupné online na: <http://landesversammlung.cz/de/busow> (staženo 02. 04. 2017); *Eghaland Bladl* únor 2007

²⁰¹ Stanovy Spolku Němců a přátel německé kultury

²⁰² Srov. Kreisslová a Novotný, *Kulturní život*. 80.

²⁰³ Místní organizace se nacházejí v Ústí nad Labem, Perninku, Sokolově, Jablonci nad Nisou, Jířkově, Kraslicích, Velkém Šenově, Novém Boru, Novém Městě, Chomutově, Vratislavicích, Maršově, Žacléři, Kalné Vodě, Kovářské, Žacléři, Sobědružích, Teplicích, Trutnově, Varnsdorfu, Vejprtech, Skalné a v Praze

²⁰⁴ Spolek Němců a přátel německé kultury. *Úvod*. Dostupné online na: <http://www.kulturverband.com/> (26. 03. 2017); *LandesEcho* srpen 2015

pořádá výlety, přednášky a výstavy a roku 2016 se například prezentovalo na Dni otevřených dveří Německého velvyslanectví v Praze.

Do roku 2005 vydávalo Kulturní sdružení své periodikum *Prager Volkszeitung*. Tato aktivita byla z finančních a organizačních důvodů přerušena. Aktuálně se zájemci o činnosti Spolku Němců mohou informovat ve čtvrtletním bulletinu *Infoblatt (Informační list)*.²⁰⁵

Až do současnosti úvahy o sloučení dvou hlavních organizací zastupujících německou menšinu v České republice nebyly realizovány, a tato skupina obyvatel tak nedisponuje jedním oficiálním reprezentantem svých zájmů. Jistým zlomem se stal rok 1997, ve kterém obě organizace podepsaly *Dohodu o společné spolupráci*²⁰⁶, ve které se zavázaly k ukončení sporů a navázání spolupráce vedoucí pro „blaho německé menšiny“. Jako tzv. zásadní prolomení ledů lze chápat výměnu vedení organizací – Irenu Novákovou (Spolek Němců) a Martina Dzingela (Shromáždění Němců), kteří jsou nakloněni ke spolupráci obou svazů. Deklarovaná spolupráce nicméně prozatím nevede k jejich možnému spojení.²⁰⁷ V roce 2016 byla podepsána další *Dohoda o společné spolupráci*, jež nově specifikovala jejich budoucí kooperaci.²⁰⁸

Vedle Spolku Němců a Shromáždění Němců působí v České republice také Sudetoněmecké krajanské sdružení (*Sudetendeutsche Landsmannschaft – Bundesverband*), které hájí práva Němců, kteří byli po druhé světové válce vysídleni z Československa. Od roku 2003 má svou kancelář v Praze – Sudetoněmecká kancelář Praha s.r.o. (*Sudetendeutsches Büro Prag*), která slouží jako informační středisko a kontaktní místo pro Čechy a sudetské Němce. Snahou kanceláře je smíření mezi oběma národnostními skupinami, důležitou roli sehrává také při navazování kontaktů mezi českými, bavorskými a německými politiky nebo jako pomyslný most mezi Spolkem Němců a Shromážděním Němců.²⁰⁹

---

²⁰⁵ Kokaisl Petr, Kreisslová Sandra, Štolfová Andrea, Zychová Jana, Fajfrlíková Pavla a kol. *Po stopách Němců ve východní Evropě* (Praha: Nostalgie, 2015) 327 s.

²⁰⁶ *Dohoda o společné spolupráci Shromáždění Němců a Kulturního sdružení z roku 1997*

²⁰⁷ Blíže k tomu Kreisslová a Novotný, *Kulturní život*. 58 a n.

²⁰⁸ *LandesEcho*, leden 2017

²⁰⁹ Sudetoněmecká kancelář Praha. *Dobry den*. Dostupné online na: <http://www.sks-praha.com/> (staženo 06. 04. 2017)

3.2.2 Kulturní a společenské aktivity

Velké kulturní setkání je událost, během které svazy a sdružení německé menšiny prezentují své kulturní aktivity. Tato akce probíhá každoročně od roku 1997. Její důležitost lze spatřovat ve snaze o zachování folkloru německého etnika, který tvoří důležitý aspekt pro jeho postavení ve většinové společnosti. Ačkoliv je akce organizována Shromážděním Němců, jejími účastníky jsou rovněž členové Kulturního sdružení.²¹⁰

Centrum Adaleberta Stiftera v Horní Plané bylo založeno v roce 2003 jako česko-německo-rakouské setkávací a vzdělávací centrum a k jeho činnosti se řadí mimo jiné pořádání seminářů. V letech 1996-2011 se zde každým rokem konaly *Hornoplánské rozpravy* – semináře pojednávající o různých společenských tématech zaměřených mj. na česko-německé vztahy a historii. Semináře probíhaly za účasti zástupců německé menšiny v České republice a odborníků na česko-německé vztahy.²¹¹

Během *Mezinárodní folklórního festivalu Strážnice*, který se koná každoročně již od roku 1946, se prezentují příslušníci německé menšiny se svými kulturními soubory. Jako příklad lze jmenovat pěvecký soubor *Heimatchor Kraslice* či taneční folklórní soubor místní skupiny v Moravské Třebové.²¹²

Významnou událostí pro německou menšinu jsou rovněž *Sudetoněmecké dny*, které se konají od roku 1949 v SRN. Příslušníci německé menšiny z České republiky se události účastní především od roku 1989. Možnost se zde mají prezentovat právě místní skupiny a základní organizace německé menšiny z České republiky.²¹³

Snahou spolků, místních skupin a základních organizací, které působí regionálně, dochází k uspokojování potřeb členů na kulturní a společenské úrovni. V rámci pravidelných setkávání členů organizací představují příležitost, kdy příslušníci německé menšiny mohou hovořit v rodném jazyce. Běžnou formou společenských aktivit bývají pravidelná setkávání, která se konají většinou jednou či dvakrát měsíčně. Setkávání jsou často spojena s oslavami svátků Vánoc, masopustu, Velikonoc, Dne matek apod. Některé svazy a spolky organizují pro své členy vzdělávací semináře, workshopy, výlety nebo setkání s vysídlenými rodáky či seniory z německých

---

²¹⁰ Blíže k tomu Kreisslová a Novotný, *Kulturní život* 105.

²¹¹ *Prager Volkszeitung* 15. 05. 2003; *Eghlaland Bladl* červenec 2006

²¹² Kreisslová a Novotný, *Kulturní život* 111.

partnerských měst a spolků. S ohledem na věk a zdravotní stav členů probíhají však tyto aktivity ve značně omezené míře. Podle Lukáše Novotného je činnost spolků a svazů obecně zaměřena převážně na uspokojování vnitřních potřeb německého etnika a nelze jí připisovat vyšší kulturní hodnotu.²¹⁴

Za významné regionální kulturní aktivity německé menšiny lze považovat například činnost pěveckého sboru *Heimatchor Kraslice*, revitalizaci chebských lidových tanců, písní a obnovu produkce místních krojů, jež iniciuje předseda Spolku Němců v Čechách (*Bund der Deutschen in Böhmen*) Richard Šulko, který rovněž vede nečtinskou taneční skupinu *Die Malas* a hudební duo *Die Malaboum* (zpěv a hra na citeru²¹⁵). Za zmínku stojí také přeshraniční folklórní festival *Hudba nezná hranic – Vandrující chebsští muzikanti* či hra na citeru v podání Berty Růžičkové, poslední žijící krušnohorské citeristky z Nejdku na Karlovarsku, krušnohorské paličkování²¹⁶ aj.²¹⁷

3.2.3 Jazyková situace

Z výše uvedeného vyplývá, že německá menšina v průběhu let podlehla asimilačním tlakům vyvíjeným během komunistického režimu a postupně přejala jazyk většinové společnosti. Osob, které aktivně užívají rodný jazyk, tedy němčinu či německý lokální dialekt²¹⁸, postupně ubývá. Rodným jazykem jejich potomků se ve většině případů stává jazyk český, a nejsou již vychováváni ani jako bilingvní.²¹⁹

---

²¹³ Sudetendeutscher Tag. *Programm*. Dostupné online na: <http://www.sudeten.de/cms/st/?Programm> (staženo 06. 04. 2017)

²¹⁴ Novotný Lukáš, „Aktuální problémy německé menšiny“ In: *Acta Universitatis Carolinae Iuridica* 1 (Praha: Karolinum, 2013) 85.

²¹⁵ Citera je strunný hudební nástroj, který vznikl v první polovině 19. století na území bývalého Bavorska a Rakouska-Uherska. Na Karlovarsku je hra na citeru spjata se starými německými písněmi z Krušných hor a z Chebska.

²¹⁶ Řemeslo, které má v Krušných horách tradici už od 16. století.

²¹⁷ Blíže k tomu kapitola 4 *Německá menšina na Karlovarsku*.

²¹⁸ V českých zemích je rozlišováno 5 skupin těchto dialektů – jedná se o středobavorskou, severobavorskou, slezskou, hornosaskou a východofranskou nářečovou oblast. Německým dialektem v českých zemích se věnuje publikace *Atlas historických německých nářečí v České republice*: Bachmann Armin R., *Atlas historických německých nářečí v České republice. Časopis pro moderní filologii* 84, č. 2, 112-113.

²¹⁹ Blíže k tomu např. Kreisslová Sandra, „Sprache und Identität der deutschsprachigen Bevölkerung in den böhmischen Ländern nach 1945“ In: Ehlers Klaas Heinrich, Nekula Marek, Niedhammer Martina, Scheuringer Hermann (eds.), *Sprache, Gesellschaft und Nation in Ostmitteleuropa. Institutionalisierung und Alltagspraxis* (Göttingen: 2014) 269-285.; Kreisslová Sandra, *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců* (Praha: 2013)

V podpoře jazykové situace německé menšiny v České republice sehrála významnou roli *Evropská charta regionálních či menšinových jazyků* z roku 1992, která je od roku 2007 v České republice vztažena na jazyk německý.

Základní listina práv a svobod (hlava III čl. 25 odst. 2a) stanovuje příslušníkům národnostních menšin právo na vzdělání v jejich mateřštině, které je naplněno zákonem č. 273/2001 Sb. o ochraně práv národnostních menšin. Dle tohoto zákona „*příslušníci národnostních menšin, které tradičně a dlouhodobě žijí na území České republiky, mají právo na výchovu a vzdělávání ve svém mateřském jazyce ve školách, předškolních zařízeních a školských zařízeních za podmínek, které stanoví zvláštní předpisy*“.²²⁰ Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším a jiném vzdělávání stanovuje podmínky pro zřízení škol v mateřštině národnostní menšiny (§ 14).²²¹ Německá národnostní menšina však nedisponuje dostatečným počtem dětí pro zřízení tříd či škol s výukou v jejich mateřském jazyce. Výuku v německém jazyce je možné absolvovat především v sektoru soukromého školství.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR (dále jen MŠMT) doporučuje výuku anglického jazyka jako prvního cizího jazyka. Ačkoliv se jedná pouze o doporučení, značná část škol se jím řídí, tudíž žáci přicházejí o možnost volby a německý jazyk je tak často upozaděn na pozici druhého cizího jazyka. V roce 2013 byla zavedena povinná výuka druhého cizího jazyka, lze tak předpokládat, že o německý jazyk bude do budoucna proječován v tomto ohledu opět větší zájem.²²²

Iniciátorem snah za zachování německého jazyka, jehož úpadek byl znatelný rovněž mezi občany německé národnosti, se stal Svaz Němců v Československu. V roce 1991 zřídil třídu s výukou v českém a německém jazyce při základní škole v Českém Krumlově. Ačkoliv tato iniciativa sklidila ohlas i mezi majoritní společností, byla již po dvou letech její činnost přerušena z důvodu nízkého počtu žáků německé národnosti

---

²²⁰ Zákon č. 273/2001 Sb.

²²¹ Pro vznik třídy základní školy s vyučujícím jazykem národnostní menšiny je na základě tohoto zákona požadováno nejméně 10 přihlášených žáků hlásících se k národnostní menšině. V případě třídy na střední škole se musí přihlásit nejméně 12 takových žáků. Při zřízení základní školy s vyučujícím jazykem národnostní menšiny musí být třídy naplněny nejméně 12 žáky národnostní menšiny, střední školy nejméně 15 žáky národnostní menšiny.

²²² Národní ústav pro vzdělávání. *Zavedením druhého povinného cizího jazyka na ZŠ se zlepšila jazyková vybavenost žáků*. Dostupné online na: <http://www.nuv.cz/vse-o-nuv/zavedenim-druheho-povinneho-ciziho-jazyka-na-zs-se-zlepsil> (staženo 06. 04. 2017)

a zákon č. 564/1990 Sb. se tak vzhledem ke značné regionální rozdrobenosti německého etnika stal neefektivním.²²³

Svaz Němců – region Praha a střední Čechy (*Verband der Deutschen Region Prag und Mittelböhmen*) zřídil v roce 1991 česko-německou výuku při soukromé Základní škole česko-německého porozumění v Praze. Od roku 2004 se zde děti mohou v německém jazyce vzdělávat i v mateřské škole. Současným zřizovatelem je Shromáždění Němců.²²⁴ V roce 1995 bylo německou menšinou založeno Gymnázium Thomase Manna v Praze, které zajišťuje všeobecné vzdělání s rozšířenou výukou německého jazyka a odborných předmětů v německém a českém jazyce. Žáci zde mohou rovněž získat *Deutsches Sprachdiplom I a II*^{225, 226}.

Deutsche Schule Prag (Německá škola v Praze) je německá zahraniční škola, která zahrnuje mateřskou a základní školu a gymnázium, na které se žáci vzdělávají podle německých osnov a mohou zde ložit německou maturitní zkoušku. Škola byla založena v Praze v roce 2001 a podporována je Spolkovou republikou Německo a MŠMT ČR.²²⁷

V Liberci dále existuje česko-německé Gymnázium F. X. Šaldy zřízené na základě mezivládní dohody se SRN. Dále byla v republice založena na základě dohody s Rakouskem dvě dvojjazyčná česko-německá gymnázia, která se nacházejí v Praze a ve Znojmě.²²⁸

Opomenout nelze ani česko-německé dvojjazyčné Gymnázium Friedricha Schillera v Pirně, které vzniklo v rámci mezinárodní smlouvy uzavřené mezi Ministerstvem kultury Svobodného státu Sasko a MŠMT ČR v roce 1998.²²⁹

V roce 2005 došlo k otevření Česko-německé školky v Praze, která se věnuje dvojjazyčnému vzdělávání. V současné době nese název *KIDS company Praha s.r.o.* a žákům nabízí dopolední výuku v německém jazyce a odpolední výuku v jazyce

---

²²³ Blíže k tomu Kreisslová a Novotný, *Kulturní život*. 129.

²²⁴ *Landeszeitung* 02. 11. 2010

²²⁵ Německý jazykový diplom, který dokládá rozsáhlé jazykové znalosti němčiny s českým maturitním vysvědčením a umožňuje přijetí ke studiu na německé a rakouské univerzity

²²⁶ Základní škola česko-německého porozumění. *O škole*. Dostupné online na: <http://zsnpcp.cz/> (staženo 08. 04. 2017); Gymnázium Thomase Manna. *O škole*. Dostupné online na: <http://gymnaziumtm.cz/skola> (staženo 08. 04. 2017)

²²⁷ Deutsche Schule Prag. Německá škola v Praze. *Škola se představuje*. Dostupné online na: <http://www.dsp-praha.org/cz/o-nas/o-nemecke-skole-v-praze/skola-se-predstavuje/> (staženo 08. 04. 2017)

²²⁸ Úřad vlády České republiky. *Zpráva o situaci národnostních menšin za rok 2010*. Dostupné online na: <http://www.mezikulturnidialog.cz/res/data/017/001965.pdf> (staženo 08. 04. 2017)

českém.²³⁰ Dalším příkladem formy česko-německého předškolního vzdělávání je česko-německá školka *Junikorn* v Plzni, která byla zřízena v roce 2014.²³¹

Mimoškolní a soukromá sféra hraje významnou roli pro výuku německého jazyka. Vedle jazykových škol je možné absolvovat jazykové kurzy a zkoušky například v Goethe-Institutu Praha – německé kulturní instituci, která zprostředkovává celkový obraz o Německu a podporuje mezinárodní kulturní spolupráci. Řada německých menšinových organizací rovněž poskytuje kurzy německého jazyka, které probíhají v regionálních Setkávacích centrech. K dispozici jsou zde v mnoha případech knihovny s německojazyčnými tituly, novinami a časopisy. Kurzy německého jazyka je možné navštěvovat např. v Setkávacích centrech v Brně, Havířově, Chebu, Plzni, Liberci, Opavě, Trutnově či Moravské Třebové.²³²

Goethe-Institut Praha, k jehož aktivitám se mj. řadí podpora německých menšin ve střední a východní Evropě, se zabývá vzděláváním učitelů německého jazyka a podporou jazykových kurzů v Setkávacích střediscích. Kromě nabídky školení pro učitele poskytuje také učební pomůcky. V roce 2012 zrealizoval Goethe-Institut Praha filmový projekt *Jak to vidí třetí generace/ Schaufenster Enkelgeneration*, který představuje čtyři potomky českých Němců, kteří z pozice vnoučat hovoří o vztahu k německému jazyku a identitě.²³³

Ke zviditelnění původního německého dialektu přispěl rovněž filmový projekt Shromáždění Němců *Nářečí – Německé dialekty v Česku/ MundArt – Deutsche Dialekte in Tschechien* sestávající z deseti rozhovorů se zástupci nejstarší generace českých Němců, kteří ve svém rodném jazyce (nářečí) představují svůj životní příběh.²³⁴

---

²²⁹ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Studium na Gymnáziu Friedricha Schillera v Pirně*. Dostupné online na: <http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/studium-na-gymnaziu-friedricha-schillera-v-pirne-2> (staženo 08. 04. 2017)

²³⁰ *Landeszeitung* 19. 07. 2005; KIDS Company Praha. *Česko-německá školka Vinohrady*. Dostupné online na: http://www.kidscompany-praha.eu/zweispachig/cz/prag-vinohrady_kidscompany-praha.html (staženo 08. 04. 2017)

²³¹ Junikorn. *O nás*. Dostupné online na: <http://www.junikorn.cz/o-nas/> (staženo 08. 04. 2017)

²³² Kreisslová a Novotný, *Kulturní život*. 131.

²³³ *Landeszeitung* 29. 01. 2013; Goethe-Institut Prag.

Schaufenster Enkelgeneration. Dostupné online na: <https://www.goethe.de/ins/cz/cs/spr/eng/enk/cze.html> (staženo 08. 04. 2017)

²³⁴ *Landeszeitung* 23. 04. 2013; SNLV. *MundArt*. Dostupné online na: <http://landesversammlung.cz/de/projekte/mundart> (staženo 08. 04. 2017)

3.2.4 Média

Po roce 1989 byla publikována řada německojazyčných novin. Až do roku 2005 mohlo německy mluvící obyvatelstvo odebírat periodikum *Prager Volkszeitung*, které bylo publikováno pod záštitou *Kulturního sdružení*, přičemž z jejich obsahu nebylo zcela patrné, že se jedná o periodikum určené německé menšině. Noviny ve velké míře neinformovaly o činnosti *Kulturverbandu* a jeho základních organizacích, a často sloužily jako pomůcky při výuce německého jazyka na školách. Finančně byly *Prager Volkszeitung* podporovány Ministerstvem kultury ČR.²³⁵

Paralelně s *Prager Volkszeitung* začal při Občanském fóru vycházet informační bulletin *Nachrichten (Zprávy)*, jež německému obyvatelstvu podával informace o aktivitách OF a okolnostech spojených se vznikem Svazu Němců. K tomuto titulu se přidaly v létě 1990 noviny *Deutsche Zeitung (Německé noviny)*, které čtenáře informovaly o aktuálním vývoji v česko-německých vztazích a činnosti Svazu Němců. Vydávány byly však jen několik měsíců.²³⁶

Německá menšina se mohla do styku s rodným jazykem dostat i prostřednictvím titulu *Prager Wochenblatt (Pražský týdeník)* – bulvárně orientovaným periodikem financovaným z rakouských zdrojů, které vycházelo jen krátce v roce 1991 pod vedením novináře Felixe Seebauera.²³⁷

Jednou týdně vycházel také v *Lidových novinách* tzv. *Deutsches Blatt (Německý list)*, který obsahoval texty převzaté z německého tisku a sloužil také jako pomůcka při výuce němčiny jako cizího jazyka.²³⁸

Prager Zeitung (Pražské noviny) představovaly jednu z dalších německojazyčných tiskovin. Vycházely v letech 1991-2016 jako nezávislý týdeník na německých organizacích (Svazu Němců a Kulturním Sdružení). Od roku 1994 byl týdeník vydáván společně s přílohou *Landes-Anzeiger (Zemský věstník)*, kterou vedl Walter Piverka. Příloha měla za úkol informovat Němce o problematice německé menšiny v zemi. V důsledku sporů mezi vedením *Prager Zeitung* a *Landes-Anzeiger* vznikl v roce 1999 čtrnáctideník *Landeszeitung (Zemské noviny)*.

---

²³⁵ Kreisslová a Novotný, *Kulturní život*. 141 a 146.

²³⁶ Götze Andreas, „Německá menšina v České republice po roce 1989“ In: Gabal Ivan a kol., *Etnické menšiny ve střední Evropě* (Praha: 1999) 110-111.

²³⁷ Kreisslová a Novotný, *Kulturní život*. 146.

²³⁸ Krumm Hans Jürgen, Fandrych Christian, Hufeisen Britta a Claudia Riemer, *Deutsch als Fremd- und Zweitsprache. Ein internationales Handbuch*. 2. Halbband (De Gruyter Mouton: 2010) 1809.

Periodikum *Landeszeitung* byl titul Svazu Němců vydávaný v německém jazyce. Finanční podpora na publikaci tohoto periodika plynula nejen z Ministerstva kultury ČR²³⁹, ale i ze zdrojů Institutu pro mezinárodní vztahy. Noviny vycházely v rozsahu 8 stran se čtyřstrannou přílohou. Na konci roku 2014 změnila svou formu a přejmenovala se na titul *LandesEcho*.²⁴⁰ *LandesEcho* vychází od konce roku 2014 jako měsíčník v rozsahu 32 stran a je čten nejen německy hovořícím obyvatelstvem v České republice, ale je abonován i čtenáři ze SRN. V současnosti představuje titul jediné celorepublikové periodikum německé menšiny v České republice.

V regionech s vyšším zastoupením obyvatelstva německé národnosti vycházejí vedle výše zmíněných titulů i regionální periodika. Za zmínku stojí měsíčník Svazu Němců – region Chebsko *Eghaland Bladl (Chebský list)*, který informuje čtenáře z Česka i Německa o aktivitách Svazu a pod něj spadajících místních skupin. K regionálním tiskovinám dále patří například chomutovský měsíčník *Unsere Heimat (Naše vlast)*, který podává informace o aktivitách pobočky Spolku Němců v Chomutově.

Opomenout nelze ani česko-německý online magazín Goethe-Institutu Praha *Jádu*, který se zaměřuje na společenská, politická a kulturní témata z Německa i Česka. *Jádu* je internetový magazín určený mládeži a dostupný je v dvojjazyčné verzi německému i českému čtenářskému publiku.²⁴¹

Rozhlasové vysílání v německém jazyce se v období po roce 1989 vyznačuje postupným úbytkem. V České republice se rozhlas pro menšiny řídí zákonem č. 273/2001 Sb., na základě kterého mají národnostní menšiny právo na šíření informací v jejich mateřském jazyce a stát je zároveň zavázán k podpoře takovýchto vysílání. Zákon o Českém rozhlasu rovněž nařizuje „...rozvíjení kulturní identity obyvatel České republiky včetně příslušníků národnostních nebo etnických menšin“²⁴².

Pravidelné vysílání v německém jazyce určené německé menšině vysílalo Rádio svobodná Evropa v Praze, Český rozhlas 6 v roce 2001 každý čtvrtek a sobotu.²⁴³ Německojazyčné příspěvky posluchači mohli naladit i v roce 2003 na Rádiu svobodná

---

²³⁹ Výše finanční podpory pro *Landeszeitung* činila ze zdrojů Ministerstva kultury ČR 2 miliony Kč

²⁴⁰ Blíže k tomu Kreisslová a Novotný, *Kulturní život*. 146.

²⁴¹ Jádu. Česko-německý online magazín. Dostupné online na: <http://www.goethe.de/ins/cz/prj/jug/ueb/csindex.htm> (staženo 04. 04. 2017)

²⁴² Blíže k tomu zákon č. 79/2015 Sb.

²⁴³ *Landeszeitung*. 24. 04. 2001.

Evropa v Praze, Český rozhlas 6 každé úterý a čtvrtěk od 19:15 do 19:30 hodin včetně dodatečných vysílání ve středu od 19:00 do 19:15 hodin např. v Karlových Varech, Chebu, Plzni nebo Klatovech.²⁴⁴

Od roku 2004 vysílá Český rozhlas na všech regionálních stanicích patnáctiminutový česko-německý magazín určený příslušníkům německé menšiny v Česku s názvem *Sousedé*, který běží každý patek od 19:45 hodin. Na jeho přípravě se podílí redaktorka Veronika Kindlová a Richard Šulko, předseda Spolku Němců v Čechách.²⁴⁵ Od roku 2014 se z magazínu zabývajícího se především děním v česko-saském pohraničí stal pořad pro německou menšinu v celé České republice, který je vysílán na všech regionálních okruzích. Pořad se vysílá v němčině a z menší části i česky.²⁴⁶ Dále Český rozhlas – Radio Prag vysílá denně půlhodinové vysílání s aktuálními zprávami v německém jazyce, které o víkendu doplňuje přehledem o aktuálním dění v České republice.²⁴⁷

Posluchači si mohou rovněž naladit česko-německé internetové rádio *Halloradio Hlutschin*, které je provozováno setkávacím centrem v Hlučíně.²⁴⁸

---

²⁴⁴ *Landeszeitung*. 04. 02. 2003.

²⁴⁵ Český rozhlas. *Sousedé*. Dostupné online na: http://www.rozhlas.cz/kraje/porady/_porad/2047 (staženo 05. 04. 2017).

²⁴⁶ Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2014 (Úřad vlády ČR, Sekretariát vlády pro národnostní menšiny: 2015)

²⁴⁷ Český rozhlas. *Radio Prag*. Dostupné online na: <http://www.radio.cz/de/static/ueber-radio-prag/programm> (staženo 05. 04. 2017)

²⁴⁸ Halloradio Hlutschin. *Über uns / O nás*. Dostupné online na: <http://www.halloradiohultschin.cz/o-nas-uber-uns/allgemein-obecne/> (staženo 04. 04. 2017)

4 NĚMECKÁ MENŠINA NA KARLOVARSKU

4.1 Kulturní a společenských život v letech 1945-1989

Na konci druhé světové války se region Karlovarsko stal tranzitní zónou, ve které docházelo k vysoké koncentraci a přesunu velkého množství obyvatelstva.²⁴⁹ Na podzim roku 1945 zde začaly být otevírány české školy a obnoveno bylo vydávání českých novin a časopisů. Výraznou roli zde sehrála státní propaganda, jejíž snahou bylo odstranění všeho německého – především německých nápisů, přejmenovávání byly názvy obcí, měst apod.²⁵⁰ Německé obyvatelstvo na Karlovarsku bylo tak jako ve zbytku celé republiky ve svém postavení znevýhodněno a potýkalo se s výraznými restrikcemi v různých sférách veřejného a společenského života. To se týkalo i užívání německého jazyka na veřejnosti. Další opatření spočívala mj. v likvidaci německého tisku, zabavování rozhlasových přijímačů či omezování v získávání základního školního vzdělání u dětí německé národnosti. Z těchto opatření byli vyjmuti na základě předpisů antifašisté, specialisté či osoby z národnostně smíšených manželství a jejich rodinní příslušníci.²⁵¹

Na Karlovarsku vznikala po konci války rovněž internační střediska sdružující Němce podezřelé z kolaborantství či zrádcovství. Internační tábory byly zřizovány po bezprostředním konci války v každém městě či větší vesnici.²⁵² Během období tzv. divokého odsunu čelilo německé obyvatelstvo na Karlovarsku násilí a brutalitě, které proces provázely. Přístup vůči německému obyvatelstvu v regionu se nicméně lišil podle okresů, které byly spravovány americkou nebo sovětskou vítěznou mocností. Pramenů, které dokumentují proces divokého odsunu na Karlovarsku, existuje celá řada, a všechny mají různé výpovědní hodnoty. Dle jednoho z klíčových zdrojů bylo na Karlovarsku koncem války evidováno zhruba 500 000 domácností tzv. československých Němců a zhruba stejný nebo větší počet uprchlíků z území spadajících pod nacistickou nadvládu.²⁵³ Na základě evidence vydaných potravinových

---

²⁴⁹ Řeháček Karel, *Němci na Karlovarsku v letech 1945-1948* (Plzeň: 2011) 59.

²⁵⁰ *Ibid.*, 101-102.

²⁵¹ *Ibid.*, 112-113.

²⁵² *Ibid.*, 133.

²⁵³ Haubertová, Jamborová, Volf. *Odsun Němců*, skupinový inventář, inventáře a katalogy fondů Státního oblastního archivu v Plzni, pobočka Žlutice (Žlutice: 1981-1985) s. 2. Autoři uvádějí celkový počet 452 000 tzv. sudetských Němců a 800 000 uprchlíků německé národnosti In: *Němci na Karlovarsku v letech 1945-1948* (Plzeň: 2011) 139.

lístků ve 4. přidělovém období (tj. v období od 20. 8. do 16. 10. 1945), byl počet obyvatel německé národnosti na Karlovarsku stanoven na 444 500 osob. Tito lidé žili v okresech Aš, Falknov nad Ohří (dnešní Sokolov), Cheb, Jáchymov, Karlovy Vary, Kraslice, Loket, Mariánské Lázně, Nejdek, Teplá a Žlutice. Nejvíce osob německé národnosti žilo v okrese Cheb (75 189), v Karlových Varech (66 380) a ve Falknově nad Ohří (61 431). Ačkoliv v dalším přidělovém období došlo v regionu k mírnému nárůstu německého obyvatelstva, jeho počet následně výrazně klesal. K 15. 10. 1945 žilo podle OOÚ v Karlových Varech v jeho obvodě 464 329 osob německé národnosti.²⁵⁴ Situace na Karlovarsku byla navíc problematická kvůli přítomnosti velkého počtu bývalých německých vojáků, kteří se ze sovětského a amerického zajetí vraceli po konci války přes Cheb zpět domů.²⁵⁵ Část obyvatel německé národnosti dobrovolně opouštěla region ze strachu z prováděných represí. V roce 1945 docházelo také k přesunu německého obyvatelstva z regionu do vnitrozemí s cílem nasadit jej na zemědělské práce. Přesídlovací akce probíhaly ještě v letech 1947-1948.²⁵⁶

Od roku 1946 probíhal odsun německého obyvatelstva z Karlovarska. Situace v regionu byla komplikovaná zejména z důvodu, že se na jeho území vyskytovala klíčová tranzitní cesta do americké a částečně i sovětské okupační zóny v Německu, do kterých odcházeli nejen Němci z regionu, nýbrž z celého Československa. Na Karlovarsku se často vyskytovaly problémy spojené se zásobováním a sociálním a humanitárním zaopatřením osob postižených odsunem.²⁵⁷ Přehled o počtu německého obyvatelstva z regionu, které bylo určeno k odsunu, je odhadováno na zhruba 400 000 obyvatel.²⁵⁸

V letech 1947-1948 probíhaly ještě k tzv. dodatečné odsuny. Po přerušení organizovaného odsunu na podzim roku 1946 zůstalo na Karlovarsku zhruba 50 000 osob německé národnosti. V jednotlivých pramenech jsou uvedeny rozdílné údaje o jejich počtu.²⁵⁹ Na jaře roku 1947 byl odsun do americké okupační zóny v Německu obnoven. Nejčastěji docházelo k transferu v rámci slučování rodin, častými zájemci

---

²⁵⁴ NA Praha, FNO Praha, nezpracovaný fond, prozatím kart. 1947 (pres80-98), hlášení OOÚ v Karlových Varech britskému konzulátu v Karlových Varech z 9. 1. 1946 In: Řeháček Karel, *Němci na Karlovarsku v letech 1945-1948* (Plzeň: 2011) 140. Údaje lze brát pouze orientačně, neboť se liší s údaji z jiných pramenů.

²⁵⁵ Řeháček, *Němci na Karlovarsku*. 141.

²⁵⁶ *Ibid.*, 156.

²⁵⁷ *Ibid.*, 205.

²⁵⁸ *Ibid.*, 207.

²⁵⁹ *Ibid.*, 277.

o dobrovolný odsun do Německa byli také staří a neproduktivní lidé.²⁶⁰ V regionu žilo v únoru 1948 celkem 37 158 osob. Německé obyvatelstvo, které v Československu, potažmo na Karlovarsku zůstalo, bylo částečně zapojeno do politického, hospodářského, společenského a kulturního života v rámci Akce N, která probíhala v letech 1950-1954. Jak již bylo uvedeno výše, kulturní a společenský život byl však v celém Československu v letech 1948-1989 formován a značně limitován vlivem prosovětské ideologie.

Od 50. let docházelo k obratu v přístupu k německému obyvatelstvu a postupně byl překonán názor o kolektivní vině Němců. Změna kurzu politiky tak umožnila mimo jiné cesty kulturních uskupení z NDR, která v 50. letech jezdila na Karlovarsko. Jednalo se například o soubory z Lipska a Markneukirchen. Jejich představení však zahrnovala písně s budovatelským a socialistickým obsahem a organizace zájezdů probíhala pod přísnou kontrolou Státní bezpečnosti.²⁶¹

Politika mířená na německou menšinu během 50. a 60. let vedla k masovým odchodům Němců ze země. Jak již bylo zmíněno, Němcům nebyla až do roku 1968 přiznávána národnostní práva, německé školství do této doby také neexistovalo a nebyla zřízena žádná organizace sdružující německé obyvatele. Významnou protestní událost proti těmto poměrům představovalo shromáždění příslušníků německé menšiny v Sokolově v dubnu 1968, během kterého byly prezentovány požadavky jako zajištění výuky dětí německé národnosti v mateřském jazyce v rámci povinného předmětu v rozsahu 3 hodiny týdně, zlepšení informování veřejnosti o problematice německého etnika, zajištění obnovení činnosti národnostně smíšených komisí národních výborů, používání německého jazyka na společenských či vzdělávacích akcích, umožnění styku s úřady v mateřském jazyce, vysílání zpráv v mateřském jazyce, rozšíření kulturního vyžití v německém jazyce, vydávání německojazyčného časopisu v podobě deníku. Setkání podobného typu probíhala v tuto dobu v několika místech.²⁶²

Po vzniku Kulturního sdružení a zrovnoprávnění německé menšiny v roce 1968, bylo na konci roku 1969 zřízeno v rámci Kulturního sdružení 72 základních organizací, z toho se 15 z nich nacházelo ve sledovaném regionu, tedy v Západočeském kraji. Nejvíce organizací vzniklo v okrese Sokolov, ve kterém bylo organizováno 448 členů

---

²⁶⁰ Blíže k tomu Řeháček, *Němci na Karlovarsku*. 280-281.

²⁶¹ Blíže k tomu Jirů Roman, „Zájezdy kulturních souborů z NDR na Karlovarsko v 50. letech“ In: *Historický sborník Karlovarska* (Karlovy Vary: Státní okresní archiv Karlovy Vary, 1995) 253-261.

²⁶² *Prager Volkszeitung* 25. 07. 1969

ve 12 místních organizacích.²⁶³ V rámci Kulturního sdružení byla znovuzakládána kulturní uskupení, která v regionu fungovala již v dřívějších letech. Jednalo se například o kulturní soubor *Eshka-Trio* z Nejdku.²⁶⁴

Od 50. let mohli českoslovenští Němci na Karlovarsku abonovat celostátní německojazyčný časopis *Aufbau und Frieden* a od roku 1957 bylo možné poslouchat i pravidelná rozhlasová vysílání v německém jazyce či sledovat německá televizní vysílání.²⁶⁵ K dalším titulům pak v 70. letech přibýly noviny *Prager Volkszeitung*, které měly regionální redakci v Karlových Varech.²⁶⁶

4.2 Kulturní a společenských život od roku 1989

Následující kapitola se zaměřuje na kulturní a společenský život osob německého a česko-německého původu žijících v pro práci vymezeném regionu Karlovarsko. Vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o doposud neprozkoumané téma, následující část práce je proto zpracována především z novinových článků regionálních a celostátních periodik německé menšiny a z materiálů získaných na základě provedeného výzkumného šetření.

4.2.1 Výzkumné šetření

Regionálně zaměřená výzkumná část pojednává o příhraničním regionu Karlovarsko, který je pro účely práce definován jako Karlovarský kraj, a ve kterém byla po staletí přítomna německá skupina obyvatel. Stěžejními body výzkumu jsou tematické okruhy týkající spolkové činnosti, kulturních a společenských aktivit, jazykové situace a médií. Nedílnou součástí šetření se stala rovněž otázka etnické identifikace. Hlavními daty jsou ústní vyprávění občanů České republiky německého a česko-německého původu pořizená na základě provedených polostrukturovaných rozhovorů. Část dotazovaných osob byla v době provádění výzkumu členy či představiteli spolků sdružující německou menšinu či kulturních spolků aktivních ve zkoumaném regionu.

Provedený výzkum s příslušníky německého etnika byl dvougenerační. Osoby narozené před druhou světovou válkou byly zastoupeny v nejmenším počtu – celkem

---

²⁶³ Staněk, *Německá menšina*. 169 a n.

²⁶⁴ *Prager Volkszeitung* 26. 06. 1970

²⁶⁵ Blíže k tomu podkapitola 3.1 *Kulturní a společenských život 1945-1989*

²⁶⁶ Kreisslová a Novotný, *Kulturní život*. 139.

byly dotazovány tři takové osoby. Tito informátoři pocházeli ve většině případů z německých rodin a často vstupovali do smíšeného manželství. Jejich dosažené vzdělání bylo ve všech případech středoškolské. Nejpočetněji byla zastoupena skupina střední generace narozená po druhé světové válce – z této skupiny byly vedeny rozhovory se sedmi informátory. Tyto osoby měly německý i česko-německý původ, dvě z nich měly dosažené vysokoškolské vzdělání a ve všech případech vstoupily do smíšeného sňatku.

S ohledem na kvalitativní zaměření výzkumu byli zvoleni respondenti bez ohledu na věk a pohlaví. Kritérium výběru informátorů spočívalo především v míře zapojení do kulturních a společenských aktivit a jejich místě bydliště či pracoviště. Počet informátorů z každé lokality se odvíjel od počtu obyvatel žijícím ve městech zahrnutých do šetření. V Karlových Varech tak bylo uskutečněno 5 rozhovorů, v Chebu 3 a v Abertamech 2 rozhovory. Kvalitativně orientované šetření bylo autorkou této práce provedené v březnu a dubnu roku 2017.

Hlavním záměrem šetření se stala analýza kulturního a společenského života německé menšiny po roce 1989 s důrazem na stěžejní atributy jako jsou kulturní a společenské aktivity, organizace v menšinových či kulturních spolcích a sdruženích, jazyk, etnická identifikace a vztah k německojazyčným médiím. Získané výpovědi informátorů rovněž odkazují k jejich paměti (individuální a kolektivní), která je zásadní pro pochopení konstrukce jejich identity. Prostřednictvím otázek zaměřených na kulturní a společenskou aktivitu informátora a jeho vztahu k jazyku a německojazyčným médiím, je odhalován nedokončený proces vytváření identity. Zaznamenání kolektivně sdílených znaků ve vztahu ke kulturnímu a společenskému životu sledované skupiny obyvatel lze považovat za identifikační znaky kolektivní identity, jež se mimo jiné stala nedílnou součástí provedeného výzkumu.

Nahrávky provedených rozhovorů byly transkribovány a společně s vyplněnými písemnými dotazníky určené zástupcům místních samospráv uloženy do archivu autorky. Jména informátorů interview jsou anonymizována, písemné dotazníky jsou v poznámce pod čarou doplněny o informaci zahrnující jméno a název instituce, ve které respondent působí. Výpovědi respondentů, které jsou citovány, jsou doplněny o informaci v poznámce pod čarou, jež zahrnuje rok narození informátora a místo a datum uskutečnění rozhovoru.

Výzkumné otázky šetření zní následovně:

- Jak se identifikují osoby, které lze vzhledem k jejich rodinnému původu označit jako tzv. české Němce?
- Znamenal pro informátory rok 1989 změnu v otázce identity?
- V jaké míře a jakým způsobem se sledovaná skupina osob angažuje v kulturním a společenském životě?
- Jaký je vztah k rodnému jazyku/nářečí sledované skupiny osob. V jaké míře a v jakých situacích jazyk užívají?
- Jaký je vztah informátorů k německojazyčným mediím?

4.2.2 Identita

V rámci výzkumného šetření spočívajícím v interview příslušníky sledované skupiny osob, se předmětem výzkumu stala otázka identity. Narátoři se vyjadřovali k otázce, k jaké národnostní skupině se hlásí.

„Já se spíš kloním k Němcům, protože musím k tomu říct, že my jsme od malička mluvili německy. Já jsem šel do školy a já uměl špatně česky. ... Dodneška se koukám na německou televizi, tu a tam přečtu i nějaký noviny. (...)²⁶⁷

„Tak já se cítím jako Němec, protože jsem vyrůstal v německém prostředí. (...) Takže moje první slova byly německá, teda v dialektu, v egerlandštině. (...) Ještě dodneška se sestrou mluvím tak, nemluvim s ní česky, v žádném případě, to není zvyk prostě ... mluvíme spolu německy, tou egerlandštinou. (...)²⁶⁸

Mezi informátory byli i lidé, kteří se hlásí k německé národnostní menšině, za typické Němce se však nepovažují. Jeden z informátorů česko-německého původu se označil jako Čech.

„Vidím se jako Čech. Tím, že jsem se narodil v Praze a celý život jsem žil v Česku, tak se cítím jako Čech.“²⁶⁹

---

²⁶⁷ Pan W., 1954, datum a místo rozhovoru: 17. 03. 2017 Karlovy Vary

²⁶⁸ Pan E., 1953, datum a místo rozhovoru: 02. 03. 2017 Cheb

²⁶⁹ Pan W., 1968, datum a místo rozhovoru: 17. 03. 2017 Karlovy Vary

„Takže já asi můžu říct tak to, že určitě se cítím ... když to řeknu půl na půl. Jelikož jsem mladší generace ... a žil jsem v minimální komunitě Němců, jenom prakticky když to takhle řeknu, s nejbližšími příbuznými. Tam jsme samozřejmě, s Omou (babičkou) mluvili německy. Věděl jsem to, já jsem to dostával najevo (že má německý původ) (...). Ale přesto sem už vyrůstal po 60. letech, kdy to bylo trošku už tak proti tý německý menšině míň takový agresivní, takže prakticky v mém okolí už sem musel mluvit jenom česky. (...) V každém případě musel jsem k tomu sám dozrát. Jestliže cítíte, že jste asimilovanéj do český komunity, nebo do českýho národa, tak s ním žijete, to celkem jo a byli jsme, říkám, v menšině. (...)“²⁷⁰

„Já říkám, já jsem Němka, ačkoliv vim, že nejsem taková ta typická Němka, protože jsem se narodila tady (v Československu), vyrůstala jsem v českém prostředí, tak nejsem typická, to je jasný jo. ... Ale cítím se jako Němka, cítím.“²⁷¹

Rok 1989 znamenal pro část dotazovaných osob moment, kdy se mohly začít otevřeně hlásit k německé identitě:

„Rok 89 byl pro mě „hurá rok“ (smích). A říkali jsme všichni ... naříkali jsme, že je škoda, že se to neuskutečnilo už v roce šedesát osm, že bychom se bývali mohli víc angažovat. (...) Po tom roce osmdesát devět jsem to cítila, jako že jsem prostě plnohodnotnej člověk, notabene dvojjazyčný, protože to najednou bylo velký plus, že se narodil tady a že může uplatnit znalosti toho jazyka.“²⁷²

„Mně tenkrát spadlo takový obrovský břemeno ze zad, že už jsem se nemusel stydět za svoje předky nebo mluvit o tom, samozřejmě. (...)“²⁷³

Pro některé z informátorů představoval převrat především nastolení svobody, například ve smyslu otevření hranic. Ve vztahu ke svobodnému přihlášení se k „němectví“ nehrál například rok 1989 pro osobu, která pocházela z malého města, velký význam význam.

„Já jsem se za to (být Němec) nikdy nestyděl, já jsem to nikdy před nikým netajil, ani nebylo před kým, že jo. Když bydlíte na jednom místě, tak vás všichni znají, pokud

---

²⁷⁰ Pan A., 1963, datum a místo rozhovoru: 02. 03. 2017 Cheb

²⁷¹ Paní G., 1957, datum a místo rozhovoru: 02. 03. 2017 Cheb

²⁷² Paní G., 1957, datum a místo rozhovoru: 02. 03. 2017 Cheb

*nemigrujete, tak tam nic nezatajíte a co se změnilo po roce osmdesát devět, že se otevřely hranice.*²⁷⁴

4.2.3 Spolková činnost

V příhraničním regionu působí místní skupiny a základní organizace Spolku Němců a Shromáždění Němců. Vedle toho zde byla pro německou menšinu zřízena Setkávací centra v Chebu a v Horním Slavkově. Ke kulturnímu a společenskému životu v regionu zásadně přispívá například i Krušnohorský spolek Abertamy, jehož členy jsou rovněž příslušníci německé menšiny.

V rámci výzkumného šetření byli respondenti dotazováni na členství v menšinových a kulturních spolcích. S ohledem na to, že hledání informátorů probíhalo primárně přes vedení těchto spolků, většina dotazovaných osob tvořila právě členy těchto organizací. Část dotazovaných se začala v menšinových spolcích organizovat až v pozdějších letech, někteří respondenti se však členy menšinových spolků nikdy nestali:

*„Nikdy jsem nebyl členem Kulturverbandu nebo Shromáždění Němců, ve spolkové činnosti jsem se začal angažovat až v rámci Občanského sdružení Abertamy (dnešní Krušnohorský spolek Abertamy).“*²⁷⁵

*„Já jsem přispíval dlouhé roky do jejich novin (Kulturního sdružení) ... Prager Volkszeitung. Psal jsem tam snad 15 let ... ale nebyl jsem členem. ... Tak to byl můj dotek s nějakou tou organizovanou, kulturní činností.“*²⁷⁶

*„Nikdy jsem nebyl členem žádného nějakého spolku, žádného sdružení, nic takového jsem nevyhledával ani. (...)“*²⁷⁷

Významnou organizací sdružující německou menšinu v regionu je Svaz Němců – region Chebsko, který byl založen roku 1991 jako členská organizace Shromáždění Němců. Svaz Němců – region Chebsko představuje dodnes největší regionální svaz sdružující občany německé národnosti. V roce 1991 vznikla také místní skupina

---

²⁷³ Pan E., 1953, datum a místo rozhovoru: 02. 03. 2017 Cheb

²⁷⁴ Pan R., 1956, datum a místo rozhovoru: 03. 03. 2017 Abertamy

²⁷⁵ Pan R., 1956, datum a místo rozhovoru: 03. 03. 2017 Abertamy

²⁷⁶ Pan S., 1950, datum a místo rozhovoru: 17. 03. 2017 Karlov Vary

²⁷⁷ Pan W., 1968, datum a místo rozhovoru: 17. 03. 2017 Karlovy Vary

v Chebu²⁷⁸ a v roce 1992 bylo zřízeno Setkávací centrum v domě Balthasara Neumanna²⁷⁹ v Chebu.²⁸⁰ V minulosti sdružoval svaz 10 místních skupin – v Chebu, Chodově, Karlových Varech, Nečtinech, Abertamech, Aši, Sokolově, Skalné, Nejdku a v Lokti²⁸¹, v roce 2012 již pouze 8 místních skupin²⁸². Aktuálně pod něj spadá již jen 5 místních skupin, které se nacházejí v Chebu, Karlových Varech, Sokolově, Nejdku a Skalné.²⁸³ Současnou snahou nového vedení Svazu a jeho místních skupin je otevření se většinové společnosti a obnova aktivit.

„Asi je důležité říci, že náš spolek navštěvují, nebo máme členy české národnosti. Samozřejmě, že my jsme otevřený a jsme rádi, že aspoň nějaká spolupráce i s tou českou veřejností je (...) My jsme antipolitický. Chceme, aby o nás věděli, naši kulturu, naše smýšlení ... Že prakticky my sami se distancujeme od té války, od toho, co se tady vlastně dělo. (...) Takže ty místní skupiny ... tak musím říct taky, že teprve teď my je takzvaně ... to jsou starý kameny, který my musíme rozhýbávat. ... Oni se sami nějak nechtěli zapojovat a teď když vidí, že jsou nějaký tydlety věci, jako velké Fest, když to řeknu, jo, tak chtějí to. Jsou to už staří lidi, jsou to devadesátiletý lidi, jsou to osmdesátiletý, ale jdou, nasednou do autobusu a do Nejdku jedou.“²⁸⁴

Post předsedkyně Svaz Němců – region Chebsko zastávala od jeho vzniku do roku 1993 Hilde Sura. Dlouholetým předsedou byl Richard Šulko, který funkci vykonával v letech 1995-2015. Současným předsedou je od roku 2016 Alois Rott. Aktuálně má svaz 250 členů, místní skupina v Chebu eviduje 62 členů, v Sokolově 52, v Karlových Varech 57, v Nejdku 27 a ve Skalné je organizováno 52 osob.²⁸⁵ Svaz a místní skupina v Chebu sídlí společně se společností Balthasara Neumanna v Setkávacím centru Balthasar-Neumann-Haus v Chebu. Dlouholetou jednatelkou společnosti a zároveň vedoucí Setkávacího centra byla Krista Hrubá.

Někteří členové Svazu Němců – region Chebsko jsou rovněž členy Spolku Němců (dříve KSONN). Tento trend, který je velmi ojedinělý a typický právě pro území

---

²⁷⁸ *Eghaland Bladl* březen 2007

²⁷⁹ Balthasar Neumann byl německý barokní architekt narozený v Chebu.

²⁸⁰ *Landeszeitung* 04. 12. 2001

²⁸¹ *Prager Volkszeitung* 02. 04. 1999

²⁸² *Eghaland Bladl* leden 2012

²⁸³ Egerländer. *Kdo jsme*. Dostupné online na: <http://www.egerlaender.cz/kdo-jsme> (staženo 08. 03. 2017)

²⁸⁴ Pan A., 1963, datum a místo rozhovoru: 02. 03. 2017 Cheb

²⁸⁵ Informace poskytnutá e-mailem od Ernsta Frankeho, 1. místopředsedy Svazu Němců-region Chebsko k datu 18. 04. 2017

Karlovarského kraje, je příkladem tzv. dvojitého členství.²⁸⁶ K tomu se vyjadřuje jeden z informátorů a poukazuje na spolupráci se základními organizacemi Spolku Němců v regionu:

„Naši členové (členové Svazu Němců – region Chebsko) jsou členové Kulturverbandu a naopak. Ale samozřejmě oni mají svoje dotace, svoje programy, ale my je můžeme společně realizovat.“²⁸⁷

Vedení svazu se společně s místní skupinou v Chebu pravidelně setkává každou první sobotu v měsíci v chebském Setkávacím centru.²⁸⁸ Důležitým momentem byl přesun centra a sídla Svazu Němců – region Chebsko na náměstí Krále Jiřího z Poděbrad v Chebu. Slavnostní otevření proběhlo v červenci 2017 za účasti prezidenta Shromáždění Němců Martina Dzingela, starosty města Cheb Petra Navrátila a ministerského rady Bavorské státní kanceláře Wolfganga Freytaga.²⁸⁹ Spolupráce s městem Cheb dle slov člena spolku probíhá pouze formou poskytnutí prostor za sníženou cenu nájmu:

„Malinký poznatky, jiskřičky je to ... že nám povolili nájem tady zde na frekventovaným náměstí, dali nám ho za slušnou cenu nájmu. ... Navštívil nás i pan starosta na otevření (nových prostor Setkávacího centra v domě Balthasara Neumanna) ... takže s tímhletem jsme samozřejmě rádi, že aspoň trošku nějaká ta spolupráce je.“²⁹⁰

Vznik Společnosti Balthasara Neumanna iniciovali v roce 1992 Svaz Němců – region Chebsko, organizace Euregio Egrensis a Spolek chebských společenství (*Bund der Egerländer Gmoin*). Cílem této společnosti je mimo jiné pomoc při prohlubování přátelských vztahů mezi Českou republikou a Německem, k čemuž přispívá organizací společných setkávání mezi Čechy a Němci společně s Němci, kteří byli vysídleni. Sídlo kanceláře má společnost rovněž v domě Balthasara Neumanna v Chebu.²⁹¹

---

²⁸⁶ Kreisslová Sandra a Novotný Lukáš, *Kulturní život německé menšiny v České republice* (Praha: Eva Rozkotová, 2015) 87.

²⁸⁷ Pan A., 1963, datum a místo rozhovoru: 02. 03. 2017 Cheb

²⁸⁸ Egerländer. *Kdo jsme*. Dostupné online na: <http://www.egerlaender.cz/kdo-jsme> (staženo 08. 03. 2017)

²⁸⁹ *LandesEcho* srpen 2016

²⁹⁰ Pan A., 1963, datum a místo rozhovoru: 02. 03. 2017 Cheb

²⁹¹ Egerländer. *Die Balthasar-Neumann-Gesellschaft*.

Dostupné online na: <http://www.egerlaender.cz/balthasar-neumann-haus> (staženo 08. 03. 2017)

Opomenout nelze také místní skupinu v Abertamech, jež do roku 1999 spadala pod Svaz Němců – region Chebsko, původně však byla základní organizací Kulturního sdružení. V roce 2000 bylo v Abertamech založeno již na Svazu Němců nezávislé Občanské sdružení Abertamy, které v roce 2015 změnilo svůj název na Krušnohorský spolek Abertamy.²⁹² Spolek má 35 členů a jeho cílem je zlepšení kulturního a společenského života v Abertamech a blízkém okolí. Přestože se nejedná o menšinový spolek, jehož členy by byli pouze příslušníci německé menšiny, jsou v něm tyto osoby z velké části zastoupeny a aktivně se podílí na realizaci jeho aktivit.

„Spolek je takovej, jak bych to řekl ... dvouvrstvej, dá se říct. Takže jsou tam členové spolku, kteří jsou takové to původní obyvatelstvo tady, to jsou starší členové, jo, to jsou takoví ty přes 70 a podobně. A pak jsou tam takoví ty mladší členové, to jsou většinou chataři nebo chalupáři, jsou to lidi, kteří tady nemají trvalé bydliště. (...) A spolek není vůbec zaměřen na německou menšinu, není zaměřený na žádnou menšinu. Spolek je zaměřený na život v Abertamech a v Krušných horách, kulturní život v Abertamech, prostě takový, jak bych to řekl ... dávat lidem pocit vlastenectví nebo patriotismu, k tomu místu kde žijou, kde bydlej.“²⁹³

Členka Krušnohorského spolku Abertamy kladně zhodnotila spolupráci s městem Abertamy:

„Myslím si, že je dobrá spolupráce. Pokud my něco potřebujeme, tak nám vyhoví a my zase vyhovíme jim, když něco potřebují.“²⁹⁴

Zvláštní pozornost je nutné věnovat organizaci Svaz Němců v Čechách se svým sídlem v Nečtinech. Ačkoliv samosprávně spadá do Plzeňského kraje, geograficky je součástí historické oblasti Chebska (*Egerland*). Původní nečtinská skupina, která vznikla v roce 1992 jako místní skupina Organizace Němců v Západních Čechách (*Organisation der Deutschen in Westböhmen*), se ještě v tom samé roce připojila ke Svazu Němců – region Chebsko a jeho součástí byla do roku 2015. Od června 2015 existuje samostatně pod názvem Spolek Němců v Čechách (*Bund der Deutschen in Böhmen*) a sdružuje německou menšinu v západních Čechách. Spolek navazuje

---

²⁹² Rejstřík firem. Kurzy.cz. *Krušnohorský spolek Abertamy*. Dostupné online na: <http://rejstrik-firem.kurzy.cz/70873569/krusnohorsky-spolek-abertamy/> (staženo 01. 04. 2017)

²⁹³ Pan R., 1956, datum a místo rozhovoru: 03. 03. 2017 Abertamy

na tradici Spolku Němců v Čechách, který v Nečtinech existoval již v roce 1986. Jeho současným předsedou je Richard Šulko.²⁹⁵

Na Karlovarsku rovněž dlouhodobě působí základní organizace Kulturního sdružení, tedy současného Spolku Němců a přátel německé kultury. Ty se aktuálně nachází ve Skalné, Sokolově a v Kraslicích.²⁹⁶ Základní organizace v Kraslicích sdružuje 130 členů a jedná se o nejaktivnější a nejviditelnější organizaci ve sledované oblasti. V základní organizaci ve Skalné je organizováno 49 členů a v Sokolově 25. Ve všech těchto skupinách je aktivní zhruba polovina členské základny.²⁹⁷ Dříve existovaly také základní organizace v Karlových Varech, Nejdku, Perninku a v Abertamech. Ty však v průběhu let zanikly, a v některých případech se napojily na Svaz Němců – region Chebsko, jak tomu bylo například v případě organizace z Nejdku, která se stala v roce 1993 místní skupinou Svaz Němců – region Chebsko.²⁹⁸

Vedle již zmíněného Setkávacího centra v Horním Slavkově, existuje také Společenství při Horním Slavkově (*Egerländer Gmoi z' Schlaggenwald*), které působí na Karlovarsku již od roku 1995. Vznik centra iniciovala Hilde Sura, která v roce 1993 opustila pozici předsedkyně Svazu Němců – region Chebsko a od té doby vede Chebské společenství při Horním Slavkově.

Pracovní kroužek chebských kulturních tvůrců (*Arbeitskreis Egerländer Kulturschaffender*) je v řadě dalším spolkem v regionu, jehož činnost zahrnuje podporu umělců mimo jiné z oblasti hudby, literatury, výtvarného umění, ale i osobností z oblasti vědy a techniky. V letech 1995-2012 uděloval *Chebskou kulturní cenu Johannese von Teppla*²⁹⁹, kterou bylo oceněno i několik rodáků z Chebska a Karlovarska.³⁰⁰ Setkání Pracovního sdružení chebských kulturních pracovníků proběhlo mimo jiné také

---

²⁹⁴ Paní I., 1943, datum a místo rozhovoru: 05. 03. 2017 Abertamy

²⁹⁵ *LandesEcho* červen 2015

²⁹⁶ Spolek Němců a přátel německé kultury. *Úvod*. Dostupné online na: <http://www.kulturverband.com/> (staženo 01. 04. 2017); Informace poskytnuté e-mailem od Petra Rojíka, místopředsedy Spolku Němců a přátel německé kultury

²⁹⁷ Informace poskytnuté e-mailem od Petra Rojíka, místopředsedy Spolku Němců a přátel německé kultury

²⁹⁸ Kreisslová a Novotný, *Kulturní život*. 109.

²⁹⁹ Např. *Eghaland Bladl* září 2007; Název ceny je podle Jana ze Žatce (Johannes von Saas), dle některých pramenů Jana z Teplé (Johannes von Tepl), autora díla *Oráč z Čech* (Ackermann aus Böhmen), který se dle některých zdrojů narodil v Šitboři u Chebu.

³⁰⁰ Arbeitskreis Egerländer Kulturschaffender e.V. *Preisträger Egerländer Kulturpreis*. Dostupné online na: http://www.aek-ev.de/index.php?option=com_content&view=article&id=230&Itemid=58&lang=cs (staženo 10. 03. 2017)

v roce 2013 v Sokolově. Součástí bylo autorské čtení chebských rodáků za účasti členů Svazu Němců – region Chebsko. Akce byla finančně podpořena Česko-německým fondem budoucnosti.³⁰¹

Za zmínku stojí také Nadační fond Johanna Balthasara Neumanna, který byl založen v roce 1991 Rotary klubem v Chebu. Svou činnost obnovil v roce 2002, kdy započal realizovat své myšlenky, které až do tohoto roku nebyly uskutečněny. Za cíl si stanovil udržování kulturních památek a podporu a rozvoj česko-německých vztahů a práci s mládeží.³⁰²

Na Karlovarsku působí také Společnost Aloise Johna (*Alois-John-Gesellschaft*), která přispívá „k vytváření a uchování poznatkové základny o historii i současnosti Chebska a podporuje styky a spolupráci s chebskými krajauskými sdruženými“.³⁰³

4.2.4 Kulturní a společenské aktivity

Karlovarsko je oblastí, ve které jsou až dodnes dodržovány německé kulturní tradice, a kde aktivita některých místních menšinových spolků a příslušníků německé menšiny významným způsobem přispívá k zachování kulturního dědictví sledovaného etnika v regionu. Následující podkapitola přináší přehled kulturních a společenských událostí, do kterých se sledovaná menšina zapojuje nebo je sama realizuje.

Příkladem jedné z mnoha aktivit německé menšiny je přeshraniční festival *Hudba nezná hranic (Musik kennt keine Grenzen)*, dnes známý jako *Hudba nezná hranic – Vandrující chebští muzikanti*. Jedná se o každoroční a zároveň největší událost Svazu Němců – region Chebsko, která probíhá již od roku 1993 a střídavě se koná mimo jiné v Karlových Varech, Březové u Karlových Varů, Chodově, Sokolově, Chebu, Mariánských či Františkových Lázní. Některé ročníky byly finančně podpořeny Ministerstvem kultury ČR.³⁰⁴ V současné době je festival realizován nečtinským

---

³⁰¹ Česko-německý fond budoucnosti. *Archiv projektů*. Dostupné online na: <http://www.fondbudoucnosti.cz/projects/default.aspx?action=filter&category=Soci%C3%A1ln%C3%AD+projekty+a+men%C5%A1iny&approved=-+v%C5%A1echny+&region=37&name=&applicant=&languagecode=CZ&itemID=34&type=1#7331> (staženo 15. 03. 2017)

³⁰² *Landeszeitung* 18. 06. 2002

³⁰³ Společnost Aloise Johna. *Z dosavadní činnosti společnosti*. Dostupné online na: <http://johnalouis.web.cz/> (staženo 20. 04. 2017)

³⁰⁴ Např. *Eghaland Bladl* srpen 2007; *Eghaland Bladl* září 2014

Spolkem Němců v Čechách v čele s Richardem Šulkem.³⁰⁵ V roce 2001 se například uskutečnil 10. ročník tohoto festivalu. Vedle cisteristky Berty Růžičkové z Nejdku, která zahrála tradiční krušnohorské písně, se během něj představil i hudební soubor *Chodenland*, soubor lidových tanců *Die Malas* a hudební soubor *Die Malaboum*.³⁰⁶ Svaz Němců – region Chebsko respektive členové dnešního Spolku Němců v Čechách, se také pravidelně prezentují tradičními chebskými tanci v podání tanečního souboru *Die Malas* během *Mezinárodního folklórního festivalu ve Strážnici*.³⁰⁷

K významným kulturním a společenským aktivitám Svazu Němců – region Chebsko, které již iniciuje rovněž Richard Šulko za Spolek Němců v Čechách, patřily od roku 1991 každoroční opravy hrobů v klášteře Teplá³⁰⁸, které se až dodnes konají společně za účasti spolku sdružující chebskou mládež *Bund der Eghalanda Gmoin – Egerland-Jugend*³⁰⁹. Další z aktivit Spolku Němců v Čechách je také pravidelná pouť do Skoků u Žlutic³¹⁰, pořádání autorských čtení apod.³¹¹ V současné chvíli vede Richrad Šulko nadále taneční soubor z Nečtin *die Malas*, pořádá semináře lidových tanců³¹², od roku 2015 krojové semináře³¹³, vystoupení chebských lidových tanců³¹⁴ a tradiční oslavy Dne matek³¹⁵, Velikonoc, Vánoc apod.³¹⁶ V roce 2012 bylo v Nečtinech otevřeno Regionální muzeum, na jehož vzniku se také podíleli Richrad Šulko a místní skupina z Nečtin.³¹⁷

Významným počinem se stala fotografická výstava Richarda Šulka *Dau bin i daheim/ Zde jsem doma byla*, jež byla v létě 2004 nejprve vystavena v Nečtinech a poté putovala do Domu Balthasara Neumanna v Chebu a jiných Setkávacích center.³¹⁸

---

³⁰⁵ Bund der Deutschen in Böhmen,e.V. 23. *Wandernde Egerländer Musikanten 2016*. Dostupné online na: <http://www.deutschboehmen.com/berichte/berichte/23-wandernde-egerlaender-musikanten-2016-in-marienbad> (staženo 01. 04. 2017)

³⁰⁶ *Landeszeitung* 11. 09. 2001

³⁰⁷ *Landeszeitung* 03. 07. 2001; Šulko Richrad, *Da Mala Richard dazüht: Sudetendeutsch-tschechische Beziehungen aus der Sicht eines "verbliebenen" Egerländers: gesammelte Werke 2000-2006* (Svaz Němců-Region Chebsko: Cheb, 2006) 26 a n.; *Eghaland Bladl* září 2013; *Landeszeitung* 02. 07. 2013

³⁰⁸ *Eghaland Bladl* prosinec 2005, květen 2006, květen 2007 aj.

³⁰⁹ *Prager Volkszeitung* 09. 07. 1999

³¹⁰ *Eghaland Bladl* květen 2006

³¹¹ *Prager Volkszeitung* 02. 04. 1999

³¹² Např. *Eghaland Bladl* březen 2011; *Eghaland Bladl* duben 2014

³¹³ Např. *Eghaland Bladl* červen 2007; *LandeEcho* duben 2015

³¹⁴ *Landeszeitung* 06. 05. 2008

³¹⁵ *Eghaland Bladl* červenec 2007

³¹⁶ *LandesEcho* březen 2015

³¹⁷ Např. *Eghaland Bladl* říjen 2012; *Landeszeitung* 12. 03. 2013

³¹⁸ *Landeszeitung* 20. 07. 2004

Richard Šulko je také autorem knihy *Da Mala Richard dazühl*³¹⁹, jejíž vznik zafinancoval Česko-německý fond budoucnosti.³²⁰ Šulko vydal dále vlastní zvukový nosič egerlandských písní a sborník menšinové poezie a prózy³²¹. Autorsky se podílel na vzniku knihy o německé menšině *Zůstali tu s námi/ Bei uns verblieben: Příběhy českých Němců/ Geschichten tschechischer Deutscher*³²².

V Setkávacím centru Balthasar-Neumann-Haus pořádá Svaz Němců – region Chebsko od samého počátku své působnosti nejrůznější aktivity pro německou menšinu. Jedná se o jazykové kurzy, přednášky a vzdělávací semináře, které se konají například i v Lokti. Na seminářích mj. přednáší karlovarský historik Stanislav Burachovič či jiní odborníci z různých oblastí.³²³ Na programu chebského Svazu Němců jsou také prohlídky památek, výlety do okolí či vystoupení nejdecké citeristky Berty Růžičkové, která bývají součástí víkendových seminářů.³²⁴ V roce 2008 se například v Chebu za podpory Německého velvyslanectví v Praze uskutečnil krojový seminář s cílem zachování kulturního dědictví Chebska.³²⁵ V roce 2014 byl pak další krojový seminář podpořen Česko-německým fondem budoucnosti.³²⁶ K dalším aktivitám se řadí také taneční a hudební vystoupení, ukázky tradičních velikonočních zvyků německé menšiny na Chebsku, pořádání přednášek aj.³²⁷ Jedna z posledních uskutečněných přednášek v chebském Setkávacím centru se týkala tématu *Zmizelé Chebsko* a prezentoval ji bývalý předseda místní skupiny Cheb Jiří Rak.³²⁸

V roce 2000 uspořádal *Bund der Eghalanda Gmoin* (Spolek chebských společenství) se sídlem v bavorském městě Marktredwitz *Spolkové kulturní setkání*

---

³¹⁹ Šulko Richard, *Da Mala Richard dazühl: Sudetendeutsch-tschechische Beziehungen aus der Sicht eines "verbliebenen" Egerländers: gesammelte Werke 2000-2006* (Svaz Němců-Region Chebsko: Cheb, 2006) 157 s.

³²⁰ Česko-německý fond budoucnosti. *Archiv projektů*. Dostupné online na: <http://www.fondbudoucnosti.cz/projects/default.aspx?action=filter&category=Soci%C3%A1ln%C3%AD+projekty+a+men%C5%A1iny&approved=-+v%C5%A1echny+&region=37&name=&applicant=&languagecode=CZ&itemID=34&type=1#7331> (staženo 15. 03. 2017)

³²¹ *Eghaland Bladl* srpen 2008

³²² Lindner Johanna a Malecha Corinna, *Zůstali tu s námi/ Bei uns verblieben: Příběhy českých Němců / Geschichten tschechischer Deutscher* (Antikomplex, 2013) 532 s.

³²³ Např. *Eghaland Bladl* únor 2010; *Eghaland Bladl* červen 2011; *Eghaland Bladl* březen 2014;

³²⁴ *Landeszeitung* 02. 07. 2002

³²⁵ *Landeszeitung* 11. 03. 2008; *Eghaland Bladl* květen 2007, *Eghaland Bladl* květen 2013,

³²⁶ Česko-německý fond budoucnosti. *Archiv projektů*. Dostupné online na: <http://www.fondbudoucnosti.cz/projects/default.aspx?action=filter&category=Soci%C3%A1ln%C3%AD+projekty+a+men%C5%A1iny&approved=-+v%C5%A1echny+&region=37&name=&applicant=&languagecode=CZ&itemID=34&type=1#7331> (staženo 15. 03. 2017)

³²⁷ *Landeszeitung* 16. 03. 2004

³²⁸ *Eghaland Bladl* červen 2016; *Landeszeitung* 09. 04. 2013

Chebanů (Bundeskulturtagung der Egerländer), jež probíhá každým rokem, a kterého se pravidelně účastní i členové Svazu Němců – region Chebsko a místních skupin.³²⁹ Svaz Němců – region Chebsko prezentuje svou práci a aktivity na *Sudetoněmeckých dnech*³³⁰, aktivně se účastní akce *Chebský den (Egerlandtag)* v Marktredwitz či *Velkého kulturního setkání* pořádané Svazem Němců.³³¹ Členové místních skupin se mohli v roce 2013 rovněž zúčastnit fotografického workshopu, který uspořádalo Shromáždění Němců ve spolupráci s ifa.³³² V roce 2015 Shromáždění Němců uspořádalo školení orientované na práci s formuláři, prostřednictvím kterých místní skupiny a setkávací centra žádají o finanční dotace na chod center a aktivity skupin, které jsou převážně financovány ze SRN.³³³

V roce 2013 byly za finanční podpory *Bund der Eghalanda Gmoin* zrekonstruovány také výstavní prostory Setkávacího centra v Chebu, ve kterém vznikla dvojjazyčná výstava *100 Jahre Bund der Eghaland Gmoin/100 let chebské „gmoin“*.³³⁴ K dalším proběhlým výstavám v Setkávacím centru patřila například výstava fotografií *Reste der Egerländer Kulturlandschaft in Fotos/ Zbytky chebské kulturní krajiny na fotografiích*.³³⁵

Jeden z informátorů, který je oficiálním zástupcem Svazu Němců, se k současnému obsahu aktivit Svazu Němců – region Chebsko vyjádřil následovně:

„(...)Takže prakticky teď jsme obnovili řeč, to znamená výuku německého jazyka ... takže tohleto je velice aktivní jak pro českou, tak i německou veřejnost. Pak tady máme samozřejmě výstavy ... hraniční ... měli jsme tady židovskou stopu ... ty projekty jsou všechny plánovaný. ... Máme tady i, jak vidíte, egrelandský nábytek, (...) semináře tady máme, budeme mít teď zrovna tu muziku devětadvacátýho (29.04.2017), v Nejdku máme velkou akci, v dubnu právě přijedou starý i mladý „Egerlandáci“ z Německa, z Čech, kdo tady drží tu právě chebskou tradici ... jako v muzice, to zatím funguje. Ale díky tomu, že máme podporu z Německa (podpora z ústředí *Bund der Egerlanda Gmoin*

---

³²⁹ *Landeszeitung* 02. 01. 2001

³³⁰ *Eghaland Bladl* říjen 2006

³³¹ Např. *Eghaland Bladl* říjen 2007

³³² *Eghaland Bladl* červenec 2013

³³³ *LandesEcho*, březen 2015

³³⁴ *Eghaland Bladl* srpen 2013

³³⁵ *Eghaland Bladl* červenec 2015

Marktrechwitz), kde nás prakticky tlačí, ne tlačí, ale pomáhají nám to tu znovu obnovit (chebské tradice).“

Samotná chebská místní skupina Svazu Němců – region Chebsko uspořádala několik krojových seminářů – například v restauraci Chebský dvůr v Karlových Varech, kde se pravidelně setkávají členové karlovarské místní skupiny. Semináře se účastní také členové místních skupin z Chebu, Nečtin a dalších měst.³³⁶ Kromě těchto aktivit se členové místních skupin a Svazu Němců – region Chebsko účastní bohoslužeb v německém jazyce či pravidelných setkání v Chlumu Svaté Máří u Sokolova³³⁷, tradičním poutním místě Chebanů.

Aktivity místní skupiny v Karlových Varech zahrnují především pravidelné taneční zábavy spojené s tombolou, které se již několik let konají v restauraci Chebský dvůr v Karlových Varech.³³⁸ Současná setkávání spočívají vzhledem k věku a zdravotnímu stavu členů skupiny v posezeních u kávy zvaných tzv. *Kaffeeklatsch*. Od roku 2005 se někteří členové místní skupiny podílí rovněž na aktivitách spojených se záchranou kostela Sv. Anny v městské části Sedlec v Karlových Varech nebo se pravidelně účastní *Sudetoněmeckých dnů* v Bavorsku a dalších aktivit pořádaných ostatními místními skupinami, základními organizacemi a Shromážděním Němců.³³⁹ Mimo jiné se například setkávají se spolkem vysídlených karlovarských Němců *Heimatverband der Karlsbader*.³⁴⁰

„Měli jsme vždycky schůzi a jednou do měsíce jsme měli vždycky zábavu, ve Dvorech. A potom už jsme nemohli zaplatit to hudbu ... no prostě už se to nekoná. A teďka nám vlastně zůstali už ty schůze, nebo ty semináře nám zůstaly ... Ty jsme měli v Lokti. A dělali jsme zájezdy do okolí. Pak vždycky někdo přijel z Německa ... měli přednášku. A hodně k nám chodil pan Burachovič. ... Tak takový akce jsme měli. ... Paní Růžičková nám hrála na citeru ... a my jsme s ní zpívali ... ona měla ty písničky z těch hor.“³⁴¹

---

³³⁶ *Landeszeitung* 02. 09. 2001

³³⁷ *Eghaland Bladl* srpen 2006, *Eghaland Bladl* říjen 2016

³³⁸ *Landeszeitung* 31. 01. 2006

³³⁹ *Landeszeitung* 20. 12. 2005; *Eghaland Bladl* únor 2011

³⁴⁰ Např. *Eghaland Bladl* únor 2010

³⁴¹ Paní I., 1933, datum a místo rozhovoru: 02. 04. 2017 Karlovy Vary

Omezenou kulturní aktivitu karlovarské místní skupiny, jejíž příčinou je mimo jiné vysoký věk členů, potvrzuje i jeden z informátorů a členů místní skupiny v Karlových Varech:

„A jinak tam jsou teda nějaký aktivity z vedení, z Chebu (Svaz Němců – region Chebsko). ... Někteří maj nárok na nějakou tu léčbu nebo lázně ... ale o tom rozhoduje celonárodní vedení (Shromáždění Němců). Jinak se kulturně už moc neúčastníme, protože každou chvíli je někdo v nemocnici, každou chvíli někdo umře. ... Ale pokud to jde, tak jezdí (členové) na ten sraz sudetoněmeckej (Sudetoněmecké dny).“³⁴²

Člen místní skupiny v Karlových Varech dále popisuje negativní přístup ke spolupráci ze strany Magistrátu města Karlovy Vary:

„Vůbec nic (podpora či spolupráce), protože pro město neexistujem de facto.“

Aktivity místní skupiny v Nejdku spočívají převážně v pravidelných setkáváních, která probíhají jednou měsíčně v nejdecké kinokavárně. Dále se organizují také jako v jiných skupinách oslavy Dne matek³⁴³, semináře či výlety do okolí³⁴⁴, poznávací zájezdy a jiné kulturní akce.³⁴⁵

Na Karlovarsku byla aktivní i místní skupina v Chodově. Mimo pravidelných setkávání členské základny organizovala i jiné společenské a kulturní aktivity jako např. kulturní den v Kulturním domě Chodov.³⁴⁶ V současné době chodovská místní skupina již neexistuje, příslušníci německé menšiny se setkávají pouze soukromě.

Krušnohorský spolek Abertamy svými projekty rovněž přispívá k připomínání tradic a místního nářečí německé menšiny v regionu a ke zkvalitnění kulturního a společenského života v Abertamech a jeho okolí. Abertamští rodáci německého původu a jejich potomci zpracovali reedici knihy *25 veselých historek z Abertam*³⁴⁷, kterou původně vydal v roce 1937 rodák z Abertam Alexandr Wüst. V roce 2007 vydal

---

³⁴² Pan W., 1954, datum a místo rozhovoru: 17. 03. 2017 Karlovy Vary

³⁴³ *Eghaland Bladl* srpen 2006

³⁴⁴ *Eghaland Bladl* listopad 2008

³⁴⁵ Úřad vlády České republiky. *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2013*. Dostupné online na: https://www.vlada.cz/assets/ppov/nmm/aktuality/iii_zprava_2013_tiskarna.pdf (staženo 01. 04. 2017)

³⁴⁶ *Prager Volkszeitung* 22. 11. 1996

³⁴⁷ Wüst Alexander, *25 veselých historek z Abertam, 25 heitere Geschichten aus Abertham* (Kava-Pech: 2007) 307 s.; Kniha vznikla za finanční podpory Česko-německého fondu budoucnosti.

Krušnohorský spolek reedici této knihy v českém a německém jazyce a v abertamském nářečí. Následně byly historiky z knihy převyprávěny a nahrány na zvukový nosič. Aktuálně Krušnohorský spolek Abertamy plánuje druhé vydání této knihy.

„Trošku se ta kniha zvětší, vylepší, přibudou tam nějaký věci, ale teďka my těch aktivit máme hodně. ... Čim já se teď zabývám nejvíc, tak my teď děláme kalendář na příští rok, kterej má téma „zaniklé hospody v Krušnohoří“, takovej aby byl trošku blíž lidem. ... Pak připravujeme publikaci k rukavičkářství, a mezi tím musíme začít pracovat na druhém vydání té knihy. ... My jsme teď projektů dělali strašně hodně a v podstatě tím, že máme ještě ten Freundschaft“ s těma dvouma spolka, tak děláme i na jejich projektech.“³⁴⁸

K dalším aktivitám Krušnohorského spolku Abertamy patřil také projekt *Kulturou a uměním ke společným kořenům - Abertamy 2008*, jehož cílem bylo zapojení dětí a mládeže z Abertam do obnovy a oživení kulturního života ve městě. Spolek se angažuje v přeshraniční spolupráci v podobě partnerství s Česko-německým spolkem Potok (*Deutsch-tschechischer Kulturverein Potok*), kulturním Krušnohorským spolkem ze saského Breitenbrunnu, Krušnohorským spolkem ze saského Schwarzenbergu a Ichenhausenu a realizuje s nimi každoročně řadu přeshraničních projektů.³⁴⁹ K jeho hlavní činnosti se řadí také výše zmíněná správa Muzea rukavic v Abertamech, jakož i aktivity jako slavnostní vysvěcení kaple Sv. Jana Nepomuckého na Milově, tradiční Svatováclavské setkání na Ryžovně, adventní akce, turistické a cyklistické výlety aj. Spolek také úzce spolupracuje s Městským úřadem v Abertamech zejména při pořádání kulturních a sportovních událostí.³⁵⁰

„My máme plán činnosti a vždycky dostaneme i jejich plán činnosti (partnerských spolků) a některé věci teda děláme společně. ... Jo, jako třeba tady ty z toho Breitenbrunnu každý rok dělají takový ten výšlap k tomu Dni otců, jak oni tomu říkaj Vatertag, jo, takže toho se pravidelně zúčastňujeme. Anebo chodíme na ty jejich slavnosti do toho jejich Hexxenhäuselu (klubovna spolku v Breitenbrunnu). ... Nebo když je něco společného, nebo když jsou zájezdy, tak jim nabídneme místo v autobuse, když ho

---

³⁴⁸ Pan R., 1956, datum a místo rozhovoru: 03. 03. 2017 Abertamy

³⁴⁹ Oficiální stránky města Abertamy. *Krušnohorský spolek Abertamy*. Dostupné online na: <http://www.abertamy.eu/krusnohorsky-spolek-abertamy> (staženo 01. 04. 2017)

³⁵⁰ Oficiální stránky města Abertamy. *Krušnohorský spolek Abertamy*. Dostupné online na: <http://www.abertamy.eu/krusnohorsky-spolek-abertamy> (staženo 01. 04. 2017)

*nestačíme naplnit celý, oni na druhou stranu zase nám. Takže dost jsme ve spojení s nimi.*³⁵¹

Vedle Svazu Němců – region Chebsko a pod něj spadajících místních skupin existují na Karlovarsku i základní organizace Spolku Němců a přátel německé kultury. V rámci základní organizace s názvem Spolek Němců v Kraslicích je nutné věnovat pozornost pěveckému sboru *Heimatchor Kraslice*, který vznikl v roce 1989, a v jehož čele dlouhodobě stála Edeltraud Rojíková. Členové sboru pochází z Česka a Německa a jejich repertoár se skládá především z lidových písní a písní o vlasti/domovině. Pěvecký sbor se účastní mezinárodních soutěží a jeho činnost představuje jednu z nejvýznamnějších kulturních aktivit příslušníků německé menšiny na Kraslicku a v karlovarském regionu vůbec.³⁵² Činnost pěveckého sboru je dobrým příkladem snah o zachování kulturního dědictví německé menšiny – zvyků a nářečí.³⁵³ Sbor pravidelně vystupuje nejen ve sledovaném regionu – například v Liboci, Stříbrné, Bublavě, Přebuzi či Sokolově, ale i v bavorském Rehau či jiných příhraničních městech.³⁵⁴ Vedle toho se také prezentuje na *Folklorním festivalu ve Strážnici*. V roce 2000 vydal vlastní kazetu a CD nosič s písněmi v egerlandském nářečí a českými a německými národními písněmi.³⁵⁵ Členové sboru se s ostatními Chebany pravidelně účastní setkání u hrobu krušnohorského písničkáře a muzikanta Antona Günthera z Božího daru, jehož písně jsou součástí repertoáru sboru.³⁵⁶ Od roku 2000 se v Kraslicích každoročně koná za podpory Česko-německého fondu budoucnosti *Kraslické setkání* – vystoupení orchestru dechové hudby za účasti německých rodáků z Kraslic a regionálních základních organizací a místních skupin.³⁵⁷ K dalším aktivitám základní organizace patří také kulturní akce *Podzimní slavnost*, oslavy Dne matek, přednášky, turistické výlety aj.

---

³⁵¹ Paní I., 1943, datum a místo rozhovoru: 05. 03. 2017 Abertamy

³⁵² *Landeszeitung* 20. 11. 2007

³⁵³ Úřad vlády České republiky. *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2014*. Dostupné online na: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/aktuality/zprava_2014_vlada_tisk.pdf (staženo 05. 04. 2017)

³⁵⁴ *Prager Volkszeitung* 03. 10. 1997; *Prager Volkszeitung* 16. 04. 1999; *Prager Volkszeitung* 05. 01. 2001 a další.

³⁵⁵ *Prager Volkszeitung* 10. 11. 2000

³⁵⁶ *Prager Volkszeitung* 02. 01. 2002

³⁵⁷ Česko-německý fond budoucnosti. *Kraslické setkání*. Dostupné online na: <http://www.fondbudoucnosti.cz/co-podporujeme/partnerstvi-obci-a-zajmovych-sdruzeni/kraslicke-setkani> (staženo 05. 04. 2017), *Eghaland Bladl* srpen 2009

Místopředseda Spolku Němců a přítel německé kultury Petr Rojík kromě angažmá v kraslické místní organizaci vydal knihu *Historie cínového hornictví v západním Krušnohoří*³⁵⁸. Petr Rojík se aktivně podílí na zachování kulturního života českých Němců³⁵⁹ a za své aktivity byl v březnu 2017 oceněn Centrem Bavaria Bohemia cenou *Stavitel mostů (Brückenbauer)*.³⁶⁰

Setkávání organizuje i základní organizace Spolku Němců v Sokolově, která se po dlouhou dobu těšila aktivní a vysoké účasti svých členů. Vedle seminářů a pravidelných setkávání organizuje, podobně jako ostatní skupiny, taneční a hudební zábavy, oslavy Dne matek, Velikonoc, Mikuláše, Vánoc apod.³⁶¹

K aktivitám již zaniklé základní organizace Spolku Němců v Karlových Varech patřily například taneční zábavy v restauraci Morava, kde tradičně zajišťovala hudební doprovod skupina Štětina a Krejča. I zde se německá menšina zapojovala do oslav Mikuláše, Vánoc, Velikonoc, Dne matek, svátku sv. Anny, sv. Jozefa, masopustu nebo organizovala maškarní bály.³⁶²

Od roku 1992 pořádá sdružení Ackermann-Gemeinde v Karlových Varech tzv. *Karlsbader Begegnungen* – setkání příslušníků německé menšiny v České republice a vysídlených Němců, která jsou zaměřena na různá (česko-německá) témata.³⁶³ V Karlových Varech se tak mj. uskutečnil seminář na téma *Role náboženství v česko-německých vztazích*, kterého se zúčastnili členové Sdružení Ackermann Gemeinde, Ackermann-Gemeinde Mnichov a příslušníci německé menšiny z Plzně, Chebu, Horního Slavkova a Chomutova.³⁶⁴

Zaznamenaníhodným kulturním počinem ve sledovaném regionu se stala také výstava *Aš 1918-1948 bez komentáře/ Asch 1948-1945 ohne Kommentare*, která vznikla po dvouleté spolupráci Domovského spolku města Aš (*Heimatverband des Kreises*

---

³⁵⁸ Rojík Petr, *Historie cínového hornictví v západním Krušnohoří* (Sokolov: Okresní muzeum a knihovna, 2000) 232 s.

³⁵⁹ *Prager Volkszeitung* 10. 11. 2000

³⁶⁰ Spolek Němců a přítel německé kultury. *Ocenění pro Petra Rojíka // Die Preisverleihung für Petr Rojík*. Dostupné online na: <http://www.kulturverband.org/?p=353> (staženo 08. 04. 2017)

³⁶¹ *Prager Volkszeitung* 13. 07. 1996; *Prager Volkszeitung* 03. 10. 1997; *Prager Volkszeitung* 12. 12. 1997 a další.

³⁶² *Prager Volkszeitung* 05. 09. 1997; *Prager Volkszeitung* 09. 11. 2001

³⁶³ Ackermann-Gemeinde. *Sprachkurse und kulturelle Begegnungen*. Dostupné online na: <http://www.ackermann-gemeinde.de/d-cz-dialog/sprachkurse-begegnungen.html> (staženo 02. 04. 2017)

³⁶⁴ *Landeszeitung* 27. 02. 2007

Asch) a Městského muzea v Aši. Výstava v podobě fotografií a dokumentů zmapovala česko-německou historii na Ašsku v letech 1918-1948 a k vidění byla v Muzeu Aš v roce 2003.³⁶⁵

Za zmínku stojí také Chebské muzeum (*Egerland-Museum*) v bavorském Marktredwitzu, které představuje především kulturní dějiny Chebska v 19. a v první polovině 20. století. Výstava se věnuje i dějinám původních obyvatel Chebska, kteří byli po konci druhé světové války vyhnáni z rodné vlasti. Expozice kromě představení chebských řemesel a regionálního průmyslu zahrnuje i ukázkou tradičních chebských krojů. Nedílnou součástí výstavy jsou znázorněné dějiny vyhnání Němců z Chebska.³⁶⁶

Na Karlovarsku se také od roku 1995 koná *Karlovarský folklórní festival*, jehož snahou je udržování zvyků, tance a lidové hudby Karlovarska. Festivalu se účastní nejen kulturní soubory z regionu a České republiky, ale i ze zahraničí.³⁶⁷ V regionu se také koná *Den národnostních menšin*.

4.2.5 Jazyková situace

Podkapitola zabývající se situací na Karlovarsku odkazuje na kapitolu pojednávající o jazykové situaci na celostátní úrovni.³⁶⁸ Pro sledovaný region jsou typická místní nářečí německého jazyka, která jsou často specifická pro dané město, obec či vesnici. U každé generace českých Němců je možné pozorovat odlišné jazykové kompetence. Tyto osoby zpravidla užívají tři jazykové varianty – český jazyk, německý jazyk a lokální nářečí německého jazyka. Na Karlovarsku se můžeme setkat s egerlandským/chebským nářečím neboli „*egerlandštinou*“ (*Egerländer Mundart*, *Egerländisch*) a krušnohorským nářečím (*Erzgebirgisch*), tedy „*erzgebirgštinou*“ a jejich lokálními variantami.³⁶⁹

Pro nejstarší příslušníky německého etnika, kteří vyrůstali před nebo během druhé světové války, byl hlavním komunikačním jazykem jazyk německý, případně

---

³⁶⁵ *Landeszeitung* 03. 02. 2004

³⁶⁶ *LandesEcho* prosinec 2015, Egerland-

Museum Marktredwitz. *Ein Rundum neu gestaltetes Museum*. Dostupné online na:

<http://www.egerlandmuseum.de/dauerausstellung/konzept-des-museums/> (staženo 03. 04. 2017)

³⁶⁷ Karlovarský folklórní festival. O festivalu. Dostupné online na: <http://www.kffestival.cz/ofestivalu.php> (staženo 03. 04. 2017)

³⁶⁸ Viz podkapitola 3.2.3 *Jazyková situace*

³⁶⁹ Sledovaný region zahrnuje tři nářečové oblasti – hornoněmeckou, východofranskou a hornosaskou

místní nářečí. Ta v mnoha případech představují pro informátory rodný jazyk. Tyto osoby v době, kdy nastupovaly do českých škol, zpravidla neovládaly český jazyk. Mezi nimi je pak možné nalézt vysoký podíl osob s nejnižším stupněm vzdělání.

K takzvanému jazykovému (a etnickému) posunu (*language shift*), během kterého jedinci přejímají jazyk většinové společnosti, docházelo především v důsledku vstupování do smíšených manželství, redukce užívání mateřského jazyka a asimilace do majoritní společnosti. Většina informátorů již německý jazyk dále nepředávala svým potomkům, z velké části k tomu docházelo však přes prarodiče, často z důvodu jejich neznalosti českého jazyka.

Na otázku, jaký jazyk považují informátoři za mateřský, odpovídali následovně:

„Egerlandština, to je naše mateřština. ... Doma jsme mluvili egerlandským nářečím ... a ve škole jenom spisovnou němčinou. ... Němčina byla pak zakázaná, ale my jsme stejně doma mluvili německy.“³⁷⁰

„Němčina. Moje maminka se nenaučila vůbec česky. ... My mluvíme spíš o tom ústeckém nářečí (informátorka narozena v Ústí nad Labem), které se ale spíše přiklání k Hochdeutsch. Takže my když jsme sem v tom osmačtyřicátém roce přišli, tak já jsem byla dost malá na to, abych to chápala, ale rodiče třeba nerozuměli tady těm místním lidem (těm, kteří mluvili Erzgebirgisch).“³⁷¹

„Odmalička se doma mluvilo v dialektu německým, v egerlandštině. Doma německy, ve škole česky.“³⁷²

„Tak samozřejmě němčina. Já pocházím z Vejprty, tam jsme mluvili spíš Erzgebirgisch. ... Jo, tam je spíš to krušnohorský. ... Já jsem vlastně s babičkou mluvila samozřejmě jenom německy, doma se mluvilo pouze německy, sice našim dialektem, ale mluvilo. No a já jsem od mala milovala němčinu. Takže moje první knížka, když jsem se naučila číst, byla taky v němčině. (...) Až budu umět trošku Egerlandisch víc (smích), protože teď neumím, tak bych se chtěla i tohle je naučit. Protože pro mě je to cizí jazyk taky.“³⁷³

---

³⁷⁰ Paní I., 1933 datum a místo rozhovoru: 02. 04. 2017 Karlov Vary

³⁷¹ Paní I., 1943, datum a místo rozhovoru: 05. 03. 2017 Abertamy

³⁷² Pan W., 1954, datum a místo rozhovoru: 17. 03. 2017 Karlov Vary

³⁷³ Paní G., 1957, datum a místo rozhovoru: 02. 03. 2017 Cheb

To, že lokálním nářečím hovoří čím dál méně osob, dokazují následující výpovědi:

„Dokud žili rodiče, tak jsme doma mluvili jenom německy. ... My jsme doma nemluvili německy, ale místním nářečím, německým, Erzgebirgisch. ... Tím mluvili oba rodiče. ... Dnes neužívám Erzgebirgisch téměř vůbec, protože není s kým. (...) To nářečí je na vymření nebo téměř vymřelo. Je tady (v Abertamech) pár lidí, to se dá spočítat na prstech jedné ruky, který to ovládají, dnes tři, čtyři. ... Většina těch lidí, kteří tady mluví německy, jsou sem dostěhovalí, nejsou to lidé, který mluvili tím nářečím. ... A já (mluvím) špatně teda už. Já se dost pohybuju v německém prostředí (pracovně) a to samozřejmě na to nářečí působí.“³⁷⁴

„My jsme doma mluvili vyloženě egerlandsky, protože u nás doma byli ubytovaní, trvale tam bydleli, v našem podnájmu ... tam bydlely dvě vdovy, Němky válečný ... a ty se o nás staraly a ty mluvily naprosto čistou egerlandštinou. Samozřejmě pak přišla televize v roce padesátym sedmým a tam jsme pochyťovali tu Hochdeutsch. Takže já mluvím takovou hatmatilkou, která je složená ze tří prvků – je tam Hochdeutsch, egerlandština ... ta se mi pomalu vytrácí, já už skoro nemám s kým mluvit egerlandsky ... A ta třetí složka, to je takový specifikum, to je taková vídeňská měkká němčina ... vídeňské akcent ... ve Varech se všechno opičilo po Vidni. (...)“³⁷⁵

Odlišnost ve výpovědi ve vztahu k jazyku lze spatřovat u osoby, která je narozena v pozdějších poválečných letech a není potomkem tzv. československých Němců. Zde lze zaznamenat, že u informátora mladší generace přechází německý jazyk na úroveň jazyka cizího.

„Němčina zaznívala v řeči rodičů každý den. Protože moje matka, ačkoliv Češka, taky uměla velmi dobře ze školy německy, takže se spolu velmi často bavili německy a to hlavně z důvodu, abych tomu nerozuměl, když se bavili o něčem. Což mě nutilo k tomu, abych si hledal slovíčka, sám jsem si překládal ... jsem se snažil, abych jim začal rozumět a k tomu pak přišla samozřejmě škola, takže studium němčiny na školách a tak podobně. Takže ta němčina jako jazykově se mnou vyrůstala od malička, to je pravda ... Ale jinak na mě mluvili česky. Matka samozřejmě, táta taky se snažil tu češtinu používat

---

³⁷⁴ Pan R., 1956, datum a místo rozhovoru: 03. 03. 2017 Abertamy

³⁷⁵ Pan S., 1950, datum a místo rozhovoru: 17. 03. 2017 Karlovy Vary

... Zhruba od toho věku sedmi, osmi let začal člověk s tou němčinou žít a pracovat. ... To potom končí se školou. Takže když jsem šel na střední, na gymnázium, tak sem vlastně plně vplul už jenom do českýho jazyka, protože jsem ještě částečně žil s babičkou a dědou, to jsou Češi tady. Čili tím se to vlastně zlomilo spíš ve studium německýho jazyka, než v rodinný učení.“³⁷⁶

Ačkoliv je Karlovarsko příhraniční oblastí, ve sledovaném regionu se nenachází česko-německé mateřské, základní a střední školy³⁷⁷, ve kterých by se příslušníci německé menšiny mohli vzdělávat v německém jazyce. Na úrovni předškolního vzdělávání byla vytvořena partnerství mateřských škol např. mezi českými mateřskými školami v Mariánských Lázních a v Hostouni a bavorskou mateřskou školou z Großkonreuthu. Spolupráce funguje i mezi mateřskou školou z Libé a mateřskou školou *Regenbogen* z Marktredwitz-Lorenzreuth.³⁷⁸ Na bavorské straně mohou žáci předškolního věku navštěvovat evangelickou česko-německou školku v Schirndingu.³⁷⁹

Na českých školách probíhá výuka německého jazyka pouze v rámci výuky cizích jazyků. V mnoha případech je vyučována jako druhý cizí jazyk. Jazykové kurzy německého jazyka pořádané německou menšinou mohou zájemci navštěvovat v setkávacím centru Svazu Němců – regionu Chebsko.³⁸⁰ Kurzy jsou navštěvovány nejen většinou společností, ale také samotnou německou menšinou.

„No a od září vlastně tady (v Setkávacím centru Cheb) vyučuji německý jazyk pro veřejnost. (...) Jsou tam (v kurzech německého jazyka) i potomci, kteří ale nikdy doma německy nemluvili, protože nesměli. A napadlo nás, protože ne všichni umíme *Egerlandisch*, umíme spíš *Hochdeutsch* anebo nějaký *Mischung* všelijakých těch nářečí ... *pravých Egerland'anů* je tady skutečně málo, kteří hovoří *Egerlandisch* ... tak že

---

³⁷⁶ Pan W., 1968, datum a místo rozhovoru: 17. 03. 2017 Karlovy Vary

³⁷⁷ Mezi některými gymnázii v regionu (např. Gymnázium Ostrov nebo Gymnázium Karlovy Vary) existují partnerství, na základě kterých mohou žáci absolvovat školní rok na gymnáziu – tzv. *Gastschuljahr* či krátkodobý výměnný pobyt – tzv. *Schüleraustausch*. Projekty jsou financovány z Programu Evropské unie Cíl 3 (Dispozičního fondu Euregia Egensis).

³⁷⁸ Tandem. Koordinační centrum česko-německých výměn mládeže. *Deutsch-tschechische Projekte im Vorschulbereich*. Dostupné online na: <http://www.tandem-org.de/assets/files/Publikationen/vkabestpracticedt20110727.pdf> (staženo 01. 05. 2017); Projekty jsou financovány z Programu Evropské unie Cíl 3 (Dispozičního fondu Euregia Egensis)

³⁷⁹ Evangelischer deutsch-tschechischer Kindergarten Fuchsbau Schirnding. Dostupné online na: <http://www.fuchsbau-schirnding.de/index.htm> (staženo 18. 04. 2017)

³⁸⁰ *Eghaland Bladl* listopad 2016

budeme tady každou sobotu zkoušet hrát domino, kdy ze spisovné němčiny budeme překládat do Egerlandisch a naopak. ³⁸¹

Jazyková výuka organizovaná Svazem Němců – region Chebsko probíhá za částečné podpory Goethe-Institutu v Praze:

„To je až zase novodobá spolupráce. Oni nám to nabídli dvakrát, kdy se nám ozvali, když my jsme byli ve funkci. Možná už to bylo dřív, ale to nevíme, to není evidovaný. Takže my jsme podruhý zareagovali tady ve spolupráci s naší učitelkou, tak jsme to zkusili, co nám pošlou. ... Takže určitě budeme využívat věci, který nám nabídnou k tý výuce. ³⁸²

Snahou Svazu Němců – region Chebsko, je prezentace místního nářečí. Kromě setkávání, během kterých je jazyk či nářečí používáno, pořádá Svaz i autorská čtení. V egerlandském nářečí se tak uskutečnilo v roce 2011 autorské čtení podpořené Německým velvyslanectvím v Praze³⁸³. V roce 2012 Svaz Němců – region Chebsko zorganizoval první seminář zaměřený na egerlandské nářečí.³⁸⁴ Důležitou roli hraje rodný jazyk/nářečí i během setkávání členů místních skupin a základních organizací, stejně tak jako při jejich kulturní aktivitě.

Informátoři byli rovněž dotazováni, v jaké míře a v jakých situacích užívají německý jazyk či nářečí. Z uvedených výpovědí lze zaznamenat, že německý jazyk/nářečí je užíván v rodinném kruhu, s přáteli či jinými příslušníky německé menšiny. V některých případech je němčina využívána informátory pro pracovní účely. Z velké části se již nejedná o nářečí, ale spíše o jeho kombinace se spisovnou němčinou. Tento fakt dokládá, že osob, které lokálními nářečími hovoří, ubývá, a jazyk není předáván dalším generacím.

Informátor, který pochází z česko-německé rodiny, za svou mateřštinu považuje jazyk český, jenž v jeho každodenním životě dominuje. Význam němčiny shledává především v kontextu pracovního uplatnění:

---

³⁸¹ Paní G., 1957, datum a místo rozhovoru: 02. 03. 2017 Cheb

³⁸² Pan A., 1963, datum a místo rozhovoru: 02. 03. 2017 Cheb

³⁸³ *Eghaland Bladl* únor 2011

³⁸⁴ *Eghaland Bladl* březen 2012

„Němčinu používám téměř dennodenně v práci, protože cestovní ruch je v Karlových Varech taky hodně o německý klientele, kterou se snažíme získat ... Je fakt, že němčina mě ovlivňuje, ale spíš pracovní. Ne soukromě zas tolik, ale z hlediska té práce, tak určitě. To jde vlastně celým svým životem. A vlastně když už jsem byl politicky činnější na kraji nebo na městě, tak jsem tak nějak i hodně řešil česko-německý vztahy. Takže jsme řešili partnerské dohody tady právě do Bavorska, do Saska, mezi krajem a krajskou vládou. ... Město má, že jo, taky partnerský města – Baden-Baden a Berntkastel Kues, takže taky jsem často řešil různé výměnné akce, jezdili jsme se vzájemně navštěvovat. Takže to Německo pro mě je takový blízký i v těchletých politických vztazích. ... Takže já jsem vlastně vyřizoval téměř skoro dva roky celou česko-německou agendu na úrovni krajů.“³⁸⁵

Fakt, že jazyk/nářečí je dnes možné užívat pouze s omezenou skupinou osob, dokládá tato výpověď:

„Tak užívám, protože jednak mám ještě příbuzný v Německu a teď mám jednu kamarádku přes ty naše spolky, takže s tou se často navštěvujeme. A v tom našem sdružení (informátorka je členkou Krušnohorského spolku Abertamy) podnikáme ty jednotlivý Stammtischi, jak tomu říkáme, takže tam jsme potom jenom s Němcema, takže jsme spíš nuceni tam mluvit německy. Oni mají teď taky trošku to Erzgebirgisch protože jsou tady jako z nedaleka, tady kolem Schwarzenbergu a Schneebergu. Ale mluvíme Hochdeutsch, takže já jim rozumím teď už.“³⁸⁶

Pro většinu informátorů je rodný jazyk spojen s otázkou identity. To, jak vnímají svou identitu, je dáno jejich původem či rodným jazykem. Ačkoliv někteří informátoři získali vzdělání v českém jazyce, a vyrůstali a žili v československé společnosti, sami sebe identifikují jako Němce.

„(...)Člověk vyrůstal v německém prostředí, maminka mě učila německý básničky, německý písničky, modlil jsem se německy a prostě já se cítím jako Němec, i když člověk je vlastně dvojjazyčný.“³⁸⁷

---

³⁸⁵ Pan W., 1968, datum a místo rozhovoru: 17. 03. 2017 Karlovy Vary

³⁸⁶ Paní I., 1943, datum a místo rozhovoru: 05. 03. 2017 Abertamy

³⁸⁷ Pan E., 1953, datum a místo rozhovoru: 02. 03. 2017 Cheb

„Já se teda hlásím k německý národnosti a nestydím se za to, ale jinak jsem vyrůstala tady v České republice, mám veškerý vzdělání českým jazyce, takže není pro mě žádný problém ani jedno, ani druhé (český nebo německý jazyk).“³⁸⁸

4.2.6 Média

Již zmíněný měsíčník *Eghaland Bladl*, který byl poprvé publikován v roce 1994, vydává Svaz Němců – region Chebsko.³⁸⁹ V letech 2005-2014 vycházel s podnázvem *Mitteilungsblatt des Bundes der Deutschen – Landschaft Egerland und des Balthasar-Neumann-Hauses* (Informační list Spolku Němců – region Chebsko a Domu Balthasara Neumanna). Podnázev informačního měsíčníku německého spolku pro chebskou oblast byl v roce 2015 změněn na *Mitteilungsblatt Bund der Deutschen – Landschaft Egerland und BGZ Balthasar-Neumann-Haus in Eger* (Informační list Spolku Němců – region Chebsko a Setkávacího centra Dům Balthasara Neumanna v Chebu). Obsahově periodikum informuje především o proběhlých a plánovaných aktivitách Svazu Němců – region Chebsko a na něj napojených místních skupin. Měsíčník je psán německy, jeho součástí jsou regionální výrazy v chebském nářečí či v něm psané pasáže. Aktuálně vychází měsíčník v rozsahu 4 stran, do května 2013 vycházel v rozsahu 6 stran a byl finančně podporován Ministerstvem kultury ČR a Německým velvyslanectvím v Praze. V současnosti na něj není poskytována dotace ze státního rozpočtu.³⁹⁰

Dalším německojazyčným periodikem, které si ve sledovaném regionu německá menšina může zakoupit, jsou noviny *Karlsbader Zeitung* (Karlovarské noviny), *Graslitzer Nachrichten* (Kraslické zprávy), *Sudetendeutsche Zeitung* (Sudetoněmecké noviny) a jiné tituly ze SRN, které jsou většinou příslušníkům německé menšiny v České republice zasílány zdarma.

Za zmínku stojí také měsíčník *Krušnohorský Luft – Herzgebirge*, který je mimo jiné zaměřen na aktuality, historii a kulturu ze západních Krušných hor, a věnuje se české i německé straně této oblasti. Psán je v českém jazyce, některé pasáže se objevují

---

³⁸⁸ Paní I., 1943, datum a místo rozhovoru: 05. 03. 2017 Abertamy

³⁸⁹ *Eghaland Bladl* leden 2012

³⁹⁰ Média 007. *Analýza periodik vydávaných organizacemi národnostních menšin, na které je poskytována dotace ze státního rozpočtu. Německá menšina* (Krompach: 2009). 17. Dostupné online na: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/Mensiny-media/analyza_casopisu.pdf (staženo 28. 03. 2017)

v jazyce německém a občasně informuje o aktivitách Krušnohorského spolku Abertamy.³⁹¹

V rámci výzkumného šetření se informátoři vyjadřovali, zda čtou německojazyčný tisk. Ten se mezi některými příslušníky německé menšiny na Karlovarsku těší oblibě.

„Já abonuju LandesEcho. ... Hlavně potom Karlsbader Zeitung. ... Já pořád čtu v němčině, každé den, i třeba přes internet.“³⁹²

„Tady na Karlovarsku nebo v Západních Čechách máme Süddeutsche Zeitung. (...) Takže „Süddeutsche Zeitung“ tak nějak sleduju občas. A pak bulvární tisk „Bild“ německej. ...“³⁹³

Část informátorů, kteří jsou organizováni ve spolcích, čte německojazyčný tisk, který je pro členy k dispozici zdarma, a je zasílán Shromážděním Němců či vysídleneckými organizacemi.

„Já samozřejmě začal číst až tady (v Setkávacím centru v Chebu), když jsem přišel. První Bladl, naše noviny, v němčině, protože já jí ani ve škole nějak neměl. ... Já jsem začal číst tady. Ano, noviny Prager Zeitung, to jsem dostal taky do rukou. ... LandesEcho, to samozřejmě ano.“³⁹⁴

„Veškerý tisk, který čtu, je vlastně tady (v Setkávacím centru v Chebu), v němčině, česky nečtu vůbec žádný. A pak ve vlaku...protože my máme takovej ten mezistátní vlak, kde máme k dispozici německé noviny a jmenuje se to Auerberger Zeitung, tak, takže tam mám vždycky možnost si ty noviny vzít, přečíst a zjistím, co je v tom okolí nového na německé straně a takhle prostě jsem v neustálém kontaktu s německým tiskem a německými médii.“³⁹⁵

---

³⁹¹ Krušnohorský Luft-Herzgebirge. *O nás*. Dostupné online na:

<http://www.bbkult.net/kulturdatenbank/details/adresse-11435887517620.html> (staženo 28. 03. 2017)

³⁹² Pan W., 1954, datum a místo rozhovoru: 17. 03. 2017 Karlovy Vary

³⁹³ Pan W., 1968, datum a místo rozhovoru: 17. 03. 2017 Karlovy Vary

³⁹⁴ Pan A., 1963, datum a místo rozhovoru: 02. 03. 2017 Cheb

³⁹⁵ Paní G., 1957, datum a místo rozhovoru: 02. 03. 2017 Cheb

Někteří narátoři naproti tomu menšinový či německojazyčný tisk nečtou vůbec.

„Já jsem dostala před dvěma nebo třemi lety, to už teď nevím, prostě ocenění od Sudetoněmeckého landsmanšaftu, metál. A od té doby mi posílají noviny, ale mě to nezajímá. Jednak mě to nezajímá, abych se přiznala a potom na to ani nemám čas. Ale dívám se na německou televizi, ale to většinou spíš hudební nebo zábavní pořady, politika ne.“

Na Karlovarsku je možné poslouchat německé resp. bavorské či saské rozhlasové stanice. Příslušníci německé menšiny mohou rovněž poslouchat německojazyčná vysílání Českého rozhlasu.³⁹⁶ Z uvedených výpovědí vyplývá, že informátoři o relace v německém jazyce neprojevují příliš velký zájem:

„(...) Jako že bych tady ve Varech vyhledával německý stanice, to ne.“³⁹⁷

„Rádio já vůbec neposlouchám, v práci musím, tady pouštíme Antenne Bayern.“

Většina dotazovaných informátorů oproti poslechu rozhlasového vysílání v německém jazyce, spíše sleduje německé televizní programy, které jsou v příhraničním regionu snadno dostupné.

„Zprávy, hodně ty přírodní. ... Hodně mám to Bavorsko nebo Hesensko. ... Hlavně počasí sleduju a teď sleduju taky nějaký ty jejich seriály.“³⁹⁸

„Tak hodně koukáme na Bayerischer Rundfunk, Mitteldeutscher Rundfunk, ale koukám na zprávy německý nebo CNN.“³⁹⁹

„Já tam (v televizi) sleduju hlavně zprávy večerní, plus pouštím nějaký zábavní programy, ale to není tak často zase.“⁴⁰⁰

---

³⁹⁶ Viz podkapitola 3.2.4 Média

³⁹⁷ Pan W., 1968, datum a místo rozhovoru: 17. 03. 2017 Karlovy Vary

³⁹⁸ Paní E., 1938, datum a místo rozhovoru: 02. 04. 2017 Karlovy Vary

³⁹⁹ Pan S., 1950, datum a místo rozhovoru: 17. 03. 2017 Karlovy Vary

⁴⁰⁰ Pan W., 1968, datum a místo rozhovoru: 17. 03. 2017 Karlovy Vary

Poznámka k transkripci

Tři tečky označují odmlčení se mluvčího. Tři tečky v závorce označují vynechání části textu autorkou. V závorce je vždy uvedena kontextuální informace, nikoliv vlastní výpověď mluvčího.

4.2.7 Rozhovory se zástupci místních samospráv

Součástí výzkumného šetření se staly rozhovory se zástupci místních samospráv působících v lokalitách, kde proběhla interview s příslušníky německé menšiny. Pracovníci kulturních či jiných oddělení byli dotazováni rovněž jako zástupci většinové společnosti. Sledován byl pohled na německé etnikum nejen z pozice oficiálního zástupce města, nýbrž i z roviny osobní. Cílem šetření bylo zjistit, jak je vnímáno německé etnikum a jeho kulturní a společenské aktivity většinovou společností, a v jaké míře probíhá podpora a spolupráce v souvislosti s kulturním a společenským životem německého etnika ve zkoumané lokalitě.

Přítomnost německého etnika a menšinových/ kulturních spolků v regionu je zástupci místních samospráv města Abertamy, Cheb a Karlovy Vary vnímána rozlišně.

„Tato skupina je pro veřejnost neviditelná, z pozice svého zaměstnání jsem několikrát přišla do styku s jejími představiteli a jejich tiskem.“⁴⁰¹

„Německé etnikum je historickou součástí našeho regionu a města Abertamy. V současné době ho tvoří převážně skupina seniorů ve věku nad 60 let a činí 30% místní populace. Díky svým aktivitám jsou velice dobře začleněni v naší společnosti a tím jsou součástí veřejného dění města.“⁴⁰²

„V současnosti je zde žijící německé etnikum v minimálním počtu, mám na mysli to původní, poválečně, nevysídlené. Ovšem i dle vlastních zkušeností vím, že stále zde tyto jednotlivce najdeme a stále je možné ve městě zaslechnout egerlandštinu. Ted' to zaměřím spíš na město Chodov – zde se dodnes tito jednotlivci pravidelně scházejí nad kávou v cukrárně a udržují tak své styky a sounáležitost německého odkazu.“⁴⁰³

---

⁴⁰¹ Marcela Brabačová, město Cheb, Odbor školství, tělovýchovy a kultury, vedoucí oddělení kultury a cestovního ruchu

⁴⁰² Jana Rojovská, místostarostka města Abertamy

⁴⁰³ Jana Těžká, Magistrát města Karlovy Vary, Odbor kultury, školství a tělovýchovy

Významnost německého etnika na společenském životě v městě Abertamy hodnotí místostarostka města a odkazuje na důležitosti orální paměti.

„Tato menšina je důležitá nejen tím, že je zapojena do společenského dění, ale především předáváním svých životních zkušeností a vyprávěním o historii žití nejen v Abertamech, ale i v okolních obcích.“⁴⁰⁴

Naproti tomu roli německé menšiny na společenském životě dle výpovědi zástupců z Karlových Varů a Chebu je přikládán téměř minimální význam. To dokládá například strohá odpověď vedoucí oddělení kultury a cestovního ruchu města Cheb.

„Žádnou.“⁴⁰⁵

Respondentky se vyjadřovaly k vývoji viditelnosti německé menšiny na společenské a kulturní úrovni po roce 1989. Situaci nebylo možné objektivně hodnotit všemi dotazovanými osobami vyjma abertamské místostarostky:

„Přistěhovala jsem se do Chebu v loňském roce, vím, že tu fungoval Svaz Němců v početnějším obsazení, dnes jeho členové pomalu vymírají, tím se činnost stále více utlumuje.“⁴⁰⁶

„Nedokážu posoudit – roky před 1989 si moc nevybavuji, byla jsem ještě dítě.“⁴⁰⁷

„Ano, došlo ke změnám. V roce 2000 vznikl Krušnohorský spolek Abertamy, který se společensky a kulturně podílí na dění ve městě. Byla zahájena přeshraniční spolupráce s městem Ichenhausen, Breitenbrunn, Schwarzenberg, Eisenstock. Jedná se např. o projekty Karlova stezka, důl Mauritius, nově byl zahájen projekt na výstavbu muzea rukavičkářské výroby v Abertamech. Dále pro občany města pořádají pravidelný bleší trh.“⁴⁰⁸

Ve všech městech, ve kterých proběhlo výzkumné šetření, existují spolky sdružující německou menšinu. Zástupci místních samospráv byli dotazováni, jakou

---

⁴⁰⁴ Jana Rojovská, místostarostka města Abertamy

⁴⁰⁵ Marcela Brabačová, město Cheb, Odbor školství, tělovýchovy a kultury, vedoucí oddělení kultury a cestovního ruchu

⁴⁰⁶ Marcela Brabačová, město Cheb, Odbor školství, tělovýchovy a kultury, vedoucí oddělení kultury a cestovního ruchu

⁴⁰⁷ Jana Těžká, Magistrát města Karlovy Vary, Odbor kultury, školství a tělovýchovy

⁴⁰⁸ Jana Rojovská, místostarostka města Abertamy

formou a v jaké míře jsou tyto spolky podporovány a zda mezi patřičnými odbory a spolky existuje nějaká forma spolupráce. Na základě uvedených výpovědí zástupkyň odborů města Karlovy Vary a Cheb neprobíhá žádná spolupráce a spolkům neplyne žádná podpora. Podpora ve městě Abertamy probíhá dle slov místostarostky v této formě:

„Věcná pomoc, zapůjčení prostor v budově úřadu města – muzeum, klubovna ve vile Zenker, prostor Bistra U Lišáka v areálu TS Abertamy, kde jsou pořádány odborné přednášky.“⁴⁰⁹

Město Abertamy se spolkem spolupracuje i na řadě kulturních a společenských aktivit a událostí, které ve městě probíhají.

„V současnosti jsou využívány prostory na Městském úřadě Abertamy k výstavě rukavičkářství. Dále se spolupracuje na přeshraničním projektu Muzeum rukavic, spolupráce probíhá také v rámci projektu „Montanregion Krušné hory“, s dolem Mauritius, při pravidelných setkáváních na Ryžovně, u památníku, na plánu činnosti města, při bleších trzích (pomoc občanům města), v rámci dětského dne, pouti, při sportovních akcích, správě kostela, koncertech, výšlapech.“⁴¹⁰

Odpovědi na otázku, zda bude v budoucnu dědictví německé menšiny z oficiální strany nějakým způsobem udržováno či připomínáno, a jaký je pohled na budoucnost německé menšiny v regionu, se rozcházejí.

„Nemohu soudit, předpoklad dle současnosti – ne.“⁴¹¹

„Určitě v podobě objektů zde nacházejících se, stále se bude tento duch udržovat (viz Národní dům, Becherplatz atd.).“⁴¹²

„Domnívám se a mám obavy, že to bude velká ztráta, jelikož zde není, kdo by dál nesl a navázal na tuto historickou minulost.“⁴¹³

---

⁴⁰⁹ Jana Rojovská, místostarostka města Abertamy

⁴¹⁰ Jana Rojovská, místostarostka města Abertamy

⁴¹¹ Marcela Brabačová, město Cheb, Odbor školství, tělovýchovy a kultury, vedoucí oddělení kultury a cestovního ruchu

⁴¹² Jana Těžká, Magistrát města Karlovy Vary, Odbor kultury, školství a tělovýchovy

⁴¹³ Jana Rojovská, místostarostka města Abertamy

Zástupkyně místních samospráv odpovídaly na otázku týkající se relevantnosti tématu německé menšiny – z pohledu strany oficiálního zástupce města a z pohledu osobního. I v tomto případě lze ve výpovědích spatřovat značné odlišnosti:

„Z pohledu MMKV a mé působnosti zde, řeším otázku německého dědictví pouze ve formě udržování památek a památkově hodnotných objektů, které mají celkem často blízko právě k německé identitě. Co se osobního tématu týče, měla jsem podobné téma bakalářské práce, ovšem určené jen na Chodov, takže pro mne jistě velmi zajímavý výzkum.“⁴¹⁴

„Z obou pozic se mi zdá činnost česko-německého Stammtische (česko-německý „stůl“ pro stálé hosty Ahoj sousedé! – Hallo Nachbar!) přínosnější.“⁴¹⁵

„Určitě je to relevantní téma. Sama jsem členem Krušnohorského spolku, a i když nyní zastávám funkci místostarostky, nebudu k tomuto tématu odtažitá. Osobně si myslím, že je na místě, abychom si u nás v Abertamech zachovali něco, co nám bude připomínat historii města a to nejen z české strany, ale i té německé. Jde o to, aby i budoucí generace nezapomněla na minulost.“⁴¹⁶

4.2.8 Shrnutí výzkumného šetření

Provedený terénní výzkum přinesl cenné poznatky týkající se zejména vývoje po roce 1989 a současného stavu kulturního a společenského života německého etnika žijícího na Karlovarsku. Výpovědi informátorů zodpověděly otázky spojené s identitou, spolkovou činností, kulturními a společenskými aktivitami německé menšiny a její jazykovou situací. Zkoumán byl rovněž vztah informátorů k německojazyčnému tisku a rozhlasu. Za účelem získání uceleného pohledu na sledovanou problematiku byly provedeny písemné rozhovory se zástupci místních samospráv, kteří byli dotazováni na případnou spolupráci, její formu a podporu spolků sdružujících německou menšinu. Tyto osoby se zároveň vyjadřovaly k vnímání německé menšiny v regionu z pozice zástupců většinové společnosti.

---

⁴¹⁴ Jana Těžká, Magistrát města Karlovy Vary, Odbor kultury, školství a tělovýchovy

⁴¹⁵ Marcela Brabačová, město Cheb, Odbor školství, tělovýchovy a kultury, vedoucí oddělení kultury a cestovního ruchu

⁴¹⁶ Jana Rojovská, místostarostka města Abertamy

Více než polovina informátorů zahrnutých do výzkumu byla organizována v menšinových či kulturních spolcích, které v regionu existují. Na základě provedeného šetření lze konstatovat, že počet místních skupin a základních organizací dvou celostátních organizací (Shromáždění Němců a Spolku Němců) a v nich sdružujících se členů postupně ubývá. Současný stav je důsledkem nejen vysokého věku příslušníků německé menšiny, nýbrž i asimilace jejich potomků do většinové společnosti. Aktivita místních skupin a základních organizací, stejně jako kulturní a společenské aktivity, tak často závisí na jednotlivcích, kteří se zasazují o zachování kultury, tradic a jazyka německého etnika.

Na základě výzkumného šetření je možné tvrdit, že u německého etnika došlo k tzv. jazykové směně (*language shift*) a ztrátě původního, rodného jazyka/nářečí, který byl nahrazen jazykem většinové společnosti.⁴¹⁷ U starší generace informátorů byl zachován bilingvismus, mezi informátory mladší generace hovoříme již o monolingvistu, kdy němčina pro dotazované představuje spíše jazyk cizí. K tomu často dochází u osob, které inklinují k české národní identitě a k jazyku majority, tedy češtině. Přesto lze u velké části informátorů hovořit o česko-německém bilingvistu, který je pro německé etnikum v České republice význačný.⁴¹⁸

Informátoři byli dotazováni, jaký jazyk vnímají jako mateřštinu. Mateřský jazyk lze chápat z různých pohledů. Nejčastěji je za mateřštinu považován jazyk, kterým se mluvčí naučil mluvit jako prvním. Může se jím stát ale i jazyk, se kterým se daná osoba identifikuje či který častěji užívá. Němčina/německé nářečí jako mateřský jazyk hraje důležitou roli zejména u informátorů narozených před a krátce po druhé světové válce. Německý jazyk/nářečí se stal jazykem, ve kterém se odehrála primární a sekundární socializace informátorů. Prostřednictvím německého jazyka/nářečí se tato skupina osob vymezovala vůči většinové společnosti, identifikovala se s vlastní etnickou skupinou a utvářela tak svou kolektivní paměť. U druhé skupiny osob narozených po druhé světové válce probíhala sekundární socializace již v majoritní společnosti.

Jazyk lze vnímat i jako kulturní kapitál. V případě sledované skupiny osob se německý jazyk/německé nářečí stává komunikačním jazykem při setkáváních zkoumané komunity. Spolky rovněž vytvářejí projekty se snahou o zachování či prezentaci jazyka/nářečí, pořádají semináře, autorská čtení či kulturní akce v podobě koncertů,

---

⁴¹⁷ Weinreich Uriel, *Languages in contact. Findings and problems* (New York: 1968) 68.

⁴¹⁸ Blíže k tomu Kreisslová a Novotný, *Kulturní život*. 124-126.

vydávají vlastní tisk (*Eghaland Bladl*) v německém jazyce s výrazy v egerlandském nářečí a případně sami přispívají do menšinového tisku.

Tisk pro německou menšinu je pak čten především informátory, kteří jsou ve spolcích organizováni. Naprostá většina informátorů pravidelně sleduje německojazyčnou televizi, zejména zprávy a zábavní pořady. Rozhlas pro německou menšinu neposlouchá pravidelně žádný z respondentů.

Druhá část výzkumného šetření spočívající v rozhovorech se zástupci místních samospráv ukázala, že sledovaná skupina obyvatel je dotazovanými vnímána zcela rozdílně. Zatímco ve městě Abertamy, kde jsou příslušníci německé menšiny aktivně zapojeni do aktivit tamního spolku, je přístup ke zde žijícímu německému etniku zcela odlišný, než je tomu v Karlových Varech a Chebu. V těchto městech skupina obyvatel německého původu nehraje v rámci společenského a kulturního života téměř žádnou roli. Zatímco v Abertamech spolupracuje vedení města se spolkem a jeho členy na řadě projektů, v Karlových Varech a Chebu neprobíhá žádná spolupráce na kulturní a společenské úrovni. V těchto městech plyne podpora formou poskytování prostor pro setkávání či udržování historických objektů. Na základě šetření lze říci, že německé etnikum je tudíž nejen ze strany místních samospráv, ale i ze strany většinové společnosti spíše opomíjeno, a historie této skupiny obyvatel postupně v regionu upadá v zapomnění. Daná problematika není relevantní v celospolečenském měřítku, nýbrž pozornost ze strany většinové společnosti jí věnují spíše jednotlivci.

Závěr

Na základě nuceného vysídlení německé skupiny obyvatel z bývalého Československa, které proběhlo po konci druhé světové války, v zemi zůstalo zhruba 200 000 Němců. K těm, kteří se násilnému odsunu vyhnuli, patřili tzv. antifašisté, potřební odborníci, osoby ze smíšených manželství a jejich rodinní příslušníci. Poválečný vývoj, který provázel právní a jiná omezení cílená proti německému etniku, jež po léta ovlivňovala jeho každodenní život, odráží současný stav německé menšiny v České republice. Ubývající počet osob hlásících se k německé národnostní skupině, rozdrobenost etnika po celé zemi, či jeho postupné vymírání, jsou jen zlomky problémů, kterým původní německé obyvatelstvo a jeho potomci čelí. V současné době využívá německá menšina politická, kulturní, jazyková a jiná práva, jež jsou podmíněna českými a mezinárodními standardy menšinových práv, jejichž garance však v minulosti nebyla samozřejmostí.

Čtenář byl v úvodu práce obeznámen s faktem, že český stát nahlíží na menšiny z národnostního hlediska, přičemž menšinu jako takovou lze na základě seznámení se s teoretickými východisky vnímat také jako menšinu etnickou či jazykovou. Německy hovořící obyvatelstvo na Karlovarsku tak můžeme zařadit k jazykové menšině hovořící regionálním jazykem, kdy jazyk jako hlavní znak její etnicity představuje atribut, kterým se odlišuje od většinové společnosti, a v některých případech se stává i jejím kulturním kapitálem. Na straně druhé sledujeme u této skupiny obyvatel trend přejímání jazyka majority, do které je, dle názorů odborníků, silně asimilována.

Poválečný vývoj socio-demografické situace německé menšiny v českých zemích dokládá, že její početní síla se s každým provedeným cenzem rapidně snižuje. Ve své době nejsilněji zastoupená národnostní menšina se tak aktuálně řadí k čtvrté nejpočetnější národnostní menšině v České republice. U německy mluvící skupiny obyvatel sledujeme negativní trend spočívající v absenci etnické inteligence, která má dopad na její celkovou kulturní a politickou reprezentaci. Fakt, že mladá generace tzv. českých Němců se již neidentifikuje s německou národnostní skupinou, se odráží také na její jazykové úrovni, kulturní produkci a oslabování činnosti regionálních organizací zastupujících německou menšinu.

V předkládané práci a v rámci jejího výzkumného šetření se stěžejní pojem *kultura* vztahoval zejména na čtyři oblasti aktivit německé menšiny na Karlovarsku – spolkovou činnost, kulturní a společenské aktivity, jazyk a média. Nedílnou součástí

bádání se stala také otázka identity. Pro získání uceleného pohledu na sledovanou problematiku, bylo německé etnikum zkoumáno rovněž z pohledu majoritní společnosti.

Spolková činnost představovala první oblast, na kterou byl výzkum zaměřen. První kulturní organizace Kulturní sdružení občanů ČSSR německé národnosti (dnes Spolek Němců a přátel německé kultury) vznikla až v roce 1969. Síť tzv. základních organizací Kulturního sdružení byla vytvořena po roce 1969 i na Karlovarsku, kde sdružovala velkou část německého etnika zde žijícího. Ve snaze hájit zájmy německé menšiny prostřednictvím organizace nezatížené komunistickou ideologií, byla po roce 1990 zřízena druhá organizace sdružující německou menšinu – Svaz Němců v Československu (dnes Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku). Na Karlovarsku byly rovněž založeny pod ní spadající regionální svazy a na něj napojené místní skupiny. Právě pro sledovaný region je až do dnešní doby typické tzv. dvojité členství v těchto dvou organizacích – Spolku Němců a přátel německé kultury a Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

V centru výzkumného šetření diplomové práce stál kulturní a společenský život německé menšiny na Karlovarsku, jež je spojený s spolkovou činností německé menšiny. K největším regionálním kulturním organizacím se řadí Svaz Němců – region Chebsko spadající pod Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, který od počátku 90. let svými aktivitami upozorňuje na přítomnost německého etnika a veřejnosti prezentuje své kulturní bohatství například v podobě hudebních a tanečních vystoupení. Uchování jazykové a kulturní identity je však závislé na jednotlivých osobnostech, které se na základě vlastní iniciativy zasazují o kulturní činnost německého etnika na Karlovarsku. Tyto aktivity jsou často provozovány v rámci jejich rodinného kruhu či okruhu přátel německého a česko-německého původu. Na základě výzkumného šetření bylo potvrzeno, že místní skupiny a základní organizace na Karlovarsku postupně zanikají, jejich členové se řadí spíše k zástupcům starší generace a kulturně jsou (s ohledem na vysoký věk) spíše méně aktivní. Dlouhodobou výzvou těchto menšinových uskupení se také stává problém související se zapojením mladé generace, která by německou kulturu přejímala a šířila dále. Setkávání členů menšinových spolků často probíhá jednou měsíčně v rámci uzavřené komunity.

K hlavní sledované oblasti se řadily kulturní a společenské aktivity německé menšiny na Karlovarsku. Ty jsou většinou organizovány v rámci výše jmenovaných spolků, skupin a organizací. Výsledky bádání, založené na rešerši tisku německé

menšiny, ukázaly, že kulturně aktivních je jen zlomek těchto menšinových uskupení. Ke kulturnímu a společenskému životu německé menšiny, zachování tradic a péči o jazyk v regionu významně přispívá již zmíněný Svaz Němců – region Chebsko. Základní organizace Kraslice a na ní napojený hudební sbor *Heimatchor Kraslice* je příkladem snahy o zachovávání tradičních lidových písní v regionálním nářečí. Spolek Němců v Čechách (bývalá místní skupina Svazu Němců – region Chebsko) je rovněž aktivní organizací, která pod vedením Richarda Šulka pořádá různé kulturní aktivity. Také Krušnohorský spolek Abertamy přispívá zejména v Krušnohoří ke zkvalitňování kulturního a společenského života. Ačkoliv se nejedná o spolek menšinový, příslušníci německé menšiny se v něm angažují a ve svých realizovaných projektech pracují s tématem „němectví“.

Pro problematiku spojenou s užíváním mateřského jazyka na veřejnosti se stal klíčovým momentem rok 1989. Jako jeden z několika příkladů lze uvést zakládání česko-německých škol, které jsou z části situovány v hlavním městě a spadají do oblasti soukromého vzdělávání. Na Karlovarsku, kde je německé obyvatelstvo koncentrováno dle posledního cenzu nejvíce, ke zřízení vzdělávacího zařízení tohoto typu zde však nedošlo. Příslušníci německé menšiny jsou tak odkázáni na udržování jazyka zejména v rámci komunikace s rodinnými příslušníky či přáteli, případně výuky německého jazyka jako jazyka cizího. U této skupiny osob, především pak nejstarší generace, je jako mateřský jazyk obvykle vnímáno německé nářečí – ve sledovaném regionu se jedná o dialekty *Erzgebirgisch* a *Egerländisch* a jejich lokální varianty.

Část šetření zabývající se vtahem německé menšiny k médiím ukázala, že německojazyčný tisk určený německé menšině v České republice je čtený zejména členy menšinových uskupení. Zatímco německojazyčné televizní programy se těší velké oblibě, zájem mezi dotazovanými osobami není projeven o pravidelná rozhlasová vysílání v německém jazyce. V regionu se můžeme rovněž setkat s příslušníky německé menšiny, kteří sami svými články do menšinových či jiných titulů přispívají.

Cílem diplomové práce bylo na příkladu německé menšiny na Karlovarsku zmapovat vývoj společenského a kulturního života německé menšiny od roku 1989 a zachytit jeho současný stav. Výzkumné šetření bylo zaměřeno na pohraniční region Karlovarsko především proto, že v sekundární literatuře nebyla problematika německé menšiny v tomto regionu po roce 1989 prozatím dostatečně zpracována. Za přínos předkládaného textu lze považovat snahu poukázat na historicky silně zastoupenou

skupinu osob německého a česko-německého původu, která je po nuceném vysídlení v regionu přítomna až do dnešní doby. Navzdory historické zátěži, nepříznivému socio-demografickému vývoji a represivní menšinové politice trvající do roku 1989, se německá menšina na Karlovarsku zasazuje o obnovu a udržování zvyků, tradic a jazyka/nářečí prostřednictvím kulturních aktivit. Tyto aktivity, ač v omezené míře, jsou pořádány především pod záštitou (kulturních) spolků sdružujících německou minoritu.

Budoucí výzkum zaměřený na kulturní a společenský život německé menšiny v České republice, respektive na Karlovarsku, může na předkládanou práci navázat detailnějším zaměřením na oblast kulturních a společenských aktivit německé menšiny v období před rokem 1989. Pro další bádání se rovněž jeví jako vhodné věnovat se jinému regionu. Další výzkumné šetření by bylo možné blíže zaměřit na jeden konkrétní aspekt spojený se zkoumanou skupinou osob – např. jazyk/nářečí, otázku identity, či paměť příslušníků německé menšiny.

Summary

After World War II, there was a large displacement of ethnically German Czechoslovakians and their numbers fell rapidly in the former Czechoslovakia. Among those who eschewed the forced displacement from the country were so-called antifascists, those with highly-valued skills, and those who had already married into Czechoslovakian families. The post-war development, which was in the spirit of legal restrictions that were influencing the everyday life of those people, reflects the current state of the German minority in the Czech Republic. The waning number of people reporting themselves to the German national group, the fragmentation of the German ethnic group across the country or its gradual extinction are only a fraction of the problems that the original German population and its descendants have been facing at present.

Nowadays, the German minority uses political, cultural and other rights based on the Czech and international standards of the minority rights. Since this fact was not a sure thing in the past, the thesis depicts the cultural and social life of the Germans in the context of historical development. The post-war conditions of the socio-demographic state of the German minority in the Czech lands shows that the numerical strength of the group of people has been rapidly decreasing in every census. The largest

national minority one's time is currently ranking among the fourth largest national minority in the Czech Republic. We can see a negative trend in the absence of the ethnic intelligence, which has an impact on its overall cultural and political representation of this group of people. The fact that the young generation of the so-called Czech Germans no longer identifies itself with the German national group can be reflected in the language skills, its cultural production and weakening of the activities of the regional organizations representing this minority.

The term of culture used in the thesis and the research focused on four areas of the activities of the German minority in Karlovy Vary Region – the organization activity, the cultural and social activities, the language situation and the media. An integral part of the research survey was also the question of identity. Another part of the survey was the German minority in the region from the point of view of the major society.

The diploma thesis aimed to analyze the development of the social and cultural life of the German minority since 1989 and to depict its current state on the example of the German minority in Karlovy Vary Region. The reason why focus the research on this area was a lack of secondary literature handling the issue of the German minority in the region after 1989. The contribution of the text can be considered as an attempt to point out a historically dominating group of people of German and Czech-German origin, who are present after the displacement in the region until now. In spite of the historical strain, unfavorable socio-demographic situation and repressive minority policy until 1989, the minority in Karlovy Vary Region seeks to restore and maintain its customs, traditions and language/dialects through cultural activities which are presented under the auspices of the cultural societies uniting the German minority in the region despite a limited extent.

Seznam použitých zkratk

aj. – a jiné

a n. – a následující

apod. – a podobně

AV ČR – Akademie věd České republiky

č. – číslo

čl. – článek

ČSFR – Česká a Slovenská Federativní republika

ČSR – Československá republika

ČSSR – Československá socialistická republika

JUKON – Jugend-Kontakt-Organisation

KIS – Kulturní a informační středisko

KSČ – Komunistická strana Československa

KSONN – Kulturní sdružení občanů ČSSR německé národnosti

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

např. – například

NDR – Německá demokratická republika

Občanské fórum – OF

odst. – odstavec

OOÚ – oblastní osidlovací úřadovna

pozn. – poznámka

resp. – respektive

SN-KS – Svaz Němců – Kulturní sdružení v ČSFR

SRN – Spolková republika Německo

UK – Univerzita Karlova

Úř. – Úřední

Zdroje

Archivní prameny

Národní archiv Praha, Archiv bývalého Ústředního výboru Národní fronty ČSR Praha, (1969-1989), fond Kulturní sdružení občanů ČSSR německé národnosti, 1970, 1971, 1972, 1974, 1979

Prameny

Dohoda o společné spolupráci Shromáždění Němců a Kulturního sdružení z roku 1997

Periodika

Aufbau und Frieden 1951, 1952, 1959, 1961

Eghaland Bladl 2005-2016

Landeszeitung 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2010, 2013, 2014

LandesEcho 2014-2016

Prager Volkszeitung 1969, 1996, 1999, 2000, 2003

Monografie a články

Arburg Adrian von, „Jak dál ve výzkumu poválečného postavení německy hovořícího obyvatelstva v českých zemích? Několik úvah k diskuzi“ In: Dvořák Tomáš, Kovařík David, Arburg Adrian von (eds.), *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945* (Brno: Matice moravská, 2010).

Arburg Adrain von a Staněk Tomáš (eds.), *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Dokumenty z českých archivů. Duben-srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování*. Díl II., sv. 1 (Středokluky: Zdeněk Susa, 2011) 955 s.

Assmann Jan. *Kultura a paměť* (Praha: Prostor, 2001).

Barša Pavel, *Konstruktivismus a politika identit* (AntropoWebzin 1-2: 2006).

Braun Karl, *Der 4. März 1919. Zur Herausbildung sudetendeutscher Identität*. (Bohemia 37: č. 2, 1996).

- Bittnerová Dana a kol. *Kdo jsem a kam patřím? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky* (Praha: Pastelka, Sofis, 2005).
- Bohmann Alfred, „Die deutsche Bevölkerung in der ČSSR“ In: *Menschen vor dem Volkstod: 200.000 Deutsche in der ČSSR* (München: 1961).
- Čeněk Jíří, Smolek Josef a Zdeňka Vykoukalová. *Interkulturní psychologie: vybrané kapitoly*. (Praha: Grada Publishing, 2016).
- Disman Miroslav, *Jak se vyrábí sociologická znalost* (Praha: Karolinum, 2002).
- Gabal Ivan, „Vývoj mezinárodního standardu ochrany a rozvoje práv národnostních menšin od konce druhé světové války po současnost“ In: Gabal Ivan a kol., *Etnické menšiny ve střední Evropě* (Praha: G Plus G, 1999).
- Götze Andreas, „Německá menšina v České republice po roce 1989“ In: Gabal Ivan a kol., *Etnické menšiny ve střední Evropě* (Praha: G Plus G, 1999).
- Hahnová Eva, „Odsuny německého obyvatelstva v Evropě 1939-1949“ In: Houžvička Václav (ed.), *Odsun Němců z Československa 65 let poté* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012).
- Hofstede Geert, *Kultury a organizace. Software lidské mysli. Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití* (Praha: Univerzita Karlova, 1999).
- Houžvička Václav, „Sudetští Němci a česká společnost po roce 1989 – návrat střední Evropy?“ In: Houžvička Václav, *Odsun Němců z Československa 65 let poté* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012).
- Jaeger Friedrich, „Der Kulturbegriff im Werk Max Weber und seine Bedeutung für eine moderne Kulturgeschichte“ In: *Geschichte und Gesellschaft. Zeitschrift für Historische Sozialwissenschaft. Demokratisierung und Parteiensysteme in Osteuropa* 18/3 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1992) 371-393.
- Jandourek Jan, *Slovník sociologických pojmů 610 hesel*. (Praha: Grada Publishing, 2012).
- Jechová Věra, *Vývoj a současný stav výuky dětí německé národnosti v ČSR* (Plzeň: Krajský pedagogický ústav v Plzni, 1972).
- Jirů Roman, „Zájezdy kulturních souborů z NDR na Karlovarsko v 50. letech“ In: *Historický sborník Karlovarska* (Karlovy Vary: Státní okresní archiv Karlovy Vary, 1995) 253-261.
- Kaplan Karel, *Kronika komunistického Československa* (Brno: Barrister & Principal, 2005).

- Kokaisl Petr, Kreisslová Sandra, Štolfová Andrea, Zychová Jana, Fajfrlíková Pavla a kol. *Po stopách Němců ve východní Evropě* (Praha: Nostalgie, 2015).
- Kreisslová Sandra a Novotný Lukáš, *Kulturní život německé menšiny v České republice* (Praha: Eva Rozkotová, 2015).
- Kreisslová, Sandra. *Konstrukce kolektivní identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců. Na příkladu vzpomínek Němců na Chomutovsku.* (Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2013).
- Krumm Hans Jürgen, Fandrych Christian, Hufeisen Britta a Claudia Riemer, *Deutsch als Fremd- und Zweitsprache. Ein internationales Handbuch. 2. Halbband* (De Gruyter Mouton: 2010) 1809.
- Kuncová Irene, „Německá menšina a její svazy v České republice v dnešní době“ In: *Hornoplánské rozpravy 2002* (Český Krumlov: 2002) 57-60.
- Lamberg Hans, „Hranice a menšiny ve východní část střední Evropy – geneze a vzájemné vztahy“ In: Lozviuk Petr (ed.), *Etnicita a nacionalismus v diskurzu 20. století. Příspěvek intelektuálů z českých zemí ke studiu kolektivních identit.* (Centrum pro studium demokracie a kultury: 2012) 87-88.
- Novotný Lukáš, „Aktuální problémy německé menšiny“ In: *Acta Universitatis Carolinae Iuridica 1* (Praha: Karolinum, 2013) 83-93.
- Novotný Lukáš, „Domov dnes – o kulturním životě německé menšiny v západních Čechách“ In: *Hornoplánské rozpravy 2003. Ohrožená hodnota včera i dnes* (Český Krumlov: 2004) 76-121.
- Novotný Lukáš, „Německo a německá menšina“ In: *Acta Universitatis Carolinae Iuridica 4* (Praha: Karolinum, 2015) 135-145.
- Novotný Lukáš, „O němčině jako mateřském jazyce ve střední Evropě: Jazyková situace u příslušníků německých menšin ve světle sociologických výzkumů“ In: Šrajerová Olga (ed.): *Národnostní menšiny na přelomu tisíciletí.* (Opava: 2002) 254-260.
- Staněk Tomáš, *Německá menšina v českých zemích 1948-1989* (Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993).
- Staněk Tomáš, „Odsun, nebo Vyhnání?“ In: Koschmal Walter, Nekula Marek a Rogall Joachim, *Češi a Němci. Dějiny – kultura – politika* (Paseka: 2001) 234-239.
- Staněk Tomáš, *Odsun Němců z Československa 1945-1947* (Praha: Academia, 1991).

Petráš René, *Menšiny v meziválečném Československu. Právní postavení menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana* (Praha: Karolinum, 2009) 308-323.

Petráš René, *Menšiny v komunistickém Československu* (Praha: 2007).

Petráš René, „Specifika právního postavení Němců na počátku komunistické éry“ In: Arburg von Adrian, Dvořák Tomáš, David Kovařík a kol., *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945* (Brno: Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy, Prameny, země kultura, 2010).

Řeháček Karel, *Němci na Karlovarsku 1945-1948* (Plzeň: 2011).

Šatava Leoš, *Jazyk a identita etnických menšin. Možnosti zachování a revitalizace* (Praha: 2001).

Škrábek Josef, *Sudetští Němci o sobě* (Středokluky: Zdeněk Susa, 2013).

Szaló Csaba, „Sociologie formování sociálních identity“ In: Szaló Csaba a Nosál Igor, eds., *Formování sociálních identit v současné Střední Evropě*. (Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2003) 13-36.

Weinreich Uriel, *Languages in contact. Findings and problems* (New York: 1968) 68.

Právní normy, zákony, smlouvy, zprávy

Česko-německé deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji

Evropská charta regionálních či menšinových jazyků

Charta Organizace spojených národů

Listina základních práv a svobod (zákon č. 2/1993 Sb.)

Národnostně menšinová politika České republiky. Základní dokumenty. (Praha: Úřad vlády ČR, 2003)

Smlouva mezi Českou a Slovenskou Federativní republikou a Spolkovou republikou

Německo o dobrém sousedství a přátelské spolupráci

Ústava Československé socialistické republiky

Všeobecná deklarace lidských práv

Vyhláška č. 30/1947 Sb.

Zákon č. 254/1946 Sb.

Zákon č. 254/1949 Sb.

Zákon č. 34/1953 Sb.

Zákon č. 144/1968 Sb.

Zákon č. 1/1993 Sb.

Zákon č. 144/1968

Zákon č. 96/1998 Sb.

Zákon č. 273/2001 Sb.

Zákon č. 79/2015 Sb.

Zpráva o situaci národních menšin za rok 2010-2014

Statistické údaje

Český statistický úřad. *Charakteristika Karlovarského kraje*. Dostupné online na: https://www.czso.cz/csu/xk/charakteristika_karlovarskeho_kraje (staženo 26. 03. 2017)

Český statistický úřad. *Německá národnost na území ČR*. Dostupné online na: https://www.czso.cz/csu/czso/nemecka_narodnost (28. 02. 2017)

Český statistický úřad. *Obyvatelstvo. Tab. č. 111 Obyvatelstvo podle pohlaví a podle druhu pobytu, státního občanství, způsobu bydlení, národnosti a náboženského vyznání*. Dostupné online na: <https://www.czso.cz/documents/11308/23212108/e-4107-03.pdf/4d6ed94d-d694-41c0-beeb-a350b073fe48?version=1.0> (28. 02. 2017) 198 a 214.

Český statistický úřad. *Tab. 13 Obyvatelstvo podle národnosti a podle správních obvodů Prahy*. Dostupné online na: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvokc=&katalog=30715&pvo=ZVPH013&z=T> (staženo 01. 03. 2017)

Český statistický úřad. *Tab. 111 Obyvatelstvo podle pohlaví a podle druhu pobytu, státního občanství, způsobu bydlení, národnosti a náboženské víry*. Dostupné online na: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/indexsf?page=vystup-objekt&pvo=OTCR111&pvokc=&katalog=30715&z=T> (28. 02. 2017)

Český statistický úřad. *Tab. 153 Obyvatelstvo podle národnosti, mateřského jazyka a podle pohlaví*. Dostupné online na: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=SPCR153&pvokc=&katalog=30715&z=T> (28. 02. 2017)

Český statistický úřad. *Tab. 152 Obyvatelstvo podle národnosti, pohlaví a podle věku*. Dostupné online na: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=SPCR152&pvokc=&katalog=30715&z=T> (28. 02. 2017)

Český statistický úřad. *Tab. 614a Obyvatelstvo podle věku, národnosti a pohlaví*. Dostupné online na: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvokc=&katalog=30629&pvo=OBCR614A&z=T> (staženo 15. 01. 2017)

Internetové zdroje

Ackermann-Gemeinde. *Sprachkurse und kulturelle Begegnungen*. Dostupné online na: <http://www.ackermann-gemeinde.de/d-cz-dialog/sprachkurse-begegnungen.html> (staženo 02. 04. 2017)

Arbeitskreis Egerländer Kulturschaffender e.V. Preisträger Egerländer Kulturpreis. Dostupné online na: http://www.aek-ev.de/index.php?option=com_content&view=article&id=230&Itemid=58&lang=cs (staženo 10. 03. 2017)

Bohemia Troppau o.p.s. *Výhodné úvěry*. Dostupné online na: <http://www.troppau.cz/> (staženo 02. 04. 2017)

Bund der Deutschen in Böhmen, e.V. *23. Wandernde Egerländer Musikanten 2016*. Dostupné online na: <http://www.deutschboehmen.com/berichte/berichte/23-wandernde-egerlaender-musikanten-2016-in-marienbad> (staženo 01. 04. 2017)

Conference for Security and Co-operation in Europe. Summit 1992. *The Human Dimension*. Dostupné online na: <http://www.osce.org/mc/39530?download=true> (staženo 13. 1. 2017)

Česko-německá a Slovensko-německá komise historiků. *Činnost*. Dostupné online na: <http://www.dt-ds-historikerkommission.de/> (staženo 24. 01. 2017)

Česko-německý fond budoucnosti. *Archiv projektů*. Dostupné online na: <http://www.fondbudoucnosti.cz/projects/default.aspx?action=filter&category=Soci%C3%A1ln%C3%AD+projekty+a+men%C5%A1iny&approved=-+v%C5%A1echny+&region=37&name=&applicant=&languagecode=CZ&itemID=34&type=1#7331> (staženo 15. 03. 2017)

Česko-německý fond budoucnosti. *Kraslické setkání*. Dostupné online na: <http://www.fondbudoucnosti.cz/co-podporujeme/partnerstvi-obci-a-zajmovych-sdruzeni/kraslicke-setkani> (staženo 05. 04. 2017)

Český rozhlas. *Radio Prag*. Dostupné online na: <http://www.radio.cz/de/static/ueber-radio-prag/programm> (staženo 05. 04. 2017)

- Český rozhlas. *Sousedé*. Dostupné online na:
http://www.rozhlas.cz/kraje/porady/_porad/2047 (staženo 05. 04. 2017)
- Deutsche Schule Prag. Německá škola v Praze. *Škola se představuje*. Dostupné online na:
<http://www.dsp-praha.org/cz/o-nas/o-nemecke-skole-v-praze/skola-se-predstavuje/> (staženo 08. 04. 2017)
- Egerländer. *Kdo jsme*. Dostupné online na: <http://www.egerlaender.cz/kdo-jsme>
(staženo 08. 03. 2017)
- Egerländer. *Die Balthasar-Neumann-Gesellschaft*. Dostupné online na:
<http://www.egerlaender.cz/balthasar-neumann-haus> (staženo 08. 03. 2017)
- Egerland-Museum Marktredwitz. *Ein Rundum neu gestaltetes Museum*. Dostupné online na:
<http://www.egerlandmuseum.de/dauerausstellung/konzept-des-museums/> (staženo 03. 04. 2017)
- Evangelischer deutsch-tschechischer Kindergarten Fuchsbau Schirnding. Dostupné online na:
<http://www.fuchsbau-schirnding.de/index.htm> (staženo 18. 04. 2017)
- Gymnázium Thomase Manna. *O škole*. Dostupné online na:
<http://gymnaziumtm.cz/skola> (staženo 08. 04. 2017)
- Halloradio Hlutschin. *Über uns / O nás*. Dostupné online na:
<http://www.halloradiohultschin.cz/o-nas-uber-uns/allgemein-obecne/>
(staženo 04. 04. 2017)
- Informationsplattform Humanrights. *Europäisches Rahmenübereinkommen zum Schutz nationaler Minderheiten*. Dostupné online na: <http://www.humanrights.ch/de/internationale-menschenrechte/europarat-abkommen/minderheitenschutz/rahmenuebereinkommen-schutz-nationaler-minderheiten> (staženo 14. 1. 2017)
- Krušnohorský Luft-Herzgebirge. *O nás*. Dostupné online na:
<http://www.bbkult.net/kulturdatenbank/details/adresse-11435887517620.html> (staženo 28. 03. 2017)
- Junikorn. *O nás*. Dostupné online na: <http://www.junikorn.cz/o-nas/> (staženo 08. 04. 2017)
- Katalog Německé knihovny v Olomouci. *Neue Prager Presse: Nachrichten aus Politik, Wirtschaft, Gesellschaft, Kultur, Sport*. Dostupné online na:
<http://aleph.vkol.cz/pub/svk01/00051/81/000518107.htm> (staženo 04. 04. 2017)

- KIDS Company Praha. *Česko-německá školka Vinohrady*. Dostupné online na:
http://www.kidscompany-praha.eu/zweisprachig/cz/prag-vinohrady_kidscompany-praha.html (staženo 08. 04. 2017)
- Média 007. *Analýza periodik vydávaných organizacemi národnostních menšin, na které je poskytována dotace ze státního rozpočtu. Německá menšina* (Krompach: 2009). 17. Dostupné online na: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/Mensiny-media/analyza_casopisu.pdf (staženo 28. 03. 2017)
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Studium na Gymnáziu Friedricha Schillera v Pirně*. Dostupné online na: <http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/studium-na-gymnaziu-friedricha-schillera-v-pirne-2> (staženo 08. 04. 2017)
- Národní ústav pro vzdělávání. *Zavedením druhého povinného cizího jazyka na ZŠ se zlepší jazyková vybavenost žáků*. Dostupné online na: <http://www.nuv.cz/vse-onuv/zavedenim-druheho-povinneho-ciziho-jazyka-na-zs-se-zlepsi> (staženo 06. 04. 2017)
- Novotný Lukáš. Socioweb. *Historická paměť podle Maurice Halbwachse*. Dostupné online z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=266&lst=103> (staženo 02. 12. 2015)
- Oficiální stránky města Abertamy. *Krušnohorský spolek Abertamy*. Dostupné online na: <http://www.abertamy.eu/krusnohorsky-spolek-abertamy> (staženo 05. 04. 2017)
- Rejstřík firem. Kurzy.cz. *Krušnohorský spolek Abertamy*. Dostupné online na: <http://rejstrik-firem.kurzy.cz/70873569/krusnohorsky-spolek-abertamy/> (staženo 01. 04. 2017)
- SNLV. *BUSOW*. Dostupné online na: <http://landesversammlung.cz/de/busow> (staženo 02. 04. 2017)
- SNLV. *MundAtrt*. Dostupné online na: <http://landesversammlung.cz/de/projekte/mundart> (staženo 08. 04. 2017)
- Společnost Aloise Johna. *Z dosavadní činnosti společnosti*. Dostupné online na: <http://johnalouis.sweb.cz/> (staženo 20. 04. 2017)
- Spolek Němců a přátel německé kultury. *Graslitz/Kraslice*. Dostupné online na: http://www.kulturverband.org/?page_id=65 (staženo 01. 04. 2017)
- Spolek Němců a přátel německé kultury. *Ocenění pro Petra Rojíka // Die Preisverleihung für Petr Rojlk*. Dostupné online na: <http://www.kulturverband.org/?p=353> (staženo 08. 04. 2017)

Spolek Němců a přátel německé kultury. *Úvod*. Dostupné online na:
<http://www.kulturverband.com/> (staženo 01. 04. 2017)

Sudetoněmecká kancelář Praha. *Dobrý den*. Dostupné online na: <http://www.sks-praha.com/> (staženo 06. 04. 2017)

Sudetendeutscher Tag. *Programm*. Dostupné online na:
<http://www.sudeten.de/cms/st/?Programm> (staženo 06. 04. 2017)

Tandem. Koordinační centrum česko-německých výměn mládeže. *Deutsch-tschechische Projekte im Vorschulbereich*. Dostupné online na: <http://www.tandem-org.de/assets/files/Publikationen/vkabestpracticedt20110727.pdf> (staženo 01. 05. 2017)

Základní škola česko-německého porozumění. *O škole*. Dostupné online na:
<http://zsncp.cz/> (staženo 08. 04. 2017)

Seznam příloh

Příloha č. 1: Seznam interview (tabulka)

Příloha č. 2: Seznam písemných rozhovorů (tabulka)

Tabulka č. 1: Seznam interview

Jméno	Rok narození	Místo původu	Vzdělání	Rodinný stav (národnost manžela/ky)	Povolání	Datum a místo rozhovoru
pan E.	1953	Libá	středoškolské	ženatý (maďarská)	důchodce	02. 03. 2017, Cheb
paní G.	1957	Vejprty	středoškolské	vdaná (slovenská)	lektorka německého jazyka	02. 03. 2017, Cheb
pan A.	1963	Nejdek	středoškolské	rozvedený	fyzioterapeut	02. 03. 2017, Cheb
pan R.	1956	Karlovy Vary	středoškolské	ženatý (česká)	důchodce	03. 03. 2017, Abertamy
paní I.	1943	Ústí nad Labem	středoškolské	vdova	důchodce	05. 03. 2017, Abertamy
pan S.	1950	Přebuz	vysokoškolské	ženatý (česká)	historik	17. 03. 2017, Karlovy Vary
pan W.	1954	Sokolov	středoškolské	ženatý (česká)	hoteliér	17. 03. 2017, Karlovy Vary
pan W.	1968	Praha	vysokoškolské	ženatý (česká)	generální ředitel hotelu	17. 03. 2017, Karlovy Vary
paní E.	1938	Karlovy Vary	středoškolské	vdova	důchodce	02. 04. 2017, Karlovy Vary
paní I.	1933	Chodov u Bečova	středoškolské	vdova	důchodce	02. 04. 2017, Karlovy Vary

Tabulka č. 2: Seznam rozhovorů

Jméno	Instituce	Funkce	Datum vyplnění dotazníku
Marcela Brabačová	Město Cheb	vedoucí oddělení kultury a cestovního ruchu, Odbor školství, tělovýchovy a kultury	28. 03. 2017
Jana Těžká	Magistrát města Karlovy Vary	zaměstnankyně odboru kultury, školství a tělovýchovy	12. 04. 2017
Jana Rojovská	Město Abertamy	místostarostka města Abertamy	06. 04. 2017